

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Julia Björverud

Tryckfrihet i skymningstid

En studie av den svenska tryckfriheten under andra
världskriget

LAGM01 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Elsa Trolle Önnerfors

Termin för examen: VT2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Metod och teori	8
1.5 Material och forskningsläge	10
1.6 Disposition	12
2 TRYCKFRIHET I SVENSK RÄTT	13
2.1 Tidig tryckfrihet	13
2.2 1766 års tryckfrihetsförordning	14
2.3 Den gustavianska tiden	15
2.4 Tryckfrihet under 1800-talet	16
3 ÅTAL	20
3.1 Bakgrund till kriget	20
3.2 Åtalen under krigsåren	22
3.3 Målen mot demokratiska organ	24
3.3.1 Allmänt om åtalen	24
3.3.2 Fallstudier av målen mot tidningen Trots allt!	25
3.3.2.1 <i>Hitlers helvetesmaskin</i>	25
3.3.2.2 <i>Kommunister och nazister</i>	28
3.3.2.3 <i>Den bruna marinen</i>	29
3.4 Målen mot kommunistiska organ	31
3.4.1 Allmänt om åtalen	31
3.4.2 Fallstudier av målen mot tidningen Ny Dag	32
3.4.2.1 <i>Mannerheim, de finska arbetarnas bödel</i>	32

3.4.2.2	<i>Finlands regering mördare</i>	33
3.4.2.3	<i>Anreppen mot politiska ledare</i>	35
3.5	Målen mot nazistiska eller nazistvänliga organ	37
3.5.1	Allmänt om åtal	37
3.5.2	Fallstudier av målen mot nazistiska tidningar	38
3.5.2.1	<i>Norska tragedin demokratins skuld</i>	38
3.5.2.2	<i>Sköld och de italienska krigsfartygen</i>	39
3.5.2.3	<i>Svenskt inbördeskrig!</i>	40
3.6	Sammanfattning	42
4	KONFISKATION UTAN RÄTTEGÅNG	43
4.1	Tillkomsten och utvecklingen av lagrummen	43
4.2	Konfiskation utan rättegång under andra världskriget	46
4.2.1	Bestämmelserna återupplivas	46
4.2.2	Fortsatt utveckling – den parlamentariska debatten	47
4.3	Användningen av bestämmelsen under krigsåren	51
5	LAGSTIFTNING TILLKOMMEN UNDER KRIGSÅREN	55
5.1	Transportförbudet	55
5.1.1	Allmänt om transportförordningen	55
5.1.2	Behandlingen av förordningen i riksdagen	56
5.1.3	Konsekvenser av transportförordningen	58
5.2	Censurlagstiftning	60
5.2.1	Allmänt om censurlagstiftningen	60
5.2.2	Behandlingen av lagen i riksdagen	61
5.2.3	Konsekvenser av censurlagstiftningen	69
6	FORTSATT UTVECKLING	70
6.1	Inledning	70
6.2	Förslag på förändring	70
6.3	Efterkrigstiden	74
7	ANALYS	77
7.1	Inledning	77
7.2	Rättsutvecklingen under andra världskriget	77
7.3	Värderingar och intressen som påverkade rättsutvecklingen	80
7.4	Tryckfriheten under krigsåren i en historisk kontext	83
7.5	Slutsatser	86

BILAGA A	88
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	113
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	123

Summary

The freedom of the press has a strong historical tradition in Swedish law, with its roots in the act of 1766. A period that strongly differs from the development in general is the period during World War II. The same year as the war began, in 1939, a more restrictive policy regarding freedom of the press developed. During the following years, numerous controversial and constitutionally dubious legal changes were decided on. This thesis aims to investigate how the Swedish laws regarding freedom of the press developed during the war and which values and interests influenced the legislation during that period. In addition the period is viewed in a historical context in order to identify patterns regarding how the restrictions and extensions concerning freedom of the press have been justified over the centuries.

In an attempt to control the press during the war, several actions were undertaken such as prosecutions and confiscation of printed publications without trial. Furthermore, legislative changes were made. One regulation made it possible to forbid periodicals from being transported with public transportation, another regulation enabled censorship in case of war or a threat of war. In addition to this the parliament also made constitutional amendments with the result that the constitutionally protected freedom of the press was reduced and changed considerably. The thesis presents three factors that can be considered to have contributed to the radical changes that were made. Initially, there was a widespread fear of being drawn into the war, which came to influence the Swedish domestic and foreign policy and may partly explain the restrictive press policy conducted.

In addition to this, there was a fear of offending Germany. For example, the majority of confiscations of printed works focused on Germany and their allies. Also, there is a similarity between the amount of actions taken against the press and Germany's success in the war. When Germany did well in the war, a lot of actions were made. But the moment Germany started to weaken, the actions ceased even though the war was ongoing. This implies that the measures were not taken merely because of the war in general but instead not to offend Germany as long as they were successful.

Finally, the Swedish Minister of Justice during the first years of the war, K G Westman, is considered to have had great influence on the politics regarding the press. For instance he initiated the use of confiscation without trial, a measure that had not been used for over a hundred years and was considered obsolete. Additionally, the Minister of Justice could both prosecute cases concerning freedom of the press and decide on confiscation without trial. Something that further indicates the Minister's impact is the fact that he himself worked actively to force through many of the changes that were made during the first years of the war, and the opinion radically changed after his retirement.

The changes implemented regarding the legislation on freedom of the press were partly unique, since new statutes were instituted. At the same time it can be argued that there has been a historical similarity in the arguments regarding restrictions and extensions of freedom of the press. In light of this, it is argued in this thesis that the legislation concerning freedom of the press has its own unique history. The conclusion that can be drawn from this is that the Swedish freedom of the press cannot be taken for granted. Similar arguments have reoccurred over the centuries to limit the freedom of the press, and such arguments are also being made today. What we can learn from history is that periods of limitations have always been short and questioned in retrospect, while periods of extended freedom of the press has lasted long and favoured democracy and civic influence.

Sammanfattning

Den svenska tryckfrihetslagstiftningen har en stark historisk förankring i svensk rätt, med rötter i den första tryckfrihetsförordningen från 1766. En period som starkt skiljer sig från utvecklingen av tryckfriheten överlag är åren kring andra världskriget. Samma år som kriget inleddes, 1939, började en mer restriktiv tryckfrihetspolitik utvecklas och de följande åren genomfördes ett flertal kontroversiella och konstitutionellt tvivelaktiga lagändringar. Uppsatsen syftar till att utreda hur den svenska lagstiftningen såg ut på tryckfrihetens område under krigsåren samt vilka värderingar och intressen som påverkade lagstiftningen under den aktuella perioden. Avsikten är vidare att försöka placera den aktuella perioden i en historisk kontext, för att försöka utreda eventuella mönster i hur inskränkningar och utvidgningar av tryckfriheten motiverats genom historien.

De åtgärder som vidtogs under krigsåren var tryckfrihetsåtal, konfiskationer av tryckta skrifter utan rättegång samt lagändringar som innebar transportförbud för vissa tryckta skrifter och möjlighet till censur vid krig eller krigsfara. Utöver detta ändrades grundlagen vilket innebar att den grundlagsskyddade tryckfriheten beskars och förändrades avsevärt. I uppsatsen presenteras tre faktorer som kan anses ha bidragit till att tryckfrihetslagstiftningen förändrades så radikalt under kort tid. Inledningsvis så fanns det en utbredd rädsla för att dras in i kriget, vilket kom att påverka den svenska in- och utrikespolitiken överlag. Denna rädsla fick också stora konsekvenser på tryckfrihetens område, vilket delvis kan förklara den restriktiva tryckfrihetspolitik som bedrevs.

Utöver detta var det en rädsla för Tyskland som påverkade. Detta resulterade i att de beslut som officiellt handlade om att hantera Sveriges förhållande med främmande makter i allmänhet i praktiken nästan enbart användes för att blidka Tyskland. Exempelvis handlade innehållet i majoriteten av de konfiskationer av tryckta skrifter som genomfördes om Tyskland och kritik mot dem och dess allierade. Vidare följer mängden åtgärder av olika slag som vidtogs tydligt samma kurva som Tysklands framgångar i kriget. I samma stund som krigslyckan vände för Tyskland avtog eller upphörde många av de åtgärder som varit vanligt förekommande under krigets första år, även om kriget fortfarande pågick. Detta talat för att åtgärderna inte vidtogs enbart på grund av kriget utan främst för att inte stöta sig med Tyskland.

Slutligen får justitieministern under krigets första år, K G Westman, anses ha haft stor betydelse för tryckfrihetspolitiken. Detta för att han själv väckte liv i bestämmelserna om konfiskation utan rättegång, en åtgärd som inte använts på över hundra år och av de flesta ledande jurister på området ansågs vara obsolet. Dessutom fanns det en stor möjlighet för ministerstyret då justitieministern både kunde väcka åtal i tryckfrihetsmål och besluta om konfiskation utan rättegång. Något som vidare talar för ministerns påverkan

är det faktum att han själv arbetade aktivt för att driva igenom många av de förändringar som tillkom under krigets första år, och att åtgärderna upphörde och synen på tryckfrihet radikalt förändrades efter hans avgång.

Förändringarna som genomfördes under krigsåren på tryckfrihetens område var delvis unika, då helt ny lagstiftning tillkom vilket innebar nya former av ingripande. Samtidigt visar uppsatsen att det har funnits en likhet i hur det historiskt sett har argumenterats för både inskränkningar och utvidgningar av tryckfriheten. Mot bakgrund av detta kan det argumenteras för att tryckfrihetsinstitutet har egna historiska mönster vilka förändringarna under krigsåren var en del av. Slutsatsen som kan dras av detta är att den svenska tryckfriheten, hur väl förankrad den än är, inte kan tas för given. Liknande argument har återkommit under århundradena för att inskränka tryckfriheten och sådana framförs även idag. Vad vi kan lära av tryckfrihetsinstitutets egen historia är att perioder av inskränkningar alltid varit korta och ifrågasatts i efterhand, medan perioder av en utsträckt tryckfrihet varat länge och gynnat demokratin och det medborgerliga inflytandet.

Förord

Titeln tryckfrihet i skymningstid syftar på de mörka tider som rådde i Europa under andra världskriget, vilka Sverige länge levde på gränsen till och riskerade att dras in i. Den svenska tryckfriheten under andra världskriget kan ifrågasättas av flera anledningar. Det finns en uppfattning om att de många kontroversiella åtgärderna kan förklaras och ursäktas just av den anledning att landet befann sig i ett så osäkert läge. Samtidigt kan det argumenteras för att det fria ordet är viktigare än någonsin i just sådana tider.

Det är viktigt att hålla i minnet att andra världskriget på många sätt innebar extraordinära omständigheter svåra att förhålla sig till. Motsvarande omständigheter på tryckfrihetens område återfinns dock även i modern tid, så som terrordåden mot Charlie Hebdo i Paris i januari i vår eller uppståndelsen kring Muhammedkarikatyrerna i Jyllands-Posten 2005. I samband med den sistnämnda händelsen utlyste den sverigedemokratiska tidningen SD-Kuriren en tävling om den bästa Muhammedkarikatyren. Detta hanterade UD bland annat genom att kontakta webbhotellet där SD-Kuriren hade sin hemsida, vilket resulterade i att hemsidan stängdes ner. Åtgärden motiverades av utrikespolitiska aspekter, och plötsligt var censur ett alternativ. Konstitutionellt tveksamma administrativa åtgärder tillhör inte enbart historien. Det är därför av största vikt att tryckfriheten aktivt värnas och skyddas även idag, för att säkerställa skyddet för det fria ordet.

En period som inte alls kan beskrivas som en skymningstid, snarare det motsatta, är min tid på juristprogrammet. Det finns främst två anledningar till detta. Den första är hela gänget på nätkurskontoret, som sedan min fjärde termin på programmet bidragit till att det alltid varit roligt att hänga på Juridicum. Den andra är lärolaget på kursen i rättshistoria, som gav juridiken en helt ny dimension och bidrog till att programmets sista terminer blev de roligaste och mest givande.

Ett varmt tack riktas till min handledare Elsa Trolle Önnerfors som på så många sätt bidragit till uppsatsen, och som delat min entusiasm för gamla dokument, arkivhång och andra härligheter som hör rättshistoria till. Tack också till familj och vänner, och framförallt till David för allt stöd och för att du är så makalöst bra. Slutligen riktas det största av tack till vår bebis i magen, som haft den goda smaken att stanna kvar där inne så pass länge att jag hunnit skriva klart den här uppsatsen. Vi längtar efter dig!

Lund 2015-05-09

Julia Björverud

Förkortningar

AK
DSF
FD
FK
KU
ND
Prop.
RF
RO
SOU
TA
TF
UD
VMP

Andra kammaren
Den Svenska Folksocialisten
Folkets Dagblad
Första kammaren
Konstitutionsutskottet
Ny Dag
Proposition
Regeringsform
Riksdagsordning
Statens offentliga utredningar
Trots allt!
Tryckfrihetsförordning
Utrikesdepartementet
Veckans PM

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den svenska tryckfriheten har en stark historisk förankring med rötter i mitten på 1700-talet. I de århundraden som följt den första tryckfrihetsförordningen från 1766 har tryckfriheten förändrats i cykler. I den svenska tryckfrihetens historia återfinns perioder av inskränkningar följt av perioder av återställande samt utvidgning av tryckfriheten. En period som särskilt utmärker sig är åren under och efter andra världskriget. Perioden kännetecknas av en fundamentalt förändrad syn på tryckfriheten under en kort tid, vilket resulterade i en rad för den svenska rätten främmande åtgärder för att inskränka tryckfriheten.

Perioden är spännande ur ett rättshistoriskt perspektiv då den innebar många förändringar på kort tid. Detta ger upphov till en rad frågeställningar och en stor mängd materiel att studera. Vidare är perioden spännande i ett samtida perspektiv, då tryckfriheten ständigt tycks vara aktuell. Nutida händelser, så som attacken mot Charlie Hebdo i Paris den 7 januari i år, visar på vilka starka känslor det tryckta ordet kan väcka och ger upphov till frågor om till vilket pris det tryckta ordet ska skyddas. Här finns det mycket att lära av tryckfrihetens historia i allmänhet och krigsåren i synnerhet. Mot bakgrund av detta har jag valt att fördjupa mig i de förändringar som genomfördes på tryckfrihetens område under andra världskriget.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att utreda hur den svenska lagstiftningen på tryckfrihetens område såg ut under andra världskriget. Målet är att försöka utreda vad de omfattande förändringarna under krigsåren berodde på. Vilka faktorer påverkade? Går det att dra paralleller till tidigare historiska förändringar? Slutligen är avsikten att studera den aktuella perioden i ett historiskt perspektiv genom att jämföra med tidigare perioder av tryckfrihetsförändringar. Vad har påverkat? Vilka argument har framförts?

Uppsatsen avser därför att besvara följande frågeställningar:

- Hur såg rättsutvecklingen gällande tryckfriheten ut under andra världskriget?
- Vilka värderingar och intressen påverkade lagstiftningen under perioden?
- Finns det likheter/skillnader i hur inskränkningar och utvidgande av tryckfriheten motiverats under perioden jämfört med tidigare förändringar?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsens primära fokus är svensk tryckfrihet under andra världskriget. Området är mycket brett och ytterligare avgränsningar krävs därför. Uppsatsen uppmärksammar främst de förhållanden som berör juridiska aspekter av tryckfriheten under denna period, vilket innebär att tryckfrihetsåtal, konfiskationer av tryckta skrifter utan rättegång samt nyttillkommen lagstiftning under perioden står i fokus. Andra aspekter av tryckfrihetspolitiken under krigsåren, såsom exempelvis ytterligare påverkan på pressen utöver de ovan nämnda åtgärderna, utelämnas.

När det gäller tryckfrihetsåtalen som tas upp har ett urval behövt göras. De åtal som tas upp och analyseras har valts ut mot bakgrund av vilka politiska organ skrifterna i fråga företrätt, för att ge en så bred bild som möjligt. När det gäller avsnittet om konfiskationer utan rättegång har det av utrymmesskäl inte funnits möjlighet att göra fallstudier av särskilt uppmärksammade konfiskationer. Om utrymme funnits hade det varit av stort intresse att lyfta fram och analysera sådana konfiskationer för att i ännu större utsträckning få förståelse för vilket material som ansågs kontroversiellt under krigsåren. Vid valet mellan fallstudier av åtal eller konfiskationer gavs åtalen företräde då det här i större utsträckning går att fastslå motiveringen till utgången i målen. Det får därför anses mer fruktbart för analysen att studera detta framför konfiskationerna som sällan eller aldrig motiverades. Syftet med konfiskationerna får därför i större utsträckning antas vilket leder till mer spekulativa slutsatser.

De historiska överblickar av tryckfriheten som återfinns i uppsatsen har enbart översiktligt kunnat redogöras för på grund av utrymmesskäl. Detta för att uppsatsens huvudfokus, krigsåren, givits företräde. I mån av plats hade en mer ingående analys av även de tidigare perioderna av förändring varit intressant att genomföra för att i ännu större utsträckning kunna utreda eventuella historiska mönster på tryckfrihetens område.

1.4 Metod och teori

Uppsatsens syfte besvaras bäst genom användandet av olika metoder och teorier som tillsammans kompletterar varandra och bidrar till att uppsatsens frågeställningar utreds på ett adekvat sätt. För att besvara frågeställningen om rättsutvecklingen på tryckfrihetens område har jag använt mig av en kombination av rättsdogmatisk och rättshistorisk metod. Vad den rättsdogmatiska metoden innebär är delvis omstritt. Själva ordet dogmatik är olyckligt i sammanhanget menar den svenske civilrättsprofessorn Jan Kleinman eftersom det indikerar bristande öppenhet och fasta ramar. Den rättsdogmatiska metoden har få dogmatiska drag och skulle snarare kunna kallas rättsanalytisk metod.¹ Oavsett vad metoden kallas så är utgångspunkten för metoden att söka svaren i och analysera de allmänt

¹ Kleineman 2013, s. 24-26.

accepterade rättskällorna rangordnade enligt rättskällevärdsläran. Detta innebär att svaren söks i lagstiftning, rättspraxis, förarbeten och juridisk doktrin.²

Syftet med den rättsdogmatiska metoden brukar sägas vara att utreda vad som är gällande rätt.³ Så är inte fallet i uppsatsen, syftet är i denna del istället att utreda vad som var gällande rätt vid en viss tid. Detta innebär att jag använt mig av en variant av metoden som kompletterats av den rättshistoriska metoden.

Rättshistorisk metod kan beskrivas som en hybrid mellan den klassiska juridiska metoden och den historiska metoden. Något som kännetecknar den rättshistoriska metoden är att den innebär studier av ett bredare material. Att enbart studera de klassiska rättskällorna kan ge en för snäv bild varför den rättshistoriska metoden bjuder in till användandet av fler historiska källor än de rättskällevärdsläran erbjuder.⁴ Vidare fokuserar den rättshistoriska metoden inte enbart på hur lagarna såg ut vid en viss tid, utan också på hur lagarna tillämpades och fungerade i praktiken samt hur lagarna uppfattades av de som berördes av dem. På så sätt betraktas rätten inte enbart ur ett inifrånsperspektiv, utan även ur ett bredare utifrånsperspektiv genom att kontexten i vilken lagen var aktuell studeras. Detta perspektiv är enligt professor Dirk Heirbaut viktigt för att belysa såväl de teoretiska som de praktiska konsekvenserna av lagstiftningen som studeras.⁵

Metoderna lämpar sig tillsammans väl för att utreda rättsutvecklingen på tryckfrihetens område under den aktuella tidsperioden. Detta för att metoderna innebär att relevant material har valts ut för att ge en så rättvisande bild som möjligt av rättsutvecklingen, vilket också är en förutsättning för att rimliga slutsatser ska kunna dras.

För att besvara uppsatsens frågeställning rörande vilka värderingar och intressen som påverkade lagstiftningen under den aktuella perioden har de ovan beskrivna metoderna kompletterats med teorier om texttolkning och begreppsanalys. Enligt den brittiske idéhistorikern Quentin Skinner syftar texttolkning till att förstå textens mening, vilket kan innebära mer än enbart textens ord. En text eller ett yttrande kan innehålla en djupare, underförstådd mening och för att till fullo förstå textens innebörd behöver tolkningar göras.⁶

Enligt Skinner måste ord och begrepp som används analyseras för att skapa en förståelse för vad de har för mening och innebörd i den aktuella texten.⁷ Vidare måste texter och yttranden som studeras placeras i sitt historiska sammanhang. Genom att studera kontexten eller debatten som texten förekom i skapas en större förståelse för dess innebörd. En författare till en

² Kleineman 2013, s. 21.

³ Kleineman 2013, s. 21.

⁴ Musson & Stebbings 2012, s. 5.

⁵ Heirbaut 2012, s. 124-129.

⁶ Tully 1988, s. 68-69.

⁷ Tully 1988, s. 70.

text har alltid ett syfte eller en avsikt med texten i fråga och för att uppfatta detta krävs en förståelse för sammanhanget som texten eller yttrandet framfördes i.⁸

Metoden får anses lämplig för att utreda vilka värderingar och intressen som påverkade lagstiftningen under den aktuella perioden. För uppsatsens vidkommande innebär det att studera yttranden som gjordes i samband med lagstiftningsarbetet och lyfta fram begrepp som var vanligt förekommande i debatten. Vidare innebär det ett försök att placera in dessa yttranden i dess historiska kontext och belysa yttre faktorer som påverkade de olika aktörerna. Att belysa det historiska sammanhang som utgör bakgrunden till det material som studeras i denna del är av största vikt för att kunna utreda innebörden i yttrandena. De extraordinära omständigheter som rådde under den tidsperiod som uppsatsen behandlar får anses ha stor betydelse för tolkningen av debatten kring tryckfrihet som pågick. Att hela tiden ha den historiska kontexten i åtanke är därför av största vikt för att i efterhand kunna ge en så rättvisande bild som möjligt av debatten.

Slutligen innehåller uppsatsen en avslutande frågeställning som syftar till att jämföra debatten om tryckfrihet under andra världskriget med andra historiska förändringar på området. Detta görs genom en historisk komparation där tryckfriheten studeras över tid. Den rättshistoriska komparationen innebär att ett rättsligt institut studeras över tid. Det kan argumenteras för att varje rättsligt institut har sin egen historia, även om denna många gånger är sammanlänkad med rättsutvecklingen för andra institut och med samhället i övrigt. Förändringar som sker på ett specifikt rättsområde sker delvis *inom* institutet ifråga och förståelse för sådana förändringar skapas genom studier av systemet av rättsregler över tid.⁹

För uppsatsens räkning innebär detta att debatten om tryckfrihet under andra världskriget, som analyseras med hjälp av ovan nämnda teorier om texttolkning och begreppsanalys, jämförs med andra perioder då större förändringar på tryckfrihetens område tillkommit. På så sätt skapas en större förståelse för den svenska tryckfriheten över tid, och eventuella historiska mönster uppmärksammas. Detta bidrar till att den period som uppsatsen fördjupar sig i, andra världskriget, placeras in i ett historiskt sammanhang. På så sätt skapas förståelse inte bara för det historiska sammanhanget som omgav förändringarna under andra världskriget, utan även för hur dessa förändringar förhåller sig till den svenska tryckfriheten sett i ett bredare historisk perspektiv.

1.5 Material och forskningsläge

Materialet som använts i uppsatsen har valts ut mot bakgrund av ovan nämnda metoder. Det innebär att samtida material har använts i så stor utsträckning som möjligt. Användandet av primärkällor har varit viktigt av

⁸ Tully 1988, s. 77-78.

⁹ Ibbertson 2012, s. 131-132.

flera skäl. Först och främst har det bidragit till en djupare förståelse för tidsandan. Vidare får de samtida källorna anses vara de mest tillförlitliga för att på ett så pålitligt sätt som möjligt återge den rättshistoriska utvecklingen under den valda perioden. Det samtida materialet har också varit nödvändigt för att kunna genomföra den begreppsanalys uppsatsen innehåller. För att kunna ge en trovärdig bild av vilka åsikter som framfördes och vilka begrepp som var vanligt förekommande i debatten har ett brett underlag av primärkällor varit behövligt.

Det samtida materialet har främst bestått av lagar, förarbeten, protokoll från riksdagsdebatter och domar. Utöver detta har tidningsartiklar studerats då dessa spelade en central roll i den tryckfrihetspolitik som bedrevs under krigsåren. De domar som analyseras i uppsatsens tredje kapitel har studerats på plats på Stockholms stadsarkiv. Övrigt material har i stor utsträckning gått att finna på Universitetsbiblioteket i Lund.

Uppsatsen innehåller även mer deskriptiva avsnitt. Det har med tanke på uppsatsens omfattning inte varit möjligt att här enbart använda källor varför även litteratur använts i viss utsträckning. De avsnitt som delvis baserats på litteratur har främst varit de bakgrundsbeskrivningar som förekommer i olika kapitel i uppsatsen. Vidare har litteratur används som grund för den statistik som förekommer i uppsatsen i form av tabeller. Även här är anledningen att uppsatsens omfattning inte givit utrymme för att själv samla in den mängd data som ligger till grund för sammanställningarna. Uppgifterna fungerar också främst som en bakgrund till de fallstudier som genomförs. Därför har för dessa delar utgångspunkten varit standardverk på området varvid siffror som finns återgivna i litteraturen jämförts för en försäkran om uppgifternas trovärdighet.

När det gäller litteraturen som använts har en delvis annorlunda urvalsmetod valts jämfört med uppsatser som behandlar gällande rätt. Eftersom uppsatsen behandlar ett historiskt område har även äldre litteratur på området varit av intresse. Samtida litteratur skriven av den tidens framstående jurister har varit till stor nytta för att bättre förstå hur den ifrågavarande lagstiftningen då betraktades. Däremot har nyare litteratur använts för att få en helhetsbild av rättsutvecklingen, något som samtida författare inte kunde ge då de var mitt uppe i händelseutvecklingen.

Gällande forskningsläget på området skiljer det sig åt beroende på de olika avsnitt som uppsatsen behandlar. Om åtalerna som väcktes och juryns arbete under krigsåren har statsvetaren Torbjörn Vallinder skrivit boken *Nio edsvurna män* som av många betraktas som standardverket på området. Gällande Sveriges förhållande till Nazityskland är historikern Klas Åmarks forskning på området betydelsefull. För förståelsen av hur samtida jurister betraktade lagstiftningen på tryckfrihetens område under den tidsperiod som uppsatsen behandlar, är juristerna Robert Malmgrens och Hilding Eeks verk av stort intresse.

1.6 Disposition

Uppsatsens disposition baseras på den kronologiska ordning i vilken olika händelser inträffade. Av den anledningen följer efter det inledande kapitlet ett kapitel med en historisk överblick över framväxten av svensk tryckfrihet. I kapitel tre återfinns en ingående redogörelse för de tryckfrihetsåtal som väcktes under krigsåren. Åtal var den första åtgärden som vidtogs som ett led i en mer repressiv tryckfrihetspolitik vilken motiverar kapitlets placering i uppsatsen. Kapitel fyra behandlar konfiskationer utan rättegång, som började genomföras som ett resultat av utgången i åtalen i föregående kapitel. Kapitlet inleds med en historisk översikt av tillkomsten av de aktuella lagrummen och övergår sedan i en studie av tillämpningen av åtgärden under krigsåren. Efter detta följer kapitel fem som behandlar lagstiftning som tillkom på tryckfrihets område under andra världskriget. Lagstiftningen växte fram som ett komplement till åtalen och konfiskationerna varför en insikt om dessa åtgärder krävs för att förstå hur den nya lagstiftningen motiverades. I kapitel sex återfinns en redogörelse för den fortsatta utvecklingen på tryckfrihets område i slutet av samt efter krigsåren. Slutligen återfinns i kapitel sju uppsatsens analys och slutsats. I detta kapitel besvaras uppsatsens inledande frågeställningar.

2 Tryckfrihet i svensk rätt

2.1 Tidig tryckfrihet

Boktryckarkonsten tros ha kommit till Sverige redan på 1400-talet och under den första perioden går det inte att tala om varken frihet eller inskränkningar i tryck. Detta för att den kyrkliga makten ensam kontrollerade tryckpressarna och hade av den anledning monopol på området.¹⁰ Det dröjde dock inte länge innan de styrande i samhället försökte få kontroll över tryckeriverksamheten. Gustav Vasa beordrade under sin tid vid makten stängning av biskops Brask tryckeri i Söderköping som ett led i kungens försök att centralisera och kontrollera boktryckarverksamheten. I och med att boktryckarverksamheten ställdes under kungens kontroll öppnades också möjligheten för censur av det tryckta ordet. År 1593 utfärdades ett påbud om att kungen skulle granska och ge tillstånd till att som trycktes. Denna lagstiftning vidareutvecklades under 1600-talet med lagar om mera allmänna censurtvång. År 1662 tillsattes ett kanslikollegium som av kungen tilldelades censorsbehörighet. Kollegiets befogenhet och uppdrag framgår av Kungl. Maj:ts brev till prästerskapet den 15 juli 1662. Den 2 november 1667 kompletterades reglerna med bestämmelser om kontroll av importerad litteratur från utlandet.¹¹

Lagar och påbud från Karl XI:s tid visar att tryck på egen hand av allmänna handlingar inte var möjligt. Karl XI:s förmyndarregering utfärdade den 2 juni 1668 ett förbud att eftertrycka stadgar. Detta innebar att handlingar de själva utgivit inte fick tryckas av någon utan särskilt tillstånd. Någon pressfrihet fanns inte vid denna tid. Censuren under enväldestiden kan närmast liknas vid den censur som återfunnits i moderna diktaturer. Kanslikollegiet och dess särskilt tillsatta censor hade som uppgift att granska alla böcker och skrifter som utgavs i riket.¹² Eftersom det vid denna tid var mycket dyrt att trycka böcker fanns det i praktiken få eller inga som vågade trycka sådant som riskerade att förbjudas.¹³

De stränga censurbestämmelser som tillkom under den här tiden behölls, om än delvis i omarbetad form, fram till 1760-talet när frågan om tryckfrihet började debatteras i den svenska riksdagen.¹⁴

¹⁰ Åhlén 1986, s. 12.

¹¹ Eek 1942, s. 153-154.

¹² Eek 1942, s. 156-157.

¹³ Eek 1942, s. 155.

¹⁴ Åhlén 1986, s. 102.

2.2 1766 års tryckfrihetsförordning

Frågan om tryckfrihet väcktes första gången vid riksdagen 1760-61 av mösspartiets Anders Nordencrantz, men det förslaget behandlades aldrig av ständerna. Frågan återupptogs på nytt vid riksdagen 1765-1766.¹⁵ En man som fick stor betydelse för utvecklingen fram till 1766 års TF och skapandet av offentlighetsprincipen var Anders Chydenius.¹⁶

Diskussionen om tryckfrihet föregicks av en debatt om riskdagshandlingars offentlighet när frågan behandlades vid 1765-1766 års riksdag. Debatten var livlig och en rad argument mot publicering framfördes vid riksdagen. Diskussionen kretsade mycket kring censurens omfattning och många ansåg att denna inte borde inskränkas i någon större utsträckning.¹⁷ Samtidigt höjdes flera röster för en ökad offentlighet. Dessa grundade sig i en tanke om att en ökad tryckfrihet ledde till ett mer attraktivt samhälle att leva i. Det argumenterades för tryckfrihet utifrån två olika perspektiv. Dels skulle den innebära ett skydd för skribenter att inte utsättas för obehag till följd av något de skrivit, dels att åsiktsfrihet ansågs vara en nödvändighet i ett fritt samhälle. Vidare argumenterades det för att tryckfrihet och offentlighet leder till ett skydd för medborgarna mot ett auktoritärt styre och utgör ett hinder mot en allt för stark maktkoncentration i samhället.¹⁸

Utskottet som utredde frågan framförde ett betänkande. I betänkandets ingress går det att utläsa att tryckfrihet var av vikt eftersom det ledde till ”ljus och sanning i en stat”.¹⁹ Vad som kan sägas vara anmärkningsvärt för debatten om tryckfriheten och offentligheten vid denna tid var att det inte rörde sig om en debatt mellan dåtidens partier, hattarna och mössorna. De som var emot en tryckfrihetsförordning var de konservativa inom båda partierna, som försvarade den rådande strukturen i samhället. Mot dessa stod de mer radikala grupperna inom riksdagen, som förespråkade avskaffande av censur, en fri debatt och möjlighet till åtkomst och tryck av allmänna handlingar.²⁰ I slutändan var det mössorna, med Andres Chydenius i spetsen, som förde fram den nya tryckfrihetsförordningen till ett slutligt avgörande och förordningen antogs den 2 december 1766.²¹

1766 års TF innehöll 15 paragrafer och innebar en rätt att fritt trycka allt förutom det som undantogs i förordningens första paragrafer. Förordningen innebar vidare att censuren avskaffades, förutom på det andliga området, samt att författaransvaret kunde övergå på boktryckaren. Slutligen så innehöll förordningen det som utgör grunden för dagens offentlighetsprincip, vilket innebar en rätt att trycka allmänna handlingar.²²

¹⁵ Nilsén 2001, s. 353.

¹⁶ Anders Chydenius, Svenskt biografiskt lexikon.

¹⁷ Burius 1984, s. 262.

¹⁸ von Vegesack 2001, s. 32-33.

¹⁹ Burius 1984, s 264-265.

²⁰ Burius 1984, s 277.

²¹ Boberg 1951, s. 17-18.

²² 1766 års TF.

1766 års TF fick ställning som grundlag, i enlighet med det nya grundlagsbegreppet som infördes samma år.²³ I skydd av den nya tryckfrihetsförordningen tillkom en mängd ny politisk litteratur under perioden 1766-1772. Vid sidan av det började även tidningspressen i mycket större utsträckning debattera och redogöra för politiska och samhälleliga frågor.²⁴ Tryckfriheten och offentlighetsprincipen var unik för sin tid; någon lagstadgad tryckfrihet fanns då inte i något annat land.²⁵

2.3 Den gustavianska tiden

Samma år som Gustav III tillträdde den svenska tronen, 1772, lät han ständerna anta en ny regeringsform som upphävde alla tidigare grundlagar.²⁶ Detta innebar att 1766 års TF inte längre var gällande, vilket framgick av en skrivelse från kungen till rådet i april 1774. Av skrivelsen gick att utläsa att kungen ansåg att missbruk av tryckfriheten kunde vara skadligt och på grund av detta upphävdes 1766 års TF. Kungen menade dock samtidigt att tryckfrihet kunde vara av nytta, om den användes på rätt sätt.²⁷ Sådan tryckfrihet utgjorde en kanal mellan folket och makten. Mot bakgrund härav presenterade därför kungen en ny tryckfrihetsförordning, 1774 års TF.²⁸ Den nya tryckfrihetsförordningen var inte framtagen av rådet och inte heller granskad av lagkommissionen. Förordningen var Gustav III:s eget verk.²⁹

En tydlig skillnad mellan 1766 och 1774 års TF är 2 §. I 1766 års TF fastslog denna paragraf att den som bestred grundlagarna dömdes till böter. I 1774 års TF var paragrafen helt omskriven och att klandra grundlagarna eller rikets majestät, konung och rätt straffades inte längre med böter utan med samma straff som högmålsbrott. Högmålsbrott kunde enligt 1734 års lag straffas med döden. Syftet var att avskräcka allmänheten från att debattera konstitutionen och landets ledning. Syftet med tryckfriheten som kungen tidigare framhållit, att skapa en kanal mellan allmänheten och makten, omintetgjordes genom den nya bestämmelsen. Alla klagomål riskerade nu att klassas som klander av konungen.³⁰

Vidare gjordes ändringar i vilka handlingar som var offentliga. Förändringen i 1772 års RF innebar att rådet inte längre var ansvariga inför riksdagen utan enbart inför kungen. Därför ändrades även tryckfrihetsförordningen så att rådsprotokollen som huvudregel inte längre

²³ Se 14 § i 1766 års TF.

²⁴ Boberg 1951, s. 21.

²⁵ SOU 1947:60 s. 38.

²⁶ Boberg 1951, s. 25-26.

²⁷ Boberg 1951, s. 31-32.

²⁸ von Vegesack 2003, s. 43.

²⁹ Boberg 1951, s. 33.

³⁰ Boberg 1951, s. 43.

var offentliga.³¹ I övrigt lämnades dock de flesta bestämmelserna om handlingars offentlighet kvar i den nya förordningen. Ämbetsverks och domstolars handlingar fick även fortsättningsvis tryckas fritt, vilket bidrog till en fortsatt allmän insyn.³²

Ändringarna som gjordes i 1774 års TF i förhållande till 1766 års TF visar att Gustav III ville uppnå två mål: dels att skydda kungen, regeringen och den nya regeringsformen från kritik, dels att undvika en debatt i tryckta skrifter om såväl inrikes- som utrikespolitiska frågor.³³ Ändringarna medförde att förordningens tidigare liberala karaktär inskränktes. Visserligen fanns det fortfarande ett stort antal ämnen som var tillåtna att skriva om. Men då den nya förordningen gav myndigheter möjlighet att ingripa mot författare och boktryckare som ville skriva om ämnen mot bakgrund av denna frihet, begränsades möjligheterna avsevärt i praktiken.³⁴

2.4 Tryckfrihet under 1800-talet

Omgående efter revolutionen 1809 påbörjades lagstiftningsarbetet för att införa en ny tryckfrihetsförordning.³⁵ Tryckfriheten fastslogs i 1809 års RF vilket innebar att den på nytt fick grundlagsskydd.³⁶ Tryckfriheten definierades i regeringsformens 86 § på följande sätt:

Med tryckfriheten förstås varje mans rättighet att, utan några av den offentliga makten i förväg lagda hinder, utgiva skrifter, att sedemera endast inför laglig domstol kunna tilltalas för deras innehåll, och att icke i annat fall kunna därför straffas, än om detta innehåll strider mot tydlig lag, given att bevara allmänt lugn, utan att erhålla allmän upplysning. Alla handlingar må ovillkorligen genom trycket kunna utgivas, där ej i tryckfrihetsförordningen annat anges.³⁷

År 1809 inrättades även JO-ämbetet med stöd av 1809 års RF. JO fick tidigt en stor betydelse för tryckfrihetsförordningen vilket går att utläsa av JO:s första instruktion från 1810 där det fastslås att JO ska iaktta tryckfrihetens lagstadgade skydd.³⁸

Tryckfriheten lagstodgades ytterligare i 1810 års TF. I och med detta återinfördes den liberala tryckfrihet som varit gällande fram till Gustav III. Den nya lagstiftningen utnyttjades till fullo och i så stor utsträckning att det började talas om missbruk av det fria ordet. Som en reaktion på detta

³¹ SOU 1947:60 s. 32.

³² Boberg 1951, s. 52-53.

³³ Boberg 1951, s. 50.

³⁴ Boberg 1951, s. 51-52.

³⁵ Eek 1942, s. 179.

³⁶ Se 85 § i 1809 års RF med de därefter, och sist vid riksdagen i Stockholm år 1937, vidtagna ändringarna.

³⁷ Se 86 § i 1809 års RF med de därefter, och sist vid riksdagen i Stockholm år 1937, vidtagna ändringarna.

³⁸ JO:s instruktion år 1810.

väcktes frågan om en revision av tryckfrihetsförordningen vid 1812 års riksdag. Detta ledde fram till 1812 års TF, som innehöll en skärpning av vissa regler men i stort var densamma som 1810 års TF.³⁹ Den skärpning som återfinns i 1812 års TF syns främst i ändringarna i brottskatalogen i 3 § samt i införandet av den så kallade indragningsmakten i 4 § 8 mom. TF.⁴⁰

Indragningsmakten innebar att dagblad och periodiska skrifter fortsättningsvis skulle kräva ett tillståndsbrev. Detta utgavs av hovkanslern, och denne kunde i tre fall hindra utgivningen. Detta kunde ske om publikationen kunde anses vara vådlig för allmän säkerhet, utan skäl eller bevis förnärmade personlig rätt eller var av en fortfarande smädlig egenskap. Indragningsmakten utgjorde ett undantag från en i övrigt liberal tryckfrihetsförordning. Institutet påminde mycket om det system som införts av Gustav III 1785, och som avskaffats i samband med enväldets fall 1809.⁴¹

Indragningsmakten var kontroversiell och stred mot 86 § i 1809 års RF, som föreskrev att det inte fick förekomma några på förväg lagda hinder mot att utge skrifter.⁴² Indragningsmöjligheten kom att användas flitigt, som en möjlighet för regeringen att tysta oppositionen i pressen och hindra kritik mot regeringen. Inledningsvis användes institutet försiktigt, troligen främst för att tidningsutgivarna var försiktigare och mer eftergivna då jämfört med senare. Mellan 1812 och 1820 användes indragning mindre än tio gånger, och användes främst om innehållet var vådligt för allmän säkerhet. Från och med 1820 inledde regeringen en skärpt indragningspolitik i takt med att pressen blev mer kritisk. Mellan 1820 och 1838, som var sista året som indragningsinstitutet användes, verkställdes mer än 50 indragningar. Av dessa indragningar skedde 20 under perioden 1837-1838.⁴³

Indragningsmakten innebar ett stort hot mot pressen som växte fram med stöd av tryckfrihetsförordningen. Indragning innebar nästan undantagslöst inte bara att tidningens vidare utgivning förbjöds utan även att den ansvarige utgivaren förlorade rätten att ge ut tidningar eller periodiska skrifter. En del tidningar tog sig runt förbudet genom att återuppstå under annat namn och med en annan ansvarig utgivare, exempelvis drogs Aftonbladet in 14 gånger mellan 1835 och 1838, och tvingades under samma period byta namn 17 gånger. Indragningen hade dock fortfarande en hämmande effekt vid denna tid och innebar en stor osäkerhet för pressen. Det var svårt att förutse hur regeringen skulle agera och vagheten i lagstiftningen innebar att bestämmelsen kunde användas godtyckligt. Undersökningar visar att detta också skedde i stor utsträckning.⁴⁴

³⁹ Eek 1942, s. 183-184 samt 1810 och 1812 års TF.

⁴⁰ Se 1810 och 1812 års TF.

⁴¹ Vallinder 2000, s 43-44 samt 4 § 8 mom. i 1812 års TF.

⁴² Malmgren 1942, s. 190.

⁴³ Åhlén 1986, s. 230-231.

⁴⁴ Åhlén 1986, s. 231-235.

Konstitutionsutskottet lade 1840 fram ett förslag om att indragningsmakten skulle avskaffas, efter att bestämmelsen i praktiken upphört att användas ett par år tidigare. Utskottet motiverade avskaffandet med att bestämmelsen tillkommit på annat sätt än grundlagen föreskrev, att den till sin natur var godtycklig samt stod i uppenbar strid med 86 § i 1809 års RF då den innebar ett i förväg utlagt hinder för att utge skrifter. Vidare menade de att kungen även utan indragningsmöjligheten kunde ingripa mot skrifter genom konfiskation utan rättegång i 3 § 9 mom. samt 5 § 13 mom. TF.⁴⁵ Förslaget om avskaffande av indragningsmakten förklarades av 1841 års riksdag grundlagsenligt vilande till nästföljande riksdag.⁴⁶ Frågan upptogs på nytt av 1844 års riksdag och alla ständerna biföll då konstitutionsutskottets förslag om indragningsmaktens avskaffande.⁴⁷

Ytterligare något som utmärker tryckfriheten under det tidiga 1800-talet är tillkomsten av den svenska tryckfrihetsjuryn 1815. Bakgrunden till införandet var att det i tryckfrihetsvänliga kretsar talats om möjligheten till införandet av en jury i tryckfrihetsmål redan vid statsomvälvningen 1809. Förslaget fanns inte med i 1809 eller 1812 års TF, men redan samma år som 1812 års TF infördes väcktes ett förslag om införandet av en jury.⁴⁸ Förslaget förklarades först vilande, men antogs 1815.⁴⁹ Bestämmelsen fick följande lydelse:

Tilltalas någon för brott enligt 3 §, skall frågan huruvida skriftens innehåll är brottsligt prövas av en jury om nio medlemmar [...]. För den tilltalades fällande fordras minst två tredjedelar av rösterna; uppnås ej detta röstetal vare han frikänd.⁵⁰

Införandet av det för svensk rätt okända institutet med en lekmanjury kan förklaras av de influenser från upplysningen som påverkat svensk rätt i stort under denna period. Upplysningsmännen, främst Montesquieu, beundrade den engelska juryn. Det finns dock förhållandevis lite material rörande juryns tillkomst och det är därför svårt att utreda exakt hur dess tillkomst motiverades. Detta kan förklaras med att åren 1809-1815 främst präglades av större och viktigare beslut som rörde indragningsmakt, försvar, skatter och utrikespolitik. Frågan om införande av en tryckfrihetsjury hamnade därför delvis i skymundan och beslutet antogs utan att det

⁴⁵ 1840 års riksdag: KU:s utlåtande nr 16.

⁴⁶ 1840/41 års riksdag: Ridderskapets och adelns protokoll Bd 9, s. 360; 1840 års riksdag: Preste-ståndets protokoll Bd 5, s. 516; 1840 års riksdag: Borgare-ståndets protokoll Bd 3, s. 513; 1840 års riksdag: Bonde-ståndets protokoll Bd 6, s. 203.

⁴⁷ 1844 års riksdag: Ridderskapets och adelns protokoll Bd 2, s. 267; 1844 års riksdag: Preste-ståndets protokoll Bd 3, s. 62; 1844 års riksdag: Borgare-ståndets protokoll Bd 1, s. 281; 1844 års riksdag: Bonde-ståndets protokoll Bd 4, s. 69.

⁴⁸ 1812 års riksdag: KU:s memorial nr. 3, s. 282.

⁴⁹ 1815 års riksdag: Ridderskapets och adelns protokoll Bd 4, s. 252; 1815 års riksdag: Preste-ståndets protokoll Bd 2, s. 779; 1815 års riksdag: Borgare-ståndets protokoll Bd 2, s. 964; 1815 års riksdag: Bonde-ståndets protokoll Bd 2, s. 537.

⁵⁰ 5 § 4 mom. i 1812 års TF, med de därefter, och sist vid riksdagen i Stockholm år 1937, vidtagna ändringarna.

uppmärksammades i lika stor utsträckning som andra frågor vid den här tiden.⁵¹

Under de kommande åren genomfördes ett flertal mindre ändringar och anpassningar i tryckfrihetsförordningen för att anpassa den till nya förhållanden samt till ändringar i övrig lagstiftning som fick betydelse även på tryckfrihetens område.⁵²

⁵¹ Vallinder 2000, s. 55-56.

⁵² Eek 1942, s. 196-197.

3 Åtal

3.1 Bakgrund till kriget

Sverige har som framgått ovan historiskt sett haft en omfattande tryckfrihet. De tidiga bestämmelserna om tryckfrihet har bidragit till att pressen i stor utsträckning fått verka fritt och utan inblandning från staten. Grundtanken bakom denna uppdelning var att statsmakten skulle styra landet medan pressen skulle granska de styrande och på folkets vägnar kontrollera hur maktavarna skötte de uppgifter de blivit tilldelade genom val.⁵³

Det skulle kunna tänkas att den långa tradition av tryckfrihet som funnits i Sverige var något de svenska politikerna borde värna om som ett led i den svenska neutraliteten under andra världskriget. Så blev dock inte fallet. Istället för att den svenska pressen gavs möjligheten att fritt verka för att bilda opinion, rapportera om hur nazisterna verkade, sprida kunskap om den utbredda förföljelsen av judar som pågick och så vidare, valde svenska politiker att göra en helomvändning. Detta nya spår innebar ökade ingripanden och begränsningar för den svenska pressen.⁵⁴

Konflikten mellan den svenska pressen och Nazityskland inleddes så gott som direkt efter att Hitler tillträtt som rikskansler i Tyskland 1933. I Tyskland rådde nu motsatsen till pressfrihet, och pressens uppgift var inte längre att granska de styrande utan istället genom kontroll av statsmakten hylla och verka för ledningen av landet.⁵⁵ Den tyska synen på pressen smittade även av sig på dess utrikespolitik och ett flertal kritiska artiklar i svensk press bemöttes med direkta protester från tyska politiker som Hermann Göring. Det var framförallt de ledande svenska tidningarna som tyskarna kritiserade; de mindre lämnades oftast i fred.⁵⁶ De tidningar som fick mest kritik under perioden fram till att andra världskriget bröt ut var Social-Demokraten, som var huvudorgan för den socialdemokratiska rörelsen, och Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning.⁵⁷

Innan kriget utbröt agerade de svenska politikerna sällan på de uppmaningar som inkom från Tyskland. Utrikesministern Östen Undén förklarade i en intervju att de flesta klagomålen bemöttes med en upplysning om att den svenska pressen inte kontrollerades av regeringen och att regeringen därför inte kunde hålla uppsikt över eller ta ansvar för vad som skrevs i pressen.⁵⁸

⁵³ Vallinder 2000, s. 219.

⁵⁴ Åmark 2011, s. 209.

⁵⁵ Funcke 2006, s. 51-52.

⁵⁶ Vallinder 2000, s. 222-223.

⁵⁷ Åmark 2011, s. 210-211.

⁵⁸ Funcke 2006, s. 56.

Tyskarna valde alltså nästan omgående efter maktövertagandet att inleda arbetet med att påverka den svenska pressen och opinionsbildningen.⁵⁹ Detta gjordes på flera sätt; genom uppmaningar, påtryckningar, försök att påverka tyskvänliga tidningar och personer att föra fram deras budskap samt placering av eget material i den svenska pressen. När kriget 1938 närmade sig skärptes tonen ytterligare och den tyska ambassaden i Sverige övervakade nu runt 90 svenska tidningar för att bedöma opinionen i Sverige och för att samla på sig ett brett underlag för de återkommande klagomålen på den svenska pressen.⁶⁰ Från månaderna innan krigsutbrottet finns det uppgifter om åtta tyska anklagelser, så kallade diplomatiska demarcher, med anledning av svenska pressuttalanden. I samband med krigsutbrottet 1939 ökade Hitler-regimens intresse för den svenska pressen vilket ledde till än intensivare bevakning av de svenska tidningarnas nyhetsförmedling.⁶¹

Den allt intensivare tyska bevakningen av den svenska pressen resulterade i en strid ström av klagomål från tyskarna som rörde i stort sett alla de stora svenska tidningarna. De svenska politikerna intog nu ett annat förhållningssätt än före kriget.⁶² Till en början valde de svenska politikerna att väcka åtal för tryckfrihetsbrott. Tryckfrihetsmålen prövades enligt reglerna i tryckfrihetsförordningen av en jury, och i flera av åtalen som väcktes vann de åtalade tidskrifterna. Med tanke på den utbredda tryckfrihet som hittills varit rådande i Sverige, och som var fast förankrad i tryckfrihetsförordningen, kan detta knappast anses förvånande. I detta läge sökte delar av regeringen, med justitierådet K G Westman i spetsen, alternativa tillvägagångssätt för att mer effektivt reglera pressen och på så sätt blidka tyskarna.⁶³

Det bör hållas i minnet att Sverige befann sig i ett mycket pressat läge vid den här tiden. Efter att Tyskland och Sovjetunionen slöt ett nonaggressionsavtal sensommaren 1939 bröt kriget ut mellan å ena sidan Tyskland och å andra sidan Storbritannien och Frankrike. Kort därefter inledde Sovjet ett försök att lägga Finland under sig vilket resulterade i finska vinterkriget, vintern 1939-40. Kriget var då plötsligt inpå Sveriges knutar. För att försäkra sig om en svensk enighet under denna period bildades en samlingsregering med företrädare från de fyra demokratiska partierna under ledning av statsministern Per Albin Hansson.⁶⁴

Pressen på Sverige ökade ytterligare när Tyskland i april 1940 ockuperade Norge och Danmark. Sverige var vid den här tiden i princip inringat av ett krigförande Tyskland som under de tidiga krigsåren verkade oövervinnligt. Sveriges utsatta läge innebar stora prövningar för den svenska regeringen för att behålla Sverige neutralt och undvika att landet drogs in i kriget. En

⁵⁹ En grundlig genomgång av alla de tyska diplomatiska tyska demarcher rörande svenska pressförhållanden under Hitler-regimen som finns dokumenterade i tyska akter återfinns i Thulstrup 1962.

⁶⁰ Åmark 2011, s. 211-212.

⁶¹ Thulstrup 1962, s. 98-99.

⁶² Åmark 2011, s. 212.

⁶³ Åmark 2011, s. 214-215.

⁶⁴ Sandlund 2001, s. 266.

neutralitet som, skulle det visa sig, tog betydligt större hänsyn till tyska krav än krav från de allierade, åtminstone så länge Tyskland var den starka parten i kriget.⁶⁵

3.2 Åtalen under krigsåren

Som ovan nämnts hanterades klagomål på pressen inledningsvis genom väckande av åtal. Det första tryckfrihetsmålet under krigsåren väcktes i november 1939 och avsåg *Trots allt!*, det sista åtalen väcktes i maj 1943. Åtalen innebar att målen prövades av tryckfrihetsjury, en institution som funnits sedan 1815.⁶⁶

Inom tryckfrihetspolitiken fanns det, till skillnad från nästan alla andra områden, möjlighet till ministerstyre. Det innebar att justitieministern hade rätt att på eget initiativ överlämna en tryckt skrift till justitiekanslern för åtal. Detta framgick av 4 kap 3 § TF och innebar att justitieministern hade en formell rätt att styra åtalspolitiken.⁶⁷ Justitieministern vid den här tiden var K. G. Westman. Westman var professor i rättshistoria vid Uppsala universitet och en av de ledande inom bondeförbundet. Han kan beskrivas som kulturkonservativ, vilket för pressens räkning innebar att han såg ner på dem. I sin dagbok beskrev han sina motståndare i pressen som ”en flock okunniga och fanatiska pojkar”.⁶⁸ Detta kan åtminstone delvis förklara den repressiva politik mot pressen som Westman i sin roll som justitieminister förespråkade under krigsåren.

Efter att en skrift överlämnats för åtal prövades frågan av en niomannajury, varav den åtalade fick föreslå tre ledamöter och åklagaren två. Beslut fattades sedan med minst sex röster mot tre för fällande dom, vilket innebar att den åtalades representanter bara behövde övertala två av de övriga jurymedlemmarna för att den åtalade skulle frikännas. Som framgår av tabellen nedan blev detta ofta fallet.⁶⁹

De flesta ingreppen kom under krigets första år. Från och med 1941 började antalet åtal stadigt gå nedåt och 1943 väcktes endast ett åtal. Åtalen gällde ofta tidningar som politiskt hörde hemma utanför samlingsregeringen. De kommunistiska tidningarna drabbades främst i början av perioden, under det finländska vinterkriget, då deras uttalade stöd för Sovjet väckte förargelse. Det var också de kommunistiska tidningarna som oftast förlorade sina mål (enbart 29 % frikändes). De nazistiska tidningarna åtalades lika ofta som de kommunistiska, men de frikändes dubbelt så ofta som de kommunistiska (62 % av åtalen frikändes).⁷⁰

⁶⁵ Sandlund 2001, s. 266.

⁶⁶ Vallinder 2000, s. 247.

⁶⁷ Vallinder 2000, s. 225.

⁶⁸ Vallinder 2000, s. 226.

⁶⁹ Åmark 2011, s. 214-15.

⁷⁰ Åmark 2011, s. 215.

Grunden för åtalen var någon av följande:

Utrikespolitiskt motiverade åtal:

- ”Smädliga, förgripliga eller till osämja med främmande makter syftande omdömen och yttranden om samtida nationer eller stater” (TF 3:9 st. 1)
- ”falska rykten och lögnaktiga uttalanden, ägnade att framkalla fara för rikets säkerhet” (TF 3:9 st. 2)

Inrikespolitiskt motiverade åtal:

- uppmaning till brott, prisande av brottslig gärning eller förledande till ohörsamhet mot myndigheterna och liknande (TF 3:7)
- smädliga uttryck om offentliga tjänstemän (TF 3:8 st. 1)
- ”falska rykten eller lögnaktiga uttalanden, ägnade att framkalla fara för den allmänna ordningen eller väcka förakt för offentlig myndighet” (TF 3:8 st. 2)
- ”kungörande i tryck, under krigstid eller vid krigsfara” av underrättelser, som kunde skada det militära försvaret osv. (TF 3:10 st. 2)
- ”angripelser mot enskild man” av ärekränkande slag (TF 3:11)
- ”lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande och förledande” i andra fall än de tidigare i paragrafen nämnda (TF 3:12).⁷¹

Sammanfattningsvis fördelade sig målen enligt följande:

Sammanställning av tryckfrihetsåtal gällande pressen 1939-1943

	Demokratiska tidningar			Kommunistiska tidningar			Nazistiska tidningar			Totalt		
	Åtal	Frikänn.	(%)	Åtal	Frikänn.	(%)	Åtal	Frikänn.	(%)	Åtal	Frikänn.	(%)
1939	3	2	(67)	7	0	(0)	0	-		10	2	(20)
1940	5	4	(80)	5	4	(80)	4	2	(50)	14	10	(71)
1941	3	1	(33)	2	0	(0)	4	3	(75)	9	4	(44)
1942	0	-		0	-		4	3	(75)	4	3	(75)
1943	0	-		0	-		1	0	(0)	1	0	(0)
Totalt	11	7	(64)	14	4	(29)	13	8	(62)	38	19	(50)

Källa: Vallinder 2000, s. 303.⁷²

⁷¹ Vallinder 2000, s. 248.

⁷² Det förekommer i litteraturen något varierande uppgifter för antalet åtal underkrigsåren. Skillnaden mellan uppgifterna om antalet åtal är dock liten varför det inte kan anses få stor betydelse för uppsatsen. Ibland förekommer i litteraturen siffran 55, men det är viktigt att uppmärksamma att denna siffra syftar på alla tryckfrihetsåtal som väcktes under krigsåren, medan siffran 38 syftar på de tryckfrihetsåtal som rörde pressen. Det är den sistnämnda siffran som är av intresse här. För uppsatsens räkning har jag valt att använda mig av Vallinders uppgifter. Detta för att Vallinders bok i ämnet ofta beskrivs som standardverket

Det är i sammanhanget intressant att studera vilka åtal som *inte* ledde till en fällande dom. Detta kan jämföras med vilka formuleringar som ledde till beslag utan prövning, vilket utvecklas i följande kapitel. Formuleringar som ”galningen Hitler” och ”svältens, galgarnas och tortyrens Hitler” i april 1940, och beskrivningen av Stalin som ”massmördare” i augusti 1942 frikändes alla.⁷³ Detta var givetvis inte tillfredsställande för myndigheterna. Först blev den främmande makten förolämpad, genom beskrivningar som exemplen ovan. Sedan ansågs det inte heller straffbart, vilket kan förklara det faktum att åtalen minskade drastiskt under krigsåren.⁷⁴

3.3 Målen mot demokratiska organ

3.3.1 Allmänt om åtalen

Åtal mot det som kan kategoriseras som demokratiska tidningar, med vilket åsyftas en relativt spretig samling tidskrifter med den gemensamma nämnaren att de representerade något av partierna i samlingsregeringen, väcktes under krigets tre första år. Av de åtal som väcktes frikändes cirka två tredjedelar av de åtalade tidningarna. Även om åtalen ökade mellan 1939 och 1940 är det troligt att de frikännande domar som kom 1939 fick stor betydelse för utvecklingen gällande tryckfrihetsåtal och bidrog till att det väcktes förhållandevis få åtal i jämförelse med antalet konfiskationer utan rättegång.⁷⁵ Den liberala tidningen *Eskilstuna-Kuriren* friades 1939 från anklagelser om brott mot 3 kap 9 mom. st. 1 trots att de gått till hårt angrepp mot både Hitlers Tyskland och Stalins Ryssland. I en ledare med rubriken ”Ha vi inga skyldigheter?” skriven av chefredaktören J.A. Selander den 30 november 1939 kunde följande läsas angående Sovjetunionens överfall av Finland:

”Hitlers på svek, lögn och lika förljugen som hänsynslös propaganda grundade framfart mot Österrike, Tjeckoslovakien och Polen upprepas nu av kamraterna Stalin och Molotov [...] Det bolsjevikiska avskum, för att nu använda Hitlers egen vackra karaktäristik, som styr Sovjet, har icke försummat att ta för sig [...] Inte minst skarpt fördömes herrar Stalin och Molotovs cyniska, för alla vanliga rättsbegrepp och rättshänsyn främmande tillvägagångssätt av Italien. Tyskland ensamt applåderar. Detta ur västerländsk synpunkt verkligt sorliga förhållande kan icke förklaras enbart med det faktum, att Hitler nu betraktar sina intressen identiska med Stalins. Det bottnar framförallt i den rättskulturens förruttnelse, som hemsöker Tyskland [...] I denna krigföring finns ingenting heligt. Allt är prisgivet åt den systematiska upplösningen. Nihilismen är upphöjd till princip och samhällsåskådning.”⁷⁶

på området och det gedigna arbete som föranlett hans bok får anses leda till att siffrorna är trovärdiga.

⁷³ Edberg 1947 b, s. 412.

⁷⁴ Andolf 1994, s. 310.

⁷⁵ Vallinder 2000, s. 304-305.

⁷⁶ EK 1939-11-30.

Att ett sådant uttalande frikändes innebar ett tydligt bakslag för justitieminister Westman och det kan vara utgångar som denna som resulterade i att konfiskation utan rättegång istället började användas i större utsträckning.⁷⁷ I en remissdebatt som inföll efter att den frikännande domen kom, menade Westman att åtalet var ämnat att visa att angrepp på främmande makter av denna sort inte godtogs av regeringen. Att juryn trots detta frikände tidningen, vilket fick tolkas som att juryn ansåg att Sverige befann sig i ett sådant läge att sådana skrivelser kunde tillåtas, blev en sak för svenska folket att förhålla sig till.⁷⁸

Nedan följer en fördjupad studie av åtalen mot *Trots allt!*. Tidningen utkom första gången den 7 oktober 1939. *Trots Allt!* tog tydligt ställning mot nazismen och väckte på grund av det redan från start uppmärksamhet.⁷⁹ Tidningen distribuerades av ett stort antal medarbetare, många frivilliga. *Trots allt!* lästes i vida kretsar och nådde utöver Sverige även ut i Norge och Danmark. Upplagan av tidningen nådde under de första månaderna 28 000 exemplar och stabiliserade sig sedan på en nivå runt 20 000 exemplar.⁸⁰

Chefredaktör och ansvarig utgivare för tidningen var Ture Nerman. Nerman, tidigare socialdemokrat, sedan vänstersocialist och kommunist, nu åter socialdemokrat var riksdagsledamot, journalist och debattör. Som chefredaktör för *Trots allt!* fick Nerman möjlighet att i skrift slåss för människovärdet och de värderingar han höll för sanna. I efterhand kallade Nerman *Trots allt!*-perioden för sitt livs lyckligaste tid.⁸¹ Detta trots att tidningen under krigsåren drabbades av både beslag, åtal och transportförbud.⁸²

3.3.2 Fallstudier av målen mot tidningen Trots allt!

3.3.2.1 Hitlers helvetesmaskin

Det första åtalet rörde Nermans ledare "Hitlers helvetesmaskin" publicerad den 10 november 1939. Ledaren kommenterade sprängningen i Bürgerbräukällaren i München där Hitler firade årsdagen av München-kuppen. Flera högt uppsatta nazister skadades. Nerman kommenterade händelsen som ett bevis på det verkliga läget i Tyskland. Händelsen visar "hur oerhört svag denna på yttersta våld och utsugning och förtryck byggda regim i realiteten är".⁸³

Nerman menade vidare att attentatsmännen måste ha varit några ur Hitlers

⁷⁷ Vallinder 2000, s. 305. I kapitel fyra vidareutvecklas åtgärden konfiskation utan rättegång.

⁷⁸ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 3, s. 83.

⁷⁹ Drangel 1976, s. 35-36.

⁸⁰ Sandlund 2001, s. 344.

⁸¹ Ture Nerman, Svenskt biografiskt lexikon.

⁸² Sandlund 2001, s. 344.

⁸³ TA 1939-11-10. Artikeln återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.3.2.1.

närmsta krets, enbart för dem var dådet möjligt att genomföra. Detta kommenterar han som ”så populär är denna diktatur, som räknar 98,8 % av alla röster vid sina val. Så hållfast är det Tredje rike, som har utlovats tusenårigt. Helvetesmaskinen i München tog nog bort tre nollor i den siffran. Allt tyder på, att naziregimens återstående dagar är ganska få.”⁸⁴

Slutligen uttryckte Nerman en önskan om fred i Tyskland. Detta menade han kunde ske ”på villkor att det nazistiska gangsterväldet helt utrotas, tyska folket återges sin frihet, judarna sina mänskliga rättigheter, Österrike, Tjeckoslovakien och Polen återupprättas och verkliga garantier ges för ett fredligt Tyskland i framtiden. Björnen är inte skjuten än. Det är sant. Men jakten har börjat.”⁸⁵

Westman beordrade om beslag av tidningen samt att åtal skulle väckas. Åtalet var det första i sitt slag under andra världskriget och väcktes i november 1939. Stämningsansökan innehöll ett yrkande om ansvar enligt 3 § 9 mom. första punkten TF jämfört med 8 kap. 28 § strafflagen för Ture Nerman, ansvarig utgivare för *Trots allt!* nummer 6 utgiven den 10 november 1939.⁸⁶

Vid förhandlingen anförde åklagaren att artikeln i sin helhet var att anse som kränkande för Tyska rikets överhuvud, rikskanslern Hitler. Inledningsvis antydde artikelns rubrik att Hitler själv anordnat den i artikeln avsedda explosionen. Vidare menade åklagaren att den meningen i artikeln som inleddes med orden ”Den visar, hur oerhört svag” måste anses som smädlig mot Hitler och regimen i Tyskland. Den följande meningen ansågs innefatta påståenden om att det från Tyskland levererades helvetesmaskiner för att använda i England. I de tre följande meningarna, som började med orden ”Allt tyder på, att naziregimens” och slutade med orden ”i Tysklands inre”, ansåg åklagaren att Tyskland beskrevs som ett skräckvälde och i den närmast efterföljande meningen benämndes Tyskland helvetesmaskin. I meningen som inleddes med orden ”På villkor att det nazistiska gangsterväldet” betecknades Tyskland som ett gangstervälde och i samma mening påstods det att det tyska folket var förtryckt. Åklagaren menade att samtliga dessa uttalanden var smädliga för den tyska statsledningen och ägnade att sätta Sveriges goda förhållande till Tyskland i fara.⁸⁷

Nerman bestred att innehållet i den aktuella artikeln var brottsligt. Vidare anförde han att syftet med rubriken inte varit att insinuera att Hitler själv var upphovsman till explosionen och menade att det tydligt framgick att rubriken syftade på att explosionen varit avsedd för Hitler. Nerman påkallade sedan att frågan om artikelns brottslighet skulle prövas av jury.⁸⁸ Vi den följande förhandlingen framförde åklagaren på nytt att artikeln i sin helhet var att anse som brottslig. Åklagaren betonade nu, i tillägg till den

⁸⁴ TA 1939-11-10.

⁸⁵ TA 1939-11-10.

⁸⁶ Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 121/1939, s. 1.

⁸⁷ Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 121/1939, s. 1-3.

⁸⁸ Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 121/1939, s. 3.

allmänna tendensen, följande meningar: ”Den visar, hur oerhört svag denna på yttersta våld och utsugning och förtryck byggda regim i realiteten är”, ”Allt tyder på att England - Frankrike har räknat rätt, då de inte forcerar kriget utan väntar på att skräckväldet faller samman av sig självt”, ”Följderna av München-smällen blir antagligen konvulsiviska: på högsta ort personligen och i Tysklands inre” samt ”På villkor att det nazistiska gangsterväldet utrotas, tyska folket återges sin frihet, judarna sina mänskliga rättigheter etc.”.⁸⁹ Nerman bestred vid alla tillfällen att innehållet i artikeln till någon del var brottslig.⁹⁰

I utslaget i målet går det att utläsa att juryn fann att artikeln ”Hitlers helvetesmaskin” i nummer 6 av tidningen *Trots allt!* utgiven den 10 november 1939 var brottslig enligt § 3 mom. 9 första punkten TF jämförd med 8 kap. 28 § strafflagen. Mot bakgrund av detta dömdes Nerman så som ansvarig utgivare för den aktuella tidningen till tre månades fängelse för missbruk av tryckfriheten. Utöver detta så förklarades det aktuella numret av tidningen konfiskerat.⁹¹

I det efterföljande numret av *Trots allt!* kommenterades beslaget och åtalet på följande sätt: ”Nr 6 av *Trots allt!* har beslagtagits och åtalats för den ledande artikeln ”Hitlers helvetesmaskin”, som, utan detaljerade påstående, förslagsvis anses bryta mot tryckfrihetens § 3 mom. 9 [...]. Åtalet är rent politiskt. Dagspolitiskt. Det är en offentlig hemlighet, att det har beställts av tyska legationen. Tyskland, som tack vare andra makters flathet sista åren har haft så lättvunna framgångar mot svagare stater, tror sig i övermod kunna påtvinga alla mindre stater vördsam tystnad.”⁹²

Vidare skrev Nerman, angående Sveriges neutralitet: ”Trots allt! har alltjämt betonat vikten av *svensk neutralitet*. Vi fastslår den åter. Men svensk neutralitet är en rent *statlig* historia. [...] *Den enskilde medborgarens* rätt att fritt yttra sig enligt landets lagar har i och för sig ingenting med *statens* neutralitet att göra.”⁹³

Nerman kommenterade målet och domen i sina memoarer utgivna 1954. Nerman skrev att han inte var orolig när juryn kom fram till att innehållet i artikeln var brottsligt, eftersom straffet för detta var böter eller ”högst” fängelse. Av den anledningen räknade Nerman med ett par hundra kronors böter på sin höjd och blev därför mycket chockad när han dömdes till tre månaders fängelse. Detta särskilt som det inte gavs villkorlig dom, som det gjordes för stölder och liknande kriminella handlingar. Vidare skrev han att han starkt betvivlade att straffet stått sig 1944 och menade att det enbart var för att visa hövlighet mot Hitler som ett så starkt straff utdömdes. Slutligen skrev han att domen dock inte var något han sörjde, då det ledde till mycket

⁸⁹ Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 121/1939, s. 5.

⁹⁰ Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 121/1939, s. 8.

⁹¹ Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 121/1939, s. 9.

⁹² TA 1939-11-18.

⁹³ TA 1939-11-18.

uppmärksamhet och reklam för tidningen.⁹⁴

3.3.2.2 *Kommunister och nazister*

En dryg vecka efter Sovjetunionens överfall på Finland återfanns det i *Trots allt!* en ledare med rubriken ”Kommunister och nazister”. Artikelns innehåll hörd angrepp mot Tyskland och Sovjetunionen. Sovjetunionen beskrevs som ”en imperialistisk, man kan gott säga nazistisk, stat utan förmildrande omständigheter. Den har ingått förbund med mänsklighetens fiende nummer 1, nazismen. Den står värdigt vid nazismens sida i brutalitet med brandbomber och överfall på kvinnor och barn”.⁹⁵ Vidare varnade ledaren för att nazisterna skulle glömmas bort när fokus riktades mot ryssarna: ”När ryssarna med sitt överfall på Finland tar allt intresse, tränger sig dessa nazister och nazistagenter under falsk flagg med i aktionen och hoppas på att få sina synder glömda genom att nu spela humanistvänliga. Det ska inte lyckas!”⁹⁶

Justitieministern lade tidningen under beslag och anbefallde om åtal. I stämningsansökan yrkades ansvar enligt 3 § 9 mom. första punkten TF jämförd med 8 kap. 28 § strafflagen för Ture Nerman i egenskap av ansvarig utgivare för *Trots allt!*. Stämningsansökan gällde två artiklar i nummer 10 av tidningen, utgiven den 9 december 1939.⁹⁷

Åklagaren anförde att tendensen i de båda artiklarna var sådana att de i dess helhet måste anses vara brottsliga. Innehållet i artikeln ”Kommunister och nazister” var enligt åklagaren smädligt mot Tyskland och Ryssland och dessa staters ledning. Gällande artikeln med rubriken ”Nya åtal. Skuggrädsla för nazismen” menade åklagaren att innehållet i artikeln var att betrakta som smädligt mot Tyskland och dess ledning. De båda artiklarnas innehåll innebar även att Sveriges goda förhållanden med främmande makter äventyrades. Åklagaren ville även i artikeln ”Kommunister och nazister” särskilt framhålla artikelns tredje stycke och meningarna som började med ”Den har ingått förbund med” och slutade med ”överfall på kvinnor och barn”. I artikeln ”Nya åtal. Skuggrädsla för nazismen” poängterade åklagaren särskilt meningarna som började med orden ”I Eskilstuna-kurirens ledare” och slutade med orden ”bolsjeviskt avskum” samt den följande meningarna som innehöll orden ”I Tyskland, där nihilismen är upphöjd till princip och livsåskådning”.⁹⁸

Nerman bestred att innehållet i artiklarna var brottsligt och anförde vidare att artiklarnas innehåll inte var att anse som smädligt mot någon av de angivna främmande makterna eller mot någon i dessa maktens ledning. Vidare bestred han att de aktuella artiklarna var ägnade att sätta Sveriges

⁹⁴ Nerman 1954, s. 117-119.

⁹⁵ TA 1939-12-09. Artikelns återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.3.2.2.

⁹⁶ TA 1939-12-09.

⁹⁷ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 133/1939, s. 1

⁹⁸ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 133/1939, s. 2-3.

goda förhållande till varken Tyskland eller Ryssland i fara. Slutligen begärde Nerman att frågan om huruvida artiklarna var att betrakta som brottsliga skulle prövas av jury.⁹⁹ Av utslaget i målet går det att utläsa att juryn fann att de aktuella artiklarna i nummer 10 av *Trots allt!* utgiven den 9 december 1939 inte var brottsliga enligt de av åklagaren åberopade lagrummen. Mot bakgrund av detta friades Nerman från anklagelserna i målet.

3.3.2.3 *Den bruna marinen*

I april 1940 publicerade *Trots allt!* en artikel med rubriken ”Sveriges flotta förrådes” på första sidan. Artikelnen handlade om ”Bruna Marinen” och innehöll påståenden om att det inom den svenska flottan fanns nazistiska celler, bland annat i Stockholm, Malmö, Göteborg och Karlskrona.¹⁰⁰ Samma tidning innehöll ytterligare två artiklar på samma tema. Artikelnen med rubriken ”Tysk central på Skeppsholmen!” handlade om högt uppsatta nazistiska militärer gifta med tyska kvinnor. Artikelnen pekade vidare ut Tyska Kvinnoförbundet med sammanträden på Skeppsholmen i Stockholm, en ”ytterst livligt verksam nazistorganisation” som sammanträdde hemma hos en svensk amiral mitt i centrumet för det svenska försvaret.¹⁰¹ Artikelnen ”Svensk amiral att se upp med” handlade slutligen om amiral Simonsson som beskrevs som en utpräglad sympatisör med Nazi-Tyskland som ofta brukade ha höga tyska officerare på besök i sitt hem.¹⁰² Ansvarig utgivare för tidningen var nu Charles Lagerfeldt då Nerman inte ville riskera att få ytterligare en lång fängelsedom mot sig med följande frånvaro från tidningen som följd.¹⁰³

Justitieministern förordade på nytt åtal av tidningen. I stämningsansökan yrkades gällande artiklarna ”Sveriges flotta förrådes” samt ”Tysk central på Skeppsholmen!” i första hand ansvar för Lagerfeldt, i egenskap av ny ansvarig utgivare för tidningen, enligt 3 § 8 mom. andra stycket TF eller i andra hand enligt 3 § 12 mom. TF. För artikelnen ”Svensk amiral att se upp med” yrkades ansvar enligt 3 § 8 mom. första stycket TF jämfört med 10 kap. 2 § strafflagen.¹⁰⁴

Åklagaren anförde i rätten att tendensen i artiklarna ”Sveriges flotta förrådes!” samt ”Tysk central på Skeppsholmen!” var sådan att artiklarna i sin helhet var att anse som brottsliga enligt 3 § 8 mom. andra stycket TF eller i andra hand enligt 3 § 12 mom. TF. Artikelnen med rubriken ”Sveriges flotta förrådes!” innehöll enligt åklagaren förmenande påstående om att det inom den svenska flottan skulle finnas en landsförrädisk verksamhet. Förutom rubriken och underrubriken lyfte åklagaren särskilt första stycket,

⁹⁹ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 133/1939, s. 3.

¹⁰⁰ TA 1940-04-20. Artikelnen återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.3.2.3.

¹⁰¹ TA 1940-04-20. Artikelnen återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.3.2.3.

¹⁰² TA 1940-04-20. Artikelnen återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.3.2.3.

¹⁰³ Nerman 1954, s. 120.

¹⁰⁴ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 33/1940, s. 1.

första meningen i tredje stycket, sista meningen i samma stycke, de första tre meningarna i fjärde stycket, andra meningen i det följande stycket vilken började med orden ”Namnet Brun Marin” samt även den följande meningen samt slutligen sista meningen i sjätte stycket vilken började med orden ”I stort sett”. Åklagaren menade inte att det inte funnits sådana liggare som påstods i artikeln, men ansåg att det var lögnaktigt att använda dem som bevis för att det fanns en organisation som bedrev landsförrädisk verksamhet inom marinen.¹⁰⁵

I artikeln med rubriken ”Tysk central på Skeppsholmen!” fäste åklagaren särskild vikt vid huvudrubriken och underrubriken och menade att det redan här framgick påståenden om att möten av landsförrädisk karaktär skulle ha ägt rum. Vidare ansåg åklagaren att artikelns tredje stycke som började med orden ”En särskilt farlig grupp”, första meningen i femte stycket vilken började med ”Deutscher Frauenbund” och även sista meningen i samma stycke, första meningen i det följande stycket som började med orden ”Amiralen heter” samt slutligen första meningen i det följande stycket som började med orden ”Nu är det något oerhört” och det två därefter följande meningarna var särskilt allvarliga. Slutligen menade åklagaren att artikeln ”Svensk amiral att se upp med” i sin helhet var smädlig mot amiralen Simonsson i dennes ämbete.¹⁰⁶

Lagerfeldt instämde i att artiklarna ”Sveriges flotta förråddes!” samt ”Tysk central på Skeppsholmen!” innehöll påståenden om landsförrädisk verksamhet, men bestred åtalet då han var av uppfattningen att påståendena inte var varken falska eller lögnaktiga. Lagerfeldt påkallade sedan att frågan om artiklarnas brottslighet skulle prövas av jury.¹⁰⁷

Vid den följande förhandlingen framlade båda sidorna handlingar som de menade styrkte deras ståndpunkt. Åklagaren presenterade en skrivelse från chefen för Stockholms örlogsstation, kommendören Carl Göran Wahlström, för att styrka påståendet att påståendena i ”Sveriges flotta förråddes!” var grundlösa. För att styrka att även påståendet om att beskyllningarna i artikeln ”Tysk central på Skeppsholmen!” var grundlösa presenterade åklagaren ett intyg från konteramiralen Claes Lindström samt ett brev från Svenska Röda korsets kvinnoråd till Deutsches Frauenbund. Slutligen inkom åklagaren i anledning av artikeln ”Svensk amiral att se upp med” ett brev från konteramiralen Simonsson.¹⁰⁸

Lagerfeldt å sin sida ansåg att sammanslutningen Deutsches Frauenbund som nämndes i artikeln ”Tysk central på Skeppsholmen!” var en sammanslutning av tyska kvinnor som för att främja tyska intressen tog order av och lydde under tyska myndigheter. Som bevis för att organisationen var en ”lyd-organisation” framfördes att deras möten, i likhet med andra tyska sammanslutningars sammankomster i Stockholm,

¹⁰⁵ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 33/1940, s. 3.

¹⁰⁶ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 33/1940, s. 3-4.

¹⁰⁷ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 33/1940, s. 4.

¹⁰⁸ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 33/1940, s. 5.

annonserades i tidskriften ”Der Deutsche in Schweden”. För att styrka detta sista påstående ingav Lagerfeldt ett exemplar av den nyss nämnda tidningen. Åklagaren bestred att annonsen i tidningen på något sätt bekräftade riktigheten i Lagerfeldts påstående om att föreningen tog direktiv av tyska myndigheter.¹⁰⁹

I utslaget i målen går det att utläsa att juryn, i fråga om de aktuella artiklarna i nummer 16 av tidningen *Trots allt!* utgiven den 20 april 1940, kommit fram till att de aktuella artiklarna inte varit brottsliga enligt de av åklagaren åberopade lagrummen. Talan mot Lagerfeldt ogillades därför.¹¹⁰

I det följande numret av *Trots allt!* kommenterades domen entusiastiskt: ”Detta nya frikännande är ett grundligt bakslag för åtalsraseriet och för de intressen som utifrån vill ta död på Trots allt!, och det är en strålande seger för vår tidnings strävan i svenskhetens och humanitetens tecken”.¹¹¹ Åtalet blev det sista mot *Trots allt!*. I sina memoarer skriver Nerman att han drog lärdom av de tre åtalen och blev något mer försiktig i sina uttalanden.¹¹²

3.4 Målen mot kommunistiska organ

3.4.1 Allmänt om åtalen

Till skillnad från den förhållandevis spretiga gruppen av tidningar som inkluderades i den första kategorin, demokratiska organ, så är de kommunistiska organen en enhetlig grupp bestående av organ med kopplingar till Sveriges kommunistiska parti (SKP). Åtalen i denna kategori rör främst tidningen *Ny Dag*, men även tidningar som *Arbetar-Tidningen*.¹¹³ Allmänt kan sägas att det var denna kategori av tidningar som oftast förlorade sina mål då enbart cirka en tredjedel frikändes.¹¹⁴

Som ovan nämnts drabbades de kommunistiska tidningarna främst i början av kriget, under det finska vinterkriget. Det stöd som under denna period framfördes för Sovjet ogillades. Exempelvis publicerade *Ny Dag* en artikel ett par dagar efter det sovjetiska överfallet där det påstods att de styrande i Finland fört landet in i ett krig mot Sovjet, att ingen tidigare regering på samma samvetslösa sätt bedragit folket samt att den finska Överbefälhavaren C G Mannerheim var ”de finska arbetarnas bödel”.¹¹⁵ En annan artikel betecknade Finlands lagliga regering som en folkfientlig regering ”bestående av krigsprovokatörer, som mot folkmassornas vilja började kriga mot Sovjetunionen”.¹¹⁶

¹⁰⁹ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 33/1940, s. 6.

¹¹⁰ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 33/1940, s. 12.

¹¹¹ TA 1940-06-08.

¹¹² Nerman 1954, s. 122.

¹¹³ Vallinder 2000, s. 273.

¹¹⁴ Se ovanstående tabell.

¹¹⁵ ND 1939-12-12.

¹¹⁶ ND 1939-12-08.

Nedan följer en fördjupad studie av åtalen mot *Ny Dag* under krigsåren. representerade Sveriges kommunistiska parti (SKP) och den Moskvatrogna falangen av den svenska kommunismen.¹¹⁷ Tidningens första nummer utkom på 1930-talet. Redan i tidningens sidhuvud syntes den revolutionära glöden i orden ”Proletärer i alla land, förena Er!”.¹¹⁸

3.4.2 Fallstudier av målen mot tidningen *Ny Dag*

3.4.2.1 *Mannerheim, de finska arbetarnas bödel*

Två dagar efter det sovjetiska överfallet på Finland 1939 innehöll *Ny Dag* en artikel från tidningens Moskvaredaktion med rubriken ”En fri, oavhängig finsk folkrepublik. Finlands kommunistiska parti sänder ut sitt program”. I artikeln påstods det att de styrande politikerna i Finland fört landet in i ett brottsligt krig med Sovjetunionen. Den finska överbefälhavaren Mannerheim pekades ut som de finska arbetarnas bödel och vidare innehöll artikel en önskan om att den finska regeringen, som förde folket till avgrundens brant, skulle bli den sista kapitalistiska regeringen i Finland.¹¹⁹

Den 5 december 1939 inkom en stämningsansökan till Stockholms rådhusrätt, efter att justitieminister Westman beslutat om beslag och förordat åtal mot tidningen. Stämningsansökan gällde Karl Fritjof Lager i egenskap av ansvarig utgivare för *Ny Dag* och innehöll ett yrkande om ansvar enligt 3 § 9 mom. första punkten TF, jämförd med 8 kap. 28 § strafflagen. Utöver detta yrkade åklagaren på konfiskering av nummer 280 av *Ny Dag* utgiven den 2 december 1939.¹²⁰

Stämningsansökan rörde artikeln ”En fri, oavhängig finsk folkrepublik. Finlands kommunistiska parti sänder ut sitt program.”¹²¹ och främst det andra stycket i artikeln. Här angavs Cajander, Erkko, Tanner och Mannerheim som Finlands nuvarande makthavare. I artikelns tredje stycke kallades de finska makthavarna för lögnare. Vidare påstods det i artikelns tolfte stycke att den finska regeringen bedragit det finska folket, och i samma stycke kallades regeringen föraktlig. I det efterföljande stycket användes uttrycket ”den bankrutta regeringen” och att medlemmarna av regeringen var folkets bödlar. I artikelns sista stycke yttrades att man inte kunde vinna sin hembygds frihet från bödelsväldet utan kamp och offer, och genom detta gjordes gällande att det i Finland rådde ett bödelsvälde. Längre fram i stycket talades det slutligen om ”bödelsregimen i Finland”.¹²²

¹¹⁷ Sandlund 2001, s. 348.

¹¹⁸ Rydén 2001, s. 161.

¹¹⁹ ND 1939-12-02. Artikeln återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.4.2.1.

¹²⁰ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 129/1939, s. 1.

¹²¹ ND 1939-12-02.

¹²² Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 129/1939, s. 2.

Åklagaren anförde slutligen att artikeln i sin helhet var brottslig samt att de ovan angivna uttalande var särskilt smädliga mot statsledningen i Finland och ägnade att sätta Sveriges goda förhållande till Finland i fara. Lager bestred att innehållet i artikeln var brottsligt, då det enbart återgav ett upprop som publicerats i en rysk tidning. Han ville däremot inte yttra sig om huruvida innehållet i uppropet var smädligt mot statsledningen i Finland. Vidare menade Lager att innehållet inte var ägnat att skada Sveriges goda förhållande till Finland utan istället att ge *Ny Dags* läsare en riktig uppfattning om förhållandena i Finland. Lager ansåg också att stora delar av artikeln även varit tryckt i Aftonbladet. Slutligen framförde Lager en önskan om att artikelns brottlighet skulle prövas av en jury.¹²³

Vid den följande huvudförhandlingen anförde åklagaren på nytt grunden för sin talan och Lager vidhöll sitt bestridande av åklagarens yrkanden.¹²⁴ Juryn besvarade skriftligen frågan om huruvida artikeln skulle anses vara brottslig. Av utslaget går att utläsa att juryn kom fram till att den aktuella artikeln i nummer 280 av *Ny Dag* den 2 december var brottslig enligt 3 § 9 mom. första punkten i TF, jämförd med 8 kap. 28 § strafflagen. Mot bakgrund av detta dömdes Lager såsom ansvarig utgivare för *Ny Dag* till fängelse i två månader för missbruk av tryckfriheten. Utöver det konfiskerades det aktuella numret av tidningen.¹²⁵

Ny Dags redaktion kommenterade domen följande dag. I en artikel med rubriken ”Åtalsargumenten sprack. Artikeln var ”brottslig” för att den stått i *Ny Dag!*” stod det syrligt att samma utländska nyhetsmaterial tydligen kunde vara icke brottsligt om det publicerades i Aftonbladet men däremot brottsligt om det publicerades i *Ny Dag*.¹²⁶

3.4.2.2 Finlands regering mördare

Ungefär en vecka efter det finska vinterkriget utbrott 1939 utkom ett nummer av tidningen *Ny Dag* som innehöll flera artiklar vars innehåll på olika sätt pekade ut den finska regeringen som mördare vilka inte företrädde det finska folkets intressen.¹²⁷ I tidningen två dagar senare pekades den finska regeringen på nytt ut som en folkfientlig regering som mot det finska folkets vilja börjat kriga mot Sovjetunionen.¹²⁸

Den 11 december 1939 inkom en stämningsansökan till Stockholms rådhusrätt rörande Rolf Gösta Forslund, ansvarig utgivare för tidningen *Ny Dag* efter att justitieminister Westman lagt de båda tidningsnumren under beslag och anbefallt åtal. Stämningsansökan innehöll yrkande om ansvar för Forslund enligt 3 § 9 mom. första punkten TF, jämförd med 8 kap. 28 §

¹²³ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 129/1939, s. 2-3.

¹²⁴ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 129/1939, s. 8.

¹²⁵ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 129/1939, s. 9.

¹²⁶ ND 1939-12-29

¹²⁷ ND 1939-12-06. Artiklarna återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.4.2.2.

¹²⁸ ND 1939-12-08. Artikeln återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.4.2.2.

strafflagen. Stämningensansökan innehöll vidare ett krav på konfiskering av tidningen *Ny Dag* nummer 283 utgiven den 6 december samt av nummer 285 utgiven den 8 december.¹²⁹

Stämningensansökan rörde fem artiklar i de ovan angivna numren av tidningen. Åklagaren ansåg att tendensen i alla fem artiklarna var sådan att artiklarna i sin helhet måste anses brottsliga. Åklagaren menade vidare att vissa delar av artiklarna var smädliga mot statsledningen i Finland och var ägnade att sätta Sveriges goda förhållande till Finland i fara.¹³⁰

I artikeln ”Glädje i New York på finska klubben”¹³¹ hänvisade åklagaren till artikelns andra stycke från och med orden ”Den reaktionära finska regimen” till och med styckets slut samt fjärde stycket från orden ”En av de närvarande” till och med orden ”slaktaren Mannerheim”, från och med orden ”Allt vad han” till och med orden ”De sjunger en sång...” samt sista meningen ”Det är en smådevisa om Mannerheim”.¹³² I artikeln ”Kuusinen hälsas av finska arbetare i U.S.A.”¹³³ fäste åklagaren särskild vikt vid underrubriken ”Amerikas finnar hoppas på snar befrielse för finska folket” vilken insinuerade att det finska folket levde under tvång och förtryck. Vidare ansågs sista stycket, från och med orden ”och vi hoppas att det finska folket” till och med styckets slut.¹³⁴ Rörande artikeln ”Finländska folkarmén har börjat organiseras”¹³⁵ framhöll åklagaren det smädliga innehållet i andra stycket från och med orden ”vi ska förintä” till och med orden ”krig mot Sovjetunionen” samt i artikelns två sista meningar.¹³⁶

I artikeln ”Mannerheims demokrati”¹³⁷ ansåg åklagaren att det mest smädliga innehållet återfanns i näst sista styckets första mening, som började med orden ”Under alla dessa tjugo år” och sista stycket från och med orden ”Ändå framträder Z. Höglund” till artikelns slut.¹³⁸ Slutligen riktade åklagaren rättens uppmärksamhet mot artikeln ”Folkmöte i Petsamo tar ställning för folkregeringen”¹³⁹ där innehållet i artikelns första och andra stycke, tredje stycket från och med orden ”en framgångsrik kamp” samt fjärde stycket ansågs smädligt.¹⁴⁰

Forslund bestred att innehållet i någon av artiklarna var brottsligt och påkallade att artiklarnas brottslighet skulle prövas av tryckfrihetsjury.¹⁴¹ Vid den efterföljande huvudförhandlingen framförde åklagaren på nytt

¹²⁹ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 131/1939, s. 1.

¹³⁰ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 131/1939, s. 2.

¹³¹ ND 1939-12-06.

¹³² Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 131/1939, s. 2-3.

¹³³ ND 1939-12-06.

¹³⁴ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 131/1939, s. 3.

¹³⁵ ND 1939-12-06.

¹³⁶ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 131/1939, s. 3.

¹³⁷ ND 1939-12-08.

¹³⁸ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 131/1939, s. 3.

¹³⁹ ND 1939-12-08.

¹⁴⁰ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 131/1939, s. 3.

¹⁴¹ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 131/1939, s. 3.

grunderna för åtalet varpå Forslund bestred anklagelserna. Därefter höll juryn sammanträde efter vilket de överlämnade ett skriftligt svar på frågan om de berörda artiklarna skulle anses vara brottsliga.¹⁴² Därefter förkunnades utslaget i målet. Av utslaget framgår att juryn ansåg att artiklarna ”Finländska folkarmén har börjat organiseras” samt ”Folkmöte i Petsamo tar ställning för folkregeringen” var brottsliga enligt 3 § 9 mom. första punkten TF, jämförd med 8 kap. 28 § strafflagen. De övriga tre artiklarna ansåg juryn inte var brottsliga. Mot bakgrund av detta dömdes Forslund som ansvarig utgivare för *Ny Dag* till fängelse i tre månader för missbruk av tryckfriheten. Utöver det konfiskerades de båda tidningarna.¹⁴³

3.4.2.3 Anreppen mot politiska ledare

Dagen före julafton 1939 publicerade *Ny Dag* en artikel på tidningens förstasida med rubriken ”Ni lät Spaniens folk förblöda men hjälper vitgardisterna!”. Artikeln var skriven av en fransk kommunist vid namn André Marty och innehöll skarpa angrepp på politiska ledare, främst i Finland och Frankrike. Vidare innehöll artikeln även angrepp mot svenska politiska ledare. I artikeln hette det att svenska socialdemokrater bedrev en intensiv kampanj för att hjälpa det finska folkets förtryckare och utsugare.¹⁴⁴ Några dagar senare, i tidningens första nummer för 1940 den 2 januari. På första sidan återfanns rubriken ”De kallas frivilliga – men det är en intervention”. Artikeln menade att de män som reste till Finland för att ansluta sig till regeringens sida i kriget inte var frivilliga som det framställdes utan i själva verket var interventionsgrupper ledda av svenska officerare, utrustade med svensk fältutrustning. Artikelns författare ifrågasatte om detta skedde med den svenska regeringens tillstånd och hur det annars hade kunnat ske. Tidningen innehöll vidare en insändare med rubriken ”Finska traditioner” där det påstods att de finska ledarna upprätthöll traditionen av att på bestialiskt vis slå ner den finska folkmajoriteten.¹⁴⁵

Den 27 december 1939 inkom en stämningsansökan gällande Karl Evert Eriksson i egenskap av ansvarig utgivare för *Ny Dag* efter att justitieminister Westman lagt de båda tidningarna under beslag och förordat åtal. Stämningsansökan innehöll yrkande om ansvar enligt 3 § 9 mom. TF jämte 8 kap. 28 § strafflagen samt konfiskering av nummer 298 av *Ny Dag* utgiven den 23 december. Därefter inkom den 9 januari 1940 ytterligare en stämningsansökan gällande Eriksson såsom ansvarig utgivare för *Ny Dag*. Stämningsansökan innehöll yrkande om ansvar dels enligt 3 § 9 mom. andra stycket TF, dels om ansvar enligt 3 § 9 mom. första stycket TF jämfört med 8 kap. 28 § strafflagen, samt om konfiskering utav nummer 1 av tidningen för den 2 januari samt den till det aktuella numret tillhörande löpsedel.¹⁴⁶

¹⁴² Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 131/1939, s. 8-9.

¹⁴³ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 131/1939, s. 9.

¹⁴⁴ ND 1939-12-23. Artikeln återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.4.2.3.

¹⁴⁵ ND 1940-01-02. Artiklarna återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.4.2.3.

¹⁴⁶ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 142/1939, s. 1.

Åklagaren anförde att tendensen i nummer 298 1939 i artikeln under rubriken ”Ni lät Spaniens folk förblöda men hjälper vitgardisterna”¹⁴⁷ var sådan att hela artikeln var att anse som brottslig. Detta för att artikeln i fråga innehöll smädelser mot statsledningen i flera främmande stater, i första hand Frankrike och Finland men även Spanien. Åklagaren lyfte särskilt fram de tre första meningarna i artikelns tredje stycke, samt det stycke på sidan åtta som börjar med orden ”Efter krigsutbrottet” samt meningen som började med ” För att tvinga in”. Vidare påpekade åklagaren första meningen i det stycke som började med orden ”De ville inte bereda”, och meningarna i stycket som började med ”De ädla själarna i Sverige” och ”De intresserade sig blott” samt den i sista stycket förekommande meningen som började med orden ” Och vi är övertygade om”.¹⁴⁸

Gällande nummer 1 från 1940 och artikeln ”De kallas frivilliga – men det är en intervention”¹⁴⁹ samt den till tidningen tillhörande löpsedeln anförde åklagaren att de var brottsliga i sin helhet på grund av sin tendens. Artikeln innefattade enligt åklagaren spridande av falska rykten och lögnaktiga påståenden som var ägnade för att skapa fara för rikets säkerhet. Detta för att det i artikeln gjordes gällande att de svenskar, som frivilligt begett sig till Finland, utgjordes av statliga interventionstrupper. Vidare pekade åklagaren på artikeln ”Finska traditioner” som åklagaren ansåg var brottslig i sin helhet. Den brottsliga tendensen kom särskilt till uttryck i artikelns senare del, främst första meningen i det stycke, som började med ”Mannerheim tillhör en herreklass”, det stycke som började med ”Jo, de uppbars” samt meningen i det följande stycket som inleddes med ”Det vrålas jämmer”.¹⁵⁰

Eriksson bestred att innehållet i artiklarna eller löpsedeln till någon del var brottsligt och menade att innehållet inte var av sådan beskaffenhet att de kunde sätta Sveriges goda förhållande till främmande makter i fara. De var inte heller ägnade att framkalla fara för rikets säkerhet och de innehöll inte några lögnaktiga påståenden. Slutligen påkallade Eriksson att frågan om artiklarnas brottslighet skulle prövas av jury.¹⁵¹ Vid den följande huvudförhandlingen anförde åklagaren på nytt grunden för sin talan och Eriksson vidhöll sitt bestridande av åklagarens yrkanden.¹⁵²

I utslaget i målet går det att läsa att juryn ansåg att artikeln ”Ni lät Spaniens folk förblöda men hjälper vitgardisterna” var att anse som brottsliga enligt 3 § 9 mom. första stycket första punkten TF jämfört med 8 kap. 28 § strafflagen. Vidare ansåg juryn att artikeln ”De kallas frivilliga – men det är en intervention” samt den till tidningen tillhörande löpsedeln var att anse som brottslig enligt 3 § 9 mom. andra stycket TF. Däremot fann juryn att den sista artikeln, ”finländska traditioner”, inte var brottslig. Mot bakgrund

¹⁴⁷ ND 1939-12-23.

¹⁴⁸ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 142/1939, s. 3.

¹⁴⁹ ND 1940-01-02.

¹⁵⁰ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 142/1939, s. 3-4.

¹⁵¹ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 142/1939, s. 4.

¹⁵² Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 142/1939, s. 7.

av detta dömdes Eriksson såsom ansvarig utgivare för *Ny Dag* till straffarbete i fem månader för missbruk av tryckfriheten. Utöver det förklarades även de båda tidningarna samt löpsedeln konfiskerade.¹⁵³

Detta var den enda gången under kriget som någon dömdes till straffarbete i denna typ av mål.¹⁵⁴ Följande dag kommenterades domen i *Ny Dag*. Tidningen fann domen mycket upprörande och rubriken i tidningen var ”Fem månaders straffarbete för sanningen om värvningen till Mannerheim”.¹⁵⁵

3.5 Målen mot nazistiska eller nazistvänliga organ

3.5.1 Allmänt om åtalen

Det första åtalet mot ett nazistiskt organ kom senare än åtalen i de övriga kategorierna, först 1940. Åtalen pågick också senare än för de övriga kategorierna av tidningar. Varför åtalen mot nazistisk press är förskjutna i tid i förhållande till övriga åtal är inte fastställt. Representanter från alla delar av pressen framförde vid den här tiden åsikter om att Westman väckte åtal mot nazistiska tidningar som en balansåtgärd, för att väga upp för de åtal som redan väckts mot antinazistisk press.¹⁵⁶

Som nämnts ovan, och som kommer visas tydligare i nästa kapitel, var främmande makt när det gällde åtal och beslag i praktiken oftast Tyskland. De nazistiska åtalen skiljer sig därför åt så till vida att de sällan rörde 3 § 9 mom. och smädliga, förgripliga eller till osämja med främmande makter syftande omdömen och yttranden om samtida nationer eller stater. Det ligger i sakens natur att en tyskvänlig politik inte reagerar på mot Nazityskland vänligt inställda tidningar på samma sätt som mot övrig press. Istället handlade det ofta om inrikespolitiska åtal enligt främst 3 § 8 mom. TF. Även om åtalen delvis skiljer sig från åtalen rörande de två övriga kategorierna av press är de av intresse då de ger en inblick i hur den nazistiska pressen skildrade omvärlden vid denna tid.

Nedan följer en fördjupad studie av åtal mot tidningarna Den Svenske Folksocialisten (DSF), Folkets Dagblad (FD) och Veckans PM. Av tidningarna är FD, vars chefredaktör var Nils Flyg, den mest omtalade. Flyg var riksdagsledamot, journalist och fram till sin död 1943 chefredaktör för FD.¹⁵⁷ Tidningen var en dagstidning som lades ner 1940. Redan vid nedläggningen kontaktade Flyg Tyskland för att försöka få stöd till tidningen. År 1942 lyckades han med detta och tidningen återuppstod med hjälp av regelbundet finansiellt stöd från Tyskland, ett beslut som fattades

¹⁵³ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 142/1939, s. 9.

¹⁵⁴ Vallinder 2000, s. 278.

¹⁵⁵ ND 1940-02-03.

¹⁵⁶ Vallinder 2000, s. 304.

¹⁵⁷ Nils Flyg, Svenskt biografiskt lexikon.

av tyska utrikesdepartementets politiska avdelning i februari 1942.¹⁵⁸ Stödet för Hitler var osvikligt in i det sista, det första numret som utkom efter Hitlers död innehöll bland annat rubriken ”Hitler visade vägen till världens räddning”.¹⁵⁹

3.5.2 Fallstudier av målen mot nazistiska tidningar

3.5.2.1 *Norska tragedin demokratins skuld*

I slutet av april väcktes det första åtalet mot en nazistisk tidning, tidningen *Den Svenske Folksocialisten*. Tidningen innehöll en artikel med rubriken ”Norges tragedi demokratins skuld!” och innehöll hårda angrepp mot den norska regeringen som ”satt sitt land i en så fruktansvärd situation” och som istället för att ta sitt ansvar skyllde på ”nazistiska förrädare” för att slippa stå till svars för situationen. Artikeln kritiserade mot slutet även den danska regeringen som påstods ha utlämnat Danmark till Tyskland.¹⁶⁰

Justitieminister Westman lade numret under beslag och anbefalldes åtal enligt 3 § 9 mom. första stycket. Av stämmningsansökan framgår att det yrkas ansvar för Jonas Heierson, i egenskap av ansvarig utgivare för *Den Svenske Folksocialisten*, enligt 3 § 9 mom. första stycket TF jämfört med 8 kap 28 § strafflagen. Åtalet gällde DSF nummer 16 utgivet den 20 april 1940.

Åklagaren framförde att vissa delar av artikeln med rubriken ”Norges tragedi demokratins skuld!”. De delar som åklagaren fann brottsliga var tredje och fjärde meningarna i artikelns andra stycke där den första meningen inleddes med orden ”När så just denna part”, första meningen i första stycket under underrubriken ”Vilka voro de skyldiga?”, andra meningen i tredje stycket under samma rubrik, som inleddes med ”En lång rad av dessa sabotagehistorier”, fjärde meningen i första stycket under rubriken ”Hur går det för Sverige?” som inleddes med orden ”Då kom den demokratiska regeringen” samt den därpå följande meningen och slutligen första meningen i andra stycket under samma rubrik, vilken började med orden ”Det är otäckt att åse” samt tredje meningen i samma stycke. Åklagaren menade att samtliga av dessa meningar var smädliga och förgripliga mot Norges regering, den sista meningen även om Danmarks regering.¹⁶¹ Heierson bestred ansvarsyrkanden som riktades mot och påkallade att frågan om artikelns brottslighet prövades av jury.¹⁶²

Av utslaget i domen går det att utläsa att juryn vid prövningen av om nummer 16 av *Den Svenske Folksocialisten* utgiven den 20 april 1940 inte funnit artikeln med rubriken ”Norges tragedi demokratins skuld!” brottsligt

¹⁵⁸ Sandlund 2001, s. 352.

¹⁵⁹ FD 1945-05-02.

¹⁶⁰ DSF 1940-04-20. Artikeln återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.5.2.1.

¹⁶¹ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 32/1940, s. 2.

¹⁶² Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 32/1940, s. 2-3.

enigt de av åklagaren åberopade lagrummen. Talan mot Heierson ogillades därför.¹⁶³

3.5.2.2 Sköld och de italienska krigsfartygen

Nästa åtal som väcktes mot en nazistisk tidning var ett åtal mot tidningen *Folkets Dagblad*. I början av augusti 1940 publicerades det en rad artiklar som behandlade den svenska flottans köp av två italienska krigsfartyg.¹⁶⁴ Justitieminister Westman lade numret under beslag och anbefallde åtal. I stämmingsansökan går det att utläsa att åklagaren yrkar ansvar för Nils Flyg, i egenskap av ansvarig utgivare för den periodiska skriften *Folkets Dagblad*, dels enligt 3 § 8 mom. första stycket TF jämfört med 10 kap 2 § strafflagen, dels enligt 3 § 8 mom. andra stycket TF.¹⁶⁵

Åklagaren anförde att det endast rörde delar av artikeln ”Marinofficer kräver besked av hr Sköld” i nummer 176 av *Folkets Dagblad* utgiven den 2 augusti 1940. De delar som lyftes fram var underrubrikerna ”Försvarsministerns förtroendeman måste hämtas hem av utsända militärer” och ”Engelsmännens kapning arrangerad i samförstånd med den svenske delegaten?” vilka enligt åklagaren var uppenbart smädliga mot Graffman. Det stycket som började med orden ”Då de inköpta örlogsmännen lämnat italiensk hamn” vilket innefattade dels ett påstående att Graffman hämtats hem av militärer, dels ett påstående om att Graffman hållit sig dold i Italien, dels också en insinuation att Graffman inte fullt ut kunnat redovisa de medel som anförtrotts honom. Vidare ansåg åklagaren att det stycke som inleddes med orden ”Med anledning av detta förhållande” innehöll smädelse mot Graffman.¹⁶⁶

Det stycke som inleddes med orden ”Inom kåren talas nu” där åklagaren särskilt framhöll dels att orden ”ett belopp på mellan 1–2 miljoner kronor – utöver jätteprovisioner – är spårlöst borta” ihop med det övriga i artikeln var en insinuation att Graffman skulle ha hanterat de ovan angivna beloppet. Dessutom återfanns en beskyllning om att Graffman skulle ha stått i förbindelse med engelska myndigheter, vilket måste anses som en grov smädelse mot Graffman eftersom han om det vore sant skulle ha erhållit ett mycket strängt straff. Den mening, som började med orden ”Vi vet mycket väl, att det numera gäller” var enligt åklagaren en smädelse mot Sköld. Det var även den mening som inleddes med orden ”Från initierat håll uppges vidare” vilken i kombination med vad som i övrigt sades i artikeln även det innehöll en smädelse mot Graffman.¹⁶⁷

Åklagaren anförde sedan, till stöd för yrkandet om ansvar enligt 3 § 8 mom. andra stycket TF att tendensen i artikeln var av den art att den i dess helhet

¹⁶³ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 32/1940, s. 9.

¹⁶⁴ FD 1940-08-02. Artikeln återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.5.2.2.

¹⁶⁵ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 62/1940, s. 1.

¹⁶⁶ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 62/1940, s. 3.

¹⁶⁷ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 62/1940, s. 3.

var att betrakta som brottslig enligt det aktuella lagrummet. Åklagaren poängterade särskilt underrubrikerna ”Jagarköpet en jätteskandal” och ”Försvarsministerns förtroenden måste hämtas hem av utsända militärer”, underrubriken ”Enorma provisionsbelopp” ihop med artikelns innehåll, underrubriken ”Engelsmännens kapning arrangerad i samförstånd med den svenske delegaten” och den meningen som började med orden ”ett belopp på mellan 1–2 miljoner kronor – utöver jätteprovisioner – är spårlost borta” samt det stycke som började med orden ”Det torde vara Eder, herr chefredaktör, bekant”. Enligt åklagaren innehöll särskilt det sistnämnda stycket uttalanden som var ägnade att väcka förakt hos den svenska regeringen. Övriga angivna stycken innehöll uttalanden som var ägnade att väcka förakt för såväl regeringen som Kungl. Marinförvaltningen. Artikeln gav uttryck för uppfattningen att regeringen ägt kännedom om oegentligheter men velat tysta ner saken.¹⁶⁸

Flyg bestred till alla delar åklagarens ansvarsyrkanden. Flyg anförde vidare att frågan om artikelns brottslighet skulle prövas av jury.¹⁶⁹

Av utslaget i målet går det att utläsa att juryn som prövat huruvida artikeln ”Marinofficer kräver besked av hr Sköld” ansåg att artikeln var brottslig enligt 3 § 9 mom. första stycket TF jämfört med 10 kap. 2 § strafflagen när det gällde underrubriken ”Försvarsministerns förtroendeman måste hämtas hem av utsända militärer”, underrubriken ”Engelsmännens kapning arrangerad i samförstånd med den svenske delegaten?”, det stycke som börjar med orden ”Då de inköpta örlogsmännen lämnat Italiens hamn, det stycke som börjar med orden ”Med anledning av detta förhållande”, det stycke som börjar med orden ”Inom kåren talas nu” samt slutligen den mening som började med orden ”Från initierat håll uppges vidare”. Däremot besvarade juryn nekande övriga till juryn framställda frågor om artikelns brottslighet.¹⁷⁰

Mot bakgrund av detta dömdes Flyg för missbruk av tryckfriheten till två månades fängelse. Utöver det förpliktades Flyg att betala femtusen kronor i skadestånd till Graffman för det lidande för honom som det aktuella brottet lett till.¹⁷¹

3.5.2.3 Svenskt inbördeskrig!

Veckans PM, en starkt nazistisk tidning som utkom med ett par nummer under 1942, publicerade i nummer 13 en artikel med rubriken ”Inbördeskrig hotar i Sverige?”. Artikeln var en anonym insändare från en ”känd svensk officer” och innebörden av insändaren var att ett inbördeskrig planerades i stora kretsar. Detta för att Sverige enligt artikeln hellre såg att bolsjevismen släpptes lös över landet, än att göra gemensam sak med Hitlers Tyskland.

¹⁶⁸ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 62/1940, s. 3-4.

¹⁶⁹ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 62/1940, s. 5.

¹⁷⁰ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 62/1940, s. 17.

¹⁷¹ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 62/1940, s. 18.

Vidare fanns det enligt artikeln utarbetade planer för en kupp, som skulle tillförsäkra landets röda ledare total diktatorisk makt. Artikeln påstod också att det redan upprättats listor över svenska män och kvinnor, som skulle arkebuseras den dag de röda i vårt land gav mordsignalen.¹⁷²

Justitieminister Westman lade numret under beslag och anbefalldes åtal. Stämningsansökan rör Margit Fernlund i egenskap av ansvarig utgivare för *Veckans PM* med yrkande om ansvar enligt 3 § 8 mom. andra stycket TF jämfört med 10 kap. 14 a § strafflagen med anledning av innehållet i nummer 13 av tidningen utgiven en 27 mars.¹⁷³

Åklagaren anförde att det endast var delar av artikeln ”Inbördeskrig hotar i Sverige?” som var brottsliga, nämligen det stycke som började med orden ”Men tiden hastar” och därpå följande stycken till och med andra meningen av det stycke, som börjar med orden ”Vi vet också att dessa röda förbannelser i Sverige”, det stycke som börjar med ”Den röda terrorkamarillan”, det stycke som börjar med orden ”Eller äro Sveriges fosterlandsvänner” samt det stycke som börjar med orden ”Men om dessa svenskar” och därpå följande stycke. I de nämnda delarna av artikeln påstods det att ”många tecken tydde på” att ”starka krafter” i Sverige förberett sig på ”desperata handlingar”, om sådana skulle anses erforderliga för att få Sverige med i kriget på den anglosaxisk-ryska sidan samt att ett inbördeskrig med berätt mod förbereddes inom stora kretsar av vårt land, som hellre såg en rysk än en tysk seger i kriget.¹⁷⁴

I de delar av artikeln som åtalet avsåg uttalades vidare att det redan funnits planer för en politisk kupp som skulle tillförsäkra landets ”pålitliga och rättrogna röda ledare” ”total diktatorisk makt under korståget på bolsjevismens sida” att det som ett led i denna terror skulle ingå blodbad på alla de svenskar som tidigare bekämpat kommunismen samt att ”dessa röda förberedelser i Sverige avancerat mycket långt”. Vidare påstods det i delar av artikeln att det fanns en ”röd terrorkamarilla” här i landet som var färdig att ”slå till och utrota” alla motståndare till kommunismen. Artikeln hade enligt åklagaren två huvudsyften. Det ena var att försöka få läsaren att tro att inflytelserika kretsar i Sverige var färdiga att störta landet i krig på den anglosaxisk-ryska sidan. Det andra var att försöka få läsarna att tro, att ett hänsynslöst blodbad skulle drabba alla de svenskar som tidigare bekämpat kommunismen, om vårt land hamnade i ett sådant krig. Samtliga angivna påståenden var enligt åklagaren lögnaktiga och ägnade att framkalla fara för den allmänna ordningen i landet.¹⁷⁵

Fernlund bestred åklagarens ansvarstalan och påkallade att frågan om artikelns brottslighet skulle prövas av jury.¹⁷⁶ I utslaget i domen går det att utläsa att juryn, vid prövningen om artikeln ”Inbördeskrig hotar i Sverige?”

¹⁷² VPM 1942-03-27. Artikeln återfinns i Bilaga A under rubriken Kap 3.5.2.3.

¹⁷³ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 77/1942, s. 1.

¹⁷⁴ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 77/1942, s. 2-3.

¹⁷⁵ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 77/1942, s. 3.

¹⁷⁶ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 77/1942, s. 3.

i *Veckans PM* nummer 13 1942 med nej besvarat frågan rörande artikelns brottslighet enligt av åklagaren åberopade lagrum. Mot bakgrund av detta ogillades talan mot Fernlund.¹⁷⁷

3.6 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att det fanns en viss variation mellan målen mot demokratiska, kommunistiska och nazistiska tidningar. Det väcktes ungefär lika många åtal mot de olika grupperna av tidningar, däremot fanns det en tydlig skillnad i utgången i målen. De kommunistiska tidningarna fälldes i störst utsträckning. Åtal mot de nazistiska tidningarna väcktes senare under krigsåren och mer än hälften av de åtalade tidningarna fälldes. Gällande demokratiska organen så frikändes över hälften av åtalen mot dem.

Tidningar som friades innehöll ibland ganska starka uttalanden, vilket också framkommit av fallstudierna. Detta får anses förståeligt då juryn prövade målen utifrån den befintliga tryckfrihetsförordningen som värnade en utbredd tryckfrihet. Den praxis som fanns på området hade vuxit fram i en kontext där tryckfriheten prioriterades så länge det inte rörde sig om uppenbart brottsliga texter. I det läge som landet befann sig i nu, med ett brinnande krig nära inpå landets gränser, fann ledamöter i den svenska riksdagen det frustrerande att pressen inte kontrollerades mer. De många friande domarna i tryckfrihetsåtalen var troligen en av anledningarna till att alternativa sätt att kontrollera pressen, som presenteras i följande kapitel, utarbetades som alternativ till domstolsprövning.

¹⁷⁷ Stockholms rådhusrätt., Avd. 3, brottmål nr 77/1942, s. 9-10.

4 Konfiskation utan rättegång

4.1 Tillkomsten och utvecklingen av lagrummen

Som nämnts ovan innebar de friande domarna i tryckfrihetsåtalet att svenska politiker sökte alternativa sätt att kontrollera pressen under krigsåren. En lösning blev att använda 3 § 9 mom. TF som innebar en möjlighet till konfiskation utan rättegång, om skriften lett till missförstånd med främmande makt.¹⁷⁸

1812 års TF kan, åtminstone efter avskaffandet av indragningsmakten 1844-45, beskrivas som en liberal lagstiftning. Ett viktigt undantag från detta återfanns dock i 3 § 9 mom. samt i 5 § 13 mom.¹⁷⁹ 3 § 9 mom. tillkom i 1810 års TF, men väsentliga förändringar som skedde inför 1812 års TF gör att det är paragrafen i den senare tryckfrihetsförordningen som är av intresse för uppsatsen eftersom det var 1812 års lydelse som kom att väckas till liv i början av andra världskriget.

3 § 9 mom. omformulerades som ett led i att delvis strama åt och inskränka den tryckfrihet som 1810 års TF innebar. I kungens proposition från den här tiden, som föranledde den nya tryckfrihetsförordningen 1812, går det att utläsa varför ändringarna ansågs nödvändiga. Kungen ansåg att det förekommit ett utbrett missbruk av tryckfriheten och att ett missbruk av en given frihet måste leda till ett återtagande av friheten ifråga. Kungen menade vidare att det missbruk av 1810 års TF som förekommit i stor utsträckning lett till riskfyllda yttranden om främmande makter vilka lett till försvagade relationer, smutskastning av förtjänstfulla ämbetsmän och medborgare samt anklagande om orättfärdighet hos de styrande i samhället.¹⁸⁰

För att komma tillrätta med problemen krävdes en åtstramning av tryckfrihetsförordningen. Resultatet blev bland annat att 3 § 9 mom. omformulerades och brott enligt bestämmelsen bestraffades mycket hårdare. Bestämmelsen var inget nytt påfund: redan i 1766 års TF fanns en bestämmelse om att straff för sådant som kunde misshaga utländska makter.¹⁸¹ I 1810 års TF straffades ”smädliga, förklenliga och till osämja med främmande makter tydligen åsyftande omdömen och yttranden om samtida nationer och stater” till böter med 50 till 100 riksdaler.¹⁸² I 1812 års

¹⁷⁸ Se 3 § 9 mom. 1812 års TF.

¹⁷⁹ Vallinder 2000, s. 221.

¹⁸⁰ Kungl. Maj:ts proposition 26 maj 1812, s. 366-367.

¹⁸¹ Se 3 § i 1766 års TF.

¹⁸² Se 3 § 9 mom. i 1810 års TF.

TF straffades brott mot 3 § 9 mom. istället enligt 6 kap 5 § i missgärningsbalken vilket innebar landsflykt, spö eller fängelse.¹⁸³

Dessutom förändrades paragrafen rörande möjligheten till konfiskation. I ursprungsparagrafen i 1810 års TF gavs enligt sista meningen en möjlighet till konfiskation om skriften i och för sig inte var smädlig eller förklenlig, om den trots detta lett till missförstånd med utländsk makt.¹⁸⁴ De betydelsefulla orden konfiskation ”utan rättegång” fanns inte med i 1809 års förslag som resulterade i 1810 års TF.¹⁸⁵ I 1812 års TF skrevs den sista meningen om och förändrades så att konfiskation utan rättegång nu möjliggjordes om situationen med missförstånd av främmande makt uppstod.¹⁸⁶ Genom beslutet om omformulering av paragrafen så ändrade hela förfarandet med beslag karaktär.¹⁸⁷

Konstitutionsutskottet prövade sedan förslaget gällande ytterligare reglering av missbruk av tryckfriheten. Utskottet instämde i stort med den kungliga proposition som legat till grund för lagförslaget.¹⁸⁸ Förslaget behandlades av ständerna och tryckfrihetslagen överlämnades till stadfästelse hos konungen av riksdagen den 3 juli 1812.¹⁸⁹ 3 § 9 mom. fick följande lydelse:

Smädliga, förgripliga, eller till osämja med främmande Magter syftande omdömen och yttranden om samtida Nationer och Stater, med hvilka Riket är i fredligt förhållande, om deras warande Öfverhet och Sändebud, inre eller yttre förhållanden, företag eller underhandlingar. Förbrytelsen ska straffas enligt 6 Cap. 5 § Missgärnings-Balken, jemförd med Kongl. Förordningen af den 20 Jan. 1779. Är Skriften ej smädelig eller förgriplig, men genom densamma missförstånd med Utländsk Magt sig yppat, må den utan rättegång kunna confisceras.¹⁹⁰

Förändringen i 3 § 9 mom. innebar en utveckling mot en strängare tryckfrihetslagstiftning och brottskatalog.¹⁹¹ Den nya bestämmelsen och möjligheten till konfiskation utan rättegång kom att användas inledningsvis, men förhållandena ändrades och förfaranden utan rättegång upphörde. Mellan 1838 och 1939 konfiskerades en rad tidningar, men i samtliga fall ställdes de inför domstol och fick sin sak prövad av en jury enligt gällande rätt. Det finns ett tydligt mönster gällande de 39 åtal som förekom fram till 1939, nämligen att bestämmelsen inte användes alls under lugnare tider utan enbart i orostider. Något administrativt godtycke bestående av

¹⁸³ Se 3 § 9 mom. i 1812 års TF.

¹⁸⁴ Se 3 § 9 mom. i 1810 års TF.

¹⁸⁵ 1809 års riksdag: KU:s memorial nr. 10 med tillhörande bilaga.

¹⁸⁶ Se 3 § 9 mom. i 1812 års TF.

¹⁸⁷ Det förekommer i litteraturen olika åsikter om hur betydelsefull ändringen i själva verket var. Eek menar att möjligheten till konfiskation utan rättegång var möjlig redan 1810 även om det inte uttryckligen framgår av texten. Andra, så som Funcke, menar istället att bestämmelsen helt ändrade karaktär i och med att orden ”utan rättegång” lades till. För uppsatsens vidkommande är det viktiga den formulering som tillkom i 1812 års TF då det var denna som behölls och återupplivades 1939.

¹⁸⁸ 1812 års riksdag: KU:s memorial 22 juni 1812, s. 769-770.

¹⁸⁹ 1812 års riksdag: KU:s memorial 22 juni 1812, s. 975.

¹⁹⁰ 3 § 9 mom. i 1812 års TF.

¹⁹¹ Eek 1942, s. 187.

konfiskationer utan rättegång förekom inte.¹⁹² Anmärkningsvärt i sammanhanget är att något sådant inte förekom ens under första världskriget. Det inkom ofta under kriget anmärkningar från stater från båda sidorna av konflikten gällande innehållet i tryckta skrifter i Sverige. Anmärkningarna resulterade i ett fåtal rättegångar men inte i något beslag utan rättegång.¹⁹³

Bestämmelsen om möjlighet att använda sig av konfiskation utan rättegång ifrågasattes redan 1912. Då beskrev en kommitté av sakkunniga på tryckfrihetens område, i samband med en revision av tryckfrihetsförordningen, bestämmelsen på följande sätt:

Detta med andan i vår tryckfrihetsförordning så föga förenliga stadgande som ej heller torde äga motstycke i främmande lagstiftning, har åtminstone sedan förre seklets mitt ej tillämpats; och det vill synas som om dess betydelse för framtiden ej skulle bliva någon annan än att möjligen sätta den svenska regeringen i en obehaglig mellanställning.¹⁹⁴

Bestämmelsen var på väg att avskaffas i samband med 1912 års revision av tryckfrihetsförordningen. Men trots utredningens argumentation och rekommendation att avskaffa bestämmelsen så behölls paragrafen av okänd anledning och levde kvar i tryckfrihetsförordningen.¹⁹⁵

Inför andra världskriget hade bestämmelsen alltså knappt använts. Dåtidens auktoritet på grundlagsfrågor, Robert Malmgren, skrev i lagkommentaren till 3 § 9 mom. 1937 angående möjligheten till konfiskation utan rättegång att bestämmelse står illa tillsammans med tryckfrihetsförordningens allmänna principer. Vidare menade han att bestämmelsen ej hade använts sedan mitten av 1800-talet och den kunde därför betraktas som obsolet.¹⁹⁶

3 § 9 mom. i 1812 års TF var menat att fungera i kombination med 5 § 13 mom. 3 § reglerade vad som kunde göras åt en skrift som lett till missförstånd medan 5 § reglerade hur detta fick ske.¹⁹⁷ 5 § 13 mom. hade följande lydelse:

Varder någon av trycket härstädes utkommen eller utländsk, hit i riket införd, skrift, utav en eller flera främmande staters sändebud eller regeringar anmäld, såsom innefattande sådana ämnen, vilka kunna föranleda till missnöje hos andra makter, äge konungen att därom, efter sakens och omständigheternas beskaffenhet, i nåder förordna stat, om han så nödigt prövar, om skriftens sekvestrerande och indragning genom chefen för justitiedepartementet eller justitiekanslern, såväl hos boktryckare som försäljare eller andra utspridare, låta föranstalta.¹⁹⁸

¹⁹² Funcke 1996, s. 36-39. En detaljerad redogörelse för användningen av konfiskation utan rättegång enligt 3 § 9 mom. mellan åren 1810 och 1939 återfinns i Olsson 1944.

¹⁹³ Olsson 1944, s. 252.

¹⁹⁴ Citatet finns återgivet i 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 22.

¹⁹⁵ Funcke 2006, s. 77-78.

¹⁹⁶ Malmgren 1937, s. 218.

¹⁹⁷ Funcke 1996, s. 36.

¹⁹⁸ 1812 års TF, med de därefter, och sist vid riksdagen i Stockholm år 1876, vidtagna ändringarna.

4.2 Konfiskation utan rättegång under andra världskriget

4.2.1 Bestämmelserna återupplivas

Det fanns hos vissa statsråd en frustration när det gällde tryckfrihetsfrågor, som grundade sig i att tryckfrihetsmålen inte alltid gick som önskat. Med hjälp av kanslirådet Carl Gustaf Bruno hittade justitieminister Westman en alternativ lösning för att effektivisera och öka kontrollen av den svenska pressen.¹⁹⁹ I ett PM författat av Bruno, troligtvis på Westmans beställning, redogjordes för möjligheterna att ingripa mot tryckta skrifter vars innehåll var ämnat för att orsaka osämja eller missförstånd med främmande makt. Möjligheten till åtal rekommenderas ej, då det enligt Bruno varit svårt att förutse vad juryn skulle komma att anse vara brottsligt. Istället rekommenderades en alternativ väg, nämligen konfiskation utan rättegång i 3 § 9 mom. TF.²⁰⁰

Som ovan nämnts hade möjligheterna till konfiskation utan rättegång inte använts på ett århundrade när andra världskriget startade, och den ansågs av ledande jurister på området som obsolet. År 1939 ändrades dock detta och i justitierådet Westmans dagboksanteckningar från den 17 november 1939 går följande att utläsa:

Jag återupplivade genom detta beslag TF 3:9 andra punkten. Den hade av Malmgren förklarats vara ur bruk och stridande mot TF:s principer, men i nuvarande utrikespolitiska läge är den behövlig och nyttig. I kommande lugna tider må den gärna återvända till vila igen.

Fördelen med den är, att man kommer förbi den oberäkneliga och i utrikespolitiska frågor omdömeslösa juryn.²⁰¹

Beslaget som Westman skriver om i din dagbok var av boken ”Hitler skjuts kl. 24” skriven av Gustaf Ericsson. Beslaget skedde efter ett konseljbeslut om konfiskation utan rättegång den 17 november 1939.²⁰² Boken var enligt Westman en ”snuskbok” vars marknadsföring och försäljning inte kunde tillåtas på grund av dess illojala och osmakliga titel.²⁰³

Även möjligheten till konfiskation enligt 5 § 13 mom. började tidigt användas. Den 29 september 1939 konfiskerades en starkt antinazistisk skrift med titeln Göring, ”Tysklands farligaste man” skriven av Kurt Singer.²⁰⁴ Konfiskation enligt denna paragraf användes dock bara en gång

¹⁹⁹ Åmark 2011, s. 217 samt Malmgren 1937, s. 218.

²⁰⁰ Vallinder 2000, s. 237.

²⁰¹ Westmans dagboksanteckningar 1940-11-17, återgivna i: Wahlbäck 1972, s. 126.

²⁰² Åhlén 2002, s.159. Se även Ericsson 1939.

²⁰³ Westmans dagboksanteckningar 1940-11-17, återgivna i: Wahlbäck 1972, s. 126.

²⁰⁴ Vallinder 2000, s. 236 samt Åhlén 2002, s.160.

till, i februari 1940. I övrigt var det 3 § 9 mom. som användes som grund för de många konfiskationer som förekom under krigsåren.²⁰⁵

I dagboksanteckningar av Sven Grafström från tiden går det att utläsa hur det brukade gå till när böcker eller tidningar konfiskerades. Grafström var tillförordnad byråchef på UD:s pressbyrå från 1941.²⁰⁶ Åtgärden var ofta ett samarbete mellan Utrikes- och Justitiedepartementet. Det var UD som förmedlade eller presumerade klagomål från främmande makter och spelade därför en viktig roll i sammanhanget. Anställda på UD:s pressbyrå läste igenom alla svenska tidningar så fort de kom ut. Fanns det något i tidskriften som kunde tänkas leda till klagomål från främmande makt kontaktades justitiedepartementet som beslutade om konfiskation.²⁰⁷

4.2.2 Fortsatt utveckling – den parlamentariska debatten

År 1940 lades en rad ändringsförslag fram gällande tryckfriheten. I en utredning med förslag till vissa åtgärder mot missbruk av tryckfriheten yttrade sig de sakkunniga hur tryckfriheten skulle regleras. I utredningen poängterades att det rådande läget krävde ett annat förhållningssätt till tryckfriheten än vid fredstid. Tryckfriheten beskrevs som något som kan främja demokratin, men också något som kan motverka den och utgöra ett hot för det fall att den missbrukas. Av denna anledning ansåg de sakkunniga vid den här tiden att restriktioner för det fria ordet kunde motiveras för att skydda rikets säkerhet.²⁰⁸

Gällande 3 § 9 mom. TF föreslogs i den efterföljande propositionen två ändringar. Inledningsvis så föreslog en ändring av lagrummet i strafflagen som bestämmelsen hänvisade till, från 8 kap 28 § till 8 kap 4 §. Förändringen hade dock enbart föranletts av ändringar i strafflagen vilket innebar att den nya hänvisningen i praktiken hänvisade till en bestämmelse med samma innehåll som tidigare.²⁰⁹

Vidare föreslogs en ändring som innebar en utvidgning av möjligheten till konfiskation utan rättegång. Tidigare var det bara regeringen som kunde beordra om detta, men förslaget innebar att även chefen för justitiedepartementet skulle få möjlighet att beordra om beslag i väntan på regeringsbeslut. Sådana beslut skulle då vara i åtta dagar.²¹⁰

Förslaget är spännande av två anledningar. Inledningsvis för att det innebar att paragrafen uppmärksammades som gällande svensk rätt, då utvecklingen gått från att paragrafen ansetts vara icke gällande till att nu betraktas som en del av gällande rätt i och med att mindre justeringar plötsligt blev aktuella

²⁰⁵ Vallinder 2000, s. 245.

²⁰⁶ Grafström 1989, s. vii.

²⁰⁷ Grafström 1989, s. 404-405.

²⁰⁸ SOU 1940:5, s. 15-16.

²⁰⁹ Kungl. Maj:ts proposition nr 268 den 17 maj 1940, s. 7.

²¹⁰ Kungl. Maj:ts proposition nr 268 den 17 maj 1940, s. 7.

att genomföra. Vidare för att förslaget innebar att det öppnades upp för en debatt kring bestämmelsen, där åsikter för och emot dess innehåll och existens går att utläsa.

I första kammaren väcktes en motion angående propositionen av Edgar Sjödahl. Han menade att bestämmelsen i 3 § 9 mom. enligt Malmgren med flera var att betrakta som antikvarierad och att det faktum att den nyligen börjat användas på nytt därför kunde ifrågasättas. Användningen av bestämmelsen kunde vidare kritiseras eftersom den stred mot 86 § RF samt med andan i tryckfrihetsförordningen. Han ansåg vidare att 3 § 9 mom. samt 5 § 13 mom. borde vilandeförklaras och användandet av dem upphävas omgående.²¹¹

I andra kammaren väcktes en motion om att propositionen skulle avslås. Detta för att 3 § 9 mom. redan erbjöd tillräckligt skydd och att en utvidgning därför inte var önskvärd.²¹² Konstitutionsutskottets granskning av propositionen resulterade i att det tillstyrkte den med motiveringen att de inte kunde se några hinder mot förslagen samt att utvidgningen i 3 § 9 mom. främst var en praktisk anordning som de inte kunde finna några hinder mot. Invändningarna i motionen från första kammaren tillstyrktes ej.²¹³ Förslaget till ny lagtext var:

Är skriften ej smädlig eller förgrifflig men genom densamma missförstånd med utländsk makt sig yppat, må den, utan rättegång, genom beslut av Konungen i statsrådet konfiskeras. I avvaktan på sådant beslut må chefen för justitiedepartementet förordna om skriftens beläggande med kvarstad. Sådant kvarstad skall gälla högst åtta dagar.²¹⁴

Propositionen debatterades vidare i kamrarna. I den första kammaren framhöll Sjödahl på nytt att hela proceduren som innebär konfiskation utan rättegång borde tas bort. Han lyfte vidare fram det problematiska i att en bestämmelse som betraktats som icke gällande under så lång tid och inte var i överensstämmelse med 86 § RF, plötsligt används på nytt.²¹⁵ Vidare yttrade han följande ord som på ett tydligt sätt belyser hans inställning i frågan: ”Jag beklagar, att dessa bestämmelser väckts till liv efter sin hundraåriga sömn. De borde helst förvisas till en skräpkammare för gamla dammiga historiska antikviteter och utgå ur vår grundlag. De äro, enligt vad jag vågar påstå, oförenliga med vår rättsordning och desslikes vid tillämpningen kränkande för vår självkänsla.”²¹⁶

Andra ledamöter av första kammaren instämde i Sjödahls anförande.²¹⁷ Andersson, som även var ledamot av konstitutionsutskottet, instämde med Sjödahl att bestämmelsen egentligen borde strykas. Men han menade

²¹¹ 1940 års riksdag: FK motion nr 226.

²¹² 1940 års riksdag: AK motion nr 278.

²¹³ 1940 års riksdag: KU:s utlåtande nr 27.

²¹⁴ 1940 års riksdag: KU:s utlåtande nr 27, s. 6-7.

²¹⁵ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 21-22.

²¹⁶ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 22.

²¹⁷ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 23-24.

samtidigt att konstitutionsutskottet inte kunde ta hänsyn till en motion med sådant innehåll inom ramen för den aktuella propositionen. Andersson framhöll dock samtidigt att han hoppades på att de snart skulle få möjlighet att genomföra de ändringsförslag som Sjödahl framfört.²¹⁸

Justitieminister Westman var av en annan uppfattning. Han ansåg att tillämpningen av 3 § 9 mom. och 5 § 13 mom. som skett nyligen av regeringen ansetts vara nödvändig med tanke på rådande omständigheter. Han ansåg vidare att det faktum att konstitutionsutskottet haft möjlighet att pröva om besluten som fattats stridit mot RF, men att ingen anmärkning inkommit, bekräftar att användningen av bestämmelserna inte varit felaktig. Slutligen ansåg han att enda möjligheten att avskaffa de aktuella bestämmelserna skulle vara om de ersattes med andra regler som på samma sätt garanterade rikets säkerhet.²¹⁹

Riksdagsledamoten Pauli uppmärksammade det faktum att Westman inte berört kritiken angående det faktum att 3 § 9 mom. kunde anses strida mot 86 § RF och tolkade detta som ett erkännande av att de inte var förenliga. Pauli ansåg vidare att det finns en tydlig gemensam nämnare för återupplivandet av 3 § 9 mom. och de konfiskeringar som skett sedan dess och det är att allt gjorts för att tillmötesgå en viss främmande makt, nämligen Tyskland. Han framhöll att det på ett sätt kunde förstås, med tanke på den rådande situationen. Han ansåg dock samtidigt att det ingav en olustig känsla när det visade sig att möjligheten till konfiskation bara använts i en riktning, för att undvika att trampa en viss främmande makt på tårna. Alla eventuella utvidgningar av möjligheten för främmande makt att komma med påtryckningar skulle med all säkerhet komma att utnyttjas och sådana bestämmelser kunde därför ifrågasättas.²²⁰

Westman bemötte genast detta påstående och menade att Paulis framställning, att regeringen handlat på grund av påtryckningar från främmande makt, var helt felaktigt. Westman framhöll att regeringen agerat efter eget omdöme, baserat på egna erfarenheter och enbart för att handla så fördelaktigt som möjligt för Sverige. All användning av 3 § 9 mom. som skett hade enligt Westman utan tvekan varit till gagn för Sverige.²²¹

Förslaget till ändring av 3 § 9 mom. antogs 1941.²²² Ändringen föranleddes av kortare debatter i de båda kamrarna. De argument som framfördes då var i stort sett samma som argumenten som förekommit under debatterna i ämnet föregående år.²²³

²¹⁸ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 24.

²¹⁹ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 25.

²²⁰ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 28-29.

²²¹ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 28.

²²² 1941 års riksdag: FK protokoll nr 9, s. 49 samt 1941 års riksdag: AK protokoll nr 9, s.

33.

²²³ Se 1941 års riksdag: FK protokoll nr 9 samt 1941 års riksdag: AK protokoll nr 9.

År 1942 väcktes en motion i första kammaren avseende en ändring av 3 § 9 mom. Motionen är av intresse då den kan sägas sammanfatta de invändningar som fanns mot 3 § 9 mom. vid den här tiden. I motionen framhölls, precis som så många gånger tidigare, att möjligheten till konfiskation utan rättegång inte använts på över hundra år och betraktades som antikvarierad, när den plötsligt började användas på nytt hösten 1939. I motionen framhölls vidare att huvudstadgandet i 3 § 9 mom., som förutsätter åtal, inte borde ifrågasättas. Återupplivandet av möjligheten till konfiskation utan rättegång innebar däremot en möjlighet till i tidigare rättspraxis helt okänd osäkerhet, som öppnar upp för administrativt godtycke. Så som bestämmelsen kommit att användas tolkades bestämmelsen dessutom så, att utländsk makt inte ens behövde framföra klagomål i det enskilda fallet utan enbart generella riktlinjer för vad som godtogs. Detta innebar en användning som gick utanför bestämmelsens lydelse.²²⁴

Tillämpningen av bestämmelsen ansågs vidare ha lett till osäkerhet för tidningsutgivare och bokförlag, då dessa kunde komma att berövas stora summor för de fall att tryckta skrifter beslagtogs. Det hade inte heller funnits en tydlig praxis för vilka skrifter som beslagtogs. Vissa mindre kontroversiella skrifter hade beslagtagits och vissa mer kontroversiella hade ej beslagtagits menade författarna till motionen, vilket fått till konsekvens att det rådde en stor osäkerhet för alla inblandade. Detta förvärrades av att anledningen till beslagen inte angavs. Slutligen ledde möjligheten för utländsk makts påtryckande i den omfattningen som bestämmelsen medgav en inskränkning av den svenska friheten. Detta för att utländska makter med tillräckliga skrämselfresurser kunde ges möjligheten att påtvinga den svenska befolkningen *sin* mening genom press och övriga tryckta skrifter vilket motverkade demokratin och tryckfriheten i Sverige. Allt detta utgjorde tillsammans grunden för motionens förslag att stryka möjligheten till konfiskation utan rättegång från 3 § 9 mom.²²⁵

Konstitutionsutskottet anförde utan någon längre motivering att motionen inte skulle leda till någon åtgärd av riksdagen. Utskottet hänvisade till sitt yttrande föregående år i samma fråga som innebar att frågan borde handläggas vid ett senare tillfälle. Detta för att det då skulle finnas fler erfarenheter att dra lärdom av vilket skulle kunna leda till ett bättre övervägt beslut.²²⁶ Kamrarna biföll vad utskottet förordat i frågan vilket resulterade i att motionen om ändring av 3 § 9 mom. avslogs.²²⁷ Bestämmelsen skulle komma att leva vidare till krigsslutet 1945, men det sista beslaget skedde 1943.²²⁸

²²⁴ 1942 års riksdag: FK motion nr. 158.

²²⁵ 1942 års riksdag: FK motion nr. 158.

²²⁶ 1942 års riksdag: KU:s utlåtande nr 13.

²²⁷ 1942 års riksdag: AK protokoll nr 20, s. 58.

²²⁸ Se tabell nedan i kapitel 4.3. En redogörelse för hur avvecklingen av bestämmelsen gick till återfinns i kapitel 6.3.

4.3 Användningen av bestämmelsen under krigsåren

Åtgärden konfiskation utan rättegång fick efterhand mycket stor omfattning. Paragrafen 5 § 13 mom. användes som ovan nämnts bara två gånger, en gång 1939 och en gång 1940. Båda dessa åtgärder rörde böcker. I övrigt var det 3 § 9 mom. som användes som grund för åtgärden. Den första boken som konfiskerades var *Hitler skjuts kl. 24!* år 1939 och den första tidskriften som konfiskerades var *Trots allt!* år 1940.²²⁹ Under åren som följde vidtogs en mängd konfiskeringar, under ledning av Westman som var justitieminister fram till 1943. Efter 1943 förekom inga konfiskationer.²³⁰ De 317 konfiskationer som förekom under åren 1939 till 1943 var fördelade på följande sätt:

Tabell över antalet konfiskationer som förekom 1939 - 1943

År	Böcker och flygblad	Tidningar och tidskrifter	Summa
1939	2	0	2
1940	18	22	40
1941	5	89	94
1942	6	140	146
1943	6	29	35
Summa	37	280	317

Källa: Vallinder 2000, s. 245.

År 1942 utmärker sig genom den stora mängd tidskrifter som konfiskerades under det här året. Då ingrep Westman bland annat nästan samtidigt mot en rad tidningar, som alla hade publicerat rapporter om tyska grymheter i norska fångelser och koncentrationsläger.²³¹

Konfiskationerna drabbade främst ytterlighetsorganen. Hit räknas exempelvis olika kommunistiska tidskrifter som *Ny Dag*. Nazistiska och nazistvänliga tidningar drabbades dock i mindre mån, hela 85 % av beslagen gällde artiklar som riktat sig mot Tyskland och dess allierade men enbart 30 av de 317 beslagen riktade sig mot nazistiska tidningar. 200 av beslagen gällde syndikalistiska, kommunistiska och vänsterorienterade tidningar. *Ny Dag* drabbades av flest konfiskationer, 31 stycken, *Arbetaren* drabbades av 21 beslag. *Handelstidningen i Göteborg* och *Trots allt!* drabbades av åtta beslag vardera.²³²

Det är av intresse att utreda grunden för konfiskationerna. Av tabellen nedan framgår vilken främmande makt innehållet i de beslagtagna skrifterna var

²²⁹ Vallinder 2000, s. 245.

²³⁰ Wahlbäck 1972, s. 15.

²³¹ Vallinder 2000, s. 246.

²³² Funcke 2006, s. 88-89 samt Lundström m.fl. 2001, s. 346-347.

riktat emot och värt att notera här är att axelmakterna, vilket i detta sammanhang främst innebär Tyskland, är överrepresenterade.

Vem innehållet i de konfiskerade skrifterna var riktat emot 1940-1943

	1939	1940	1941	1942	1943	Totalt
Innehållet riktat mot						
axelmakterna	2	28	71	138	27	266
de allierade		8	18	-	8	34
övriga		4	5	8	-	17
Summa	2	40	94	146	35	317

Källa: Andolf 1994, s. 312.

Det går vidare att utreda mer specifikt vad de konfiskerade skrifterna handlat om. Det finns ett exemplar arkiverat av alla de beslag som gjordes under krigsåren och i dessa är anledningen till beslagen rödmarkerade. Utifrån dessa kan skälen för åtgärderna kartläggas.²³³ Anvisningar från Pressrådet, en rådgivande grupp kopplad till Informationsstyrelsen som ersattes av Pressnämnden 1941, och från justitieministern fastslog att grymheter inte fick beskrivas. Av de 317 konfiskationerna föranleddes cirka en tredjedel, 104 stycken, av skildringar av begångna grymheter, främst av Tyskland. Det faktum att grymheter inte fick beskrivas innebar också att starkt laddade ord kopplade till obarmhärtighet av olika slag ofta föranleddes rödmarkeringar och efterföljande beslag.²³⁴

Av rödmarkeringarna framgår vidare att de ord som UD och justitieministern reagerade på var starkt laddade ord som hitlertyranniet, hitlerbanditer, hitlerrövare och liknade ord på samma tema. Vidare kunde ord som barbarisk, överfall, terror, förslavande, utplundring, tortyr, våld, grymhet och asgamar leda till åtgärd, beroende på i vilket sammanhang de skrevs. För att komma undan började journalister att skriva mindre rakt på sak. Exempelvis skrev krönikören ”Dark” i tidningen Arbetaren att danskarna fått ohyra, den sortens ohyra som inte får nämnas vid namn, och att det kan bli värre om man inte hittar något motmedel. Detta innebar dock inte att de inte drabbades av konfiskeringar och påtryckningar från politiker.²³⁵

Westman drog sig länge för att själv ange skälen till konfiskeringarna som skedde. På direkta frågor svarade han ofta undvikande och i de beslut om konfiskation som utgick beskrevs bara att åtgärden skett, men inte av vilken anledning.²³⁶ I ett kort meddelande till pressen motiverade Westman skälen till konfiskationerna med att det under den senaste tiden funnits en ökad tendens till att i tryck återge utförliga skildringar av grymheter begångna av de olika krigförande parterna. Detta var problematiskt menade Westman, då uppgifternas sanningshalt var svår att kontrollera. Skildringarna ledde ofta till missförstånd med främmande makt och på grund av detta ansåg sig

²³³ Funcke 2006, s. 88-90.

²³⁴ Andolf 1994, s. 305-306, 315.

²³⁵ Funcke 2006, s. 88-90.

²³⁶ Andolf 1994, s. 306.

regeringen vara tvungen att konfiskera tidningarna för att kunna bibehålla den svenska neutralitetspolitiken.²³⁷

Detta föranledde en utfrågning i samband med en debatt i första kammaren där Westman till sist åtminstone delvis förklarade skälen till beslagen mer utförligt. Westman framhöll då att beslagen uteslutande ägt rum då missförstånd yppat sig med främmande makt och inte, som ibland påståtts, använts som ett medel för att dra in regeringskritiska artiklar. Vidare förklarade Westman att beslagen föranletts av fyra olika skäl. Dessa var att skrifter innehållit ”ett våldsamt eller obehärskat uttryckssätt”, ”kritiklöst återgivande av uppgifter som är slaviskt hämtade ur den utländska propagandan”, uppgifter om ”ogärningar om vilkas trovärdighet tvivel råder och beskyllningar för brott, för vilkas sanningsenlighet utspridaren inte vill stå” och till sist ”förutsägelser om fruktansvärda grymheter vilka en krigförande stat antas komma att begå”. Det sistnämnda motiverades med att sådana uppgifter enbart var spekulationer som inte förde något gott med sig. Beslagen hade vidare enligt Westman förekommit som ett led i den svenska neutralitetspolitiken. Dessutom kunde beslagen användas för att undvika att censur infördes som ett sätt att skydda landet från att hamna i ett farligt läge.²³⁸

Westman berörde också längre fram i debatten det faktum att beslagen inte motiverades. Han angav här flera skäl till varför det var oklokt att offentliggöra grunden för beslagen. Skälen var inledningsvis att om det specificerades precis vilken artikel som var grunden för beslaget så skulle det indirekt kunna tolkas som att resten av innehållet i tidningen godkändes. Vidare kunde det vara så att samma artikel innehöll angrepp inte bara mot en utan mot flera främmande makter. Det kunde då bli problematiskt om tidningen beslagtogs med motiveringen att den lett till missförstånd i en främmande makt, att samtidigt förklara för andra främmande makter varför inte även deras missförstånd legat till grund för beslaget.²³⁹

Ett uttalande i en debatt i första kammaren följande år belyser en annan aspekt av beslagen som upplevdes som problematisk av vissa delar av riksdagen. Det var det faktum att en förutsättning för att konfiskation utan rättegång skulle aktualiseras var att missförstånd med främmande makt sig yppat. Det framkom invändningar som anmärkte på det faktum att skrifter ibland beslagtogs så snabbt, att de ej *hunnit* framkalla missförstånd. Westman invände att snabbheten med vilken missförstånd kunde tänkas uppkomma underskattades. Det kunde räcka med ett telefonsamtal som rapporterade om innehållet i en svensk tidning till en främmande huvudstad, så hade missförståndet uppkommit. Dessutom kunde det vara så, att en främmande makt klagat på innehållet i en tidning av en viss anledning. Om motsvarande innehåll då på nytt skrevs fanns en presumtion för att

²³⁷ Westman 1942, s. 353.

²³⁸ 1941 års riksdag: FK protokoll nr 44 s. 54-55.

²³⁹ 1941 års riksdag: FK protokoll nr 44 s. 69-70.

missförstånd på nytt skulle ske, och på grund av detta fanns en grund för beslag redan innan nytt klagomål inkommit.²⁴⁰

Något som styrker det faktum att missförstånd presumerades, vilket innebar en extensiv tolkning av bestämmelsens innehåll, är det faktum att 147 av konfiskeringarna skedde på utgivningsdagen eller rent av tidigare. Detta gör att ett antagande kan göras om att konfiskering gjordes innan utländsk makt inkommit med en anmälan om missnöje.²⁴¹ Påståendet styrks även av Sven Grafströms dagboksanteckningar från den här tiden. I en dagboksanteckning från den 17 mars 1942 kommenteras den ovan beskrivna debatten i första kammaren vilken Grafström bevittnade. Gällande anklagelsen att missnöje hos främmande makt ofta enbart presumerades skrev Grafström att detta var en korrekt iakttagelse. Det ansågs vara nödvändigt för att förhindra att tidningen fick för stor spridning. För att konfiskationen skulle ha någon verklig mening måste den därför ske med stöd av en presumption skrev Grafström vidare.²⁴²

Som framgått ovan får justitieminister Westman anses ha spelat en stor roll gällande åtgärden konfiskation utan rättegång. Det framgår tydligt av hans dagboksanteckningar att han personligen såg till att åtgärden på nytt började användas. Det är även tydligt, som framgått av tabellen ovan, att beslagskurvan ökade markant från den stund då justitieministern utrustades med provisoriska kvarstadsbefogenheter 1941.²⁴³ Det bör hållas i minnet att lagtexten i 3 § 9 mom., även efter förändringarna 1941, innebar att justitieministern endast kunde förordna om kvarstad för en skrift om han ansåg att den *ej* var brottslig. Om justitieministern fann att skriften var smädlig, förgriplig eller till osämja syftande skulle den enligt lagens ordalydelse istället åtalas. 3 § 9 mom. var alltså enbart till för de fall som inte gick att åtala.²⁴⁴ Justitieministerns dagboksanteckning om att konfiskation utan rättegång var ett sätt att komma förbi den oberäkneliga juryn får därför anses vara en sanning med modifikation då de två åtgärderna åtal och konfiskation utan rättegång enligt lagtexten inte var alternativa.

Det är svårt att fastslå precis vilka konsekvenser konfiskationerna ledde till för de olika tidningarna. Rörde det sig om enskilda nummer blev konsekvensen främst uteblivna lösnummers- och annonsintäkter i det särskilda fallet. Rörde det sig om upprepade konfiskeringar kunde det dock få större konsekvenser, exempelvis problem med att hitta annonsörer. Det finns dock inget som tyder på att konfiskationerna påverkade de mest drabbade tidningarnas ekonomi i någon större utsträckning.²⁴⁵

²⁴⁰ 1942 års riksdag: FK protokoll nr 13 s. 5.

²⁴¹ Andolf 1994, s. 314.

²⁴² Grafström 1989, s 404.

²⁴³ Edberg 1947 a, s. 349.

²⁴⁴ Rönbloom 1941, s. 483.

²⁴⁵ Vallinder 2000, s. 246.

5 Lagstiftning tillkommen under krigsåren

5.1 Transportförbudet

5.1.1 Allmänt om transportförordningen

Utöver de åtgärder som presenterats ovan, vilka användes på tryckfrihetens område under krigsåren, tillkom även ny lagstiftning på området under den aktuella perioden.

Riksdagen beslutade i början av mars 1940 att införa en förordning om transportförbud för periodiska skrifter vid krig, krigsfara eller ”utomordentliga, av krig föranledda förhållanden”.²⁴⁶ Transportförbudet trädde ikraft ovanligt fort; propositionen med förslaget till förordningen hade inkommit till riksdagen i mitten på februari.²⁴⁷ Förordningen fick retroaktiv verkan från andra världskrigets början och innebar att periodiska skrifter som kunde anses skada Sveriges förhållande till främmande makt och som fällts för brott mot 3 § 7, 9 eller 10 mom. TF alternativt 4 § 12 eller 13 mom. TF inte fick transporteras med allmänna kommunikationsmedel. Med allmänna kommunikationsmedel åsyftades Posten, Statens järnvägar, annat av staten ombesörjt trafikmedel, enskilda järnvägar samt motorfordon i linjetrafik. Transportförbud kunde utfärdas för sex månader i taget för en tidning.²⁴⁸

Förbud meddelat enligt 1 § i transportförordningen gällde även skrift som uppenbarligen utgivits för att ersätta sådan skrift som meddelats transportförbud.²⁴⁹ Innan beslut fattades av regeringen skulle en tryckfrihetsnämnd höras. Nämnden skulle bestå av fem ledamöter, där två ledamöter skulle vara föreslagna av så kallade tidningsmannaaorganisationer.²⁵⁰

För att komma runt transportförbudet skickades tidningar i resväskor placerade i olika passagerarvagnar på tåg ut i landet. Vidare skickades de ut via brev, där vissa av de slutna kuverten fastande i brevkontrollen men åtskilliga försändelser antas ha kommit fram. Ytterligare ett sätt att komma förbi lagstiftningen var att sälja tidningarna inslagna i papper.²⁵¹ Det sista gjordes för att komma förbi det förbud, mot att på allmän plats sätta upp löpsedlar eller på liknande sätt göra reklam för en skrift som belagts med transportförbud, som tillkom den 8 mars som ett komplement till

²⁴⁶ Se 1 § 1940 års transportförordning.

²⁴⁷ Kungl. Maj:ts proposition nr 57 den 16 februari 1940.

²⁴⁸ 1 § 1940 års transportförordning.

²⁴⁹ 3 § 1940 års transportförordning.

²⁵⁰ 2 § 1940 års transportförordning.

²⁵¹ Funcke 2006, s. 194 – 196.

transportförordningen.²⁵²

5.1.2 Behandlingen av förordningen i riksdagen

Av propositionen som föranledde transportförordningen framgår att det i då rådande tider ansågs nödvändigt att i olika hänseenden komplettera gällande rätt för att i större utsträckning bereda ökat skydd för statens inre och yttre säkerhet. Ett led i detta var att från statens sida vägra att genom dess egna kommunikationsmedel medverka till spridning av sådana skrifter som brutit mot den grundlagsstadgade tryckfriheten.²⁵³ Det medgavs att åtgärderna kunde komma att få vittgående verkningar, särskilt ekonomiskt. Åtgärderna borde därför endast få ske i allvarliga tider och förenas med garantier som utesluter godtycklig tillämpning.²⁵⁴

Propositionen behandlade vidare det faktum att 86 § RF, som bland annat fastslog en rättighet att utgiva tryckta skrifter utan några av den offentliga makten i förväg utlagda hinder, kunde anses utgöra ett hinder mot den föreslagna förordningen. För att ta sig runt bestämmelsen tolkades den offentliga makten i 86 § RF som ”ordningsmakten och rättsväsendet samt regeringen [...]”. Hit hör sålunda ej åtgärder som vidtas exempelvis av kommunikationsverken.²⁵⁵

I andra kammaren väcktes en motion, med det huvudsakliga innehållet att propositionen skulle bifallas, men med tillägget att även innehavare av enskilda trafikmedel skulle omfattas.²⁵⁶ Lagutskottet menade i sitt yttrande att ytterligare trafikmedel, såsom den yrkesmässiga trafiken med motorfordon, skulle inkluderas i propositionen och omfattas av samma regler som järnvägen. I övrigt hade utskottet inget att invända mot förslaget utan föreslog riksdagen att anta förslaget.²⁵⁷

Propositionen och lagutskottets utlåtande föranledde debatter i de båda kamrarna. I den första kammaren framfördes av ledamoten Eskhult åsikten att regeringens politik på tryckfrihetens område, med de inskränkningar som gjorts och som föreslogs, inte kunde anses helt förenliga med ett demokratiskt styre. De oroliga tider som var rådande innebar dock att extraordinära åtgärder var tvungna att vidtas. Uppgiften att utreda hur de rådande omständigheterna skulle hanteras var inte enkel, man fick från regeringens sida lov att improvisera och ”slå i blindo”. För, som Eskhult uttryckte det, ”när det brinner i byn, sammankallar man inte kommunalstämma för att bevilja anslag till brandskyddsmateriel. Man ger sig ut och försöker släcka med det material, som står till förfogande. Så får

²⁵² Kungl. Maj:ts kungörelse 8 mars 1940.

²⁵³ Kungl. Maj:ts proposition nr 57 den 16 februari 1940, s. 4-5.

²⁵⁴ Kungl. Maj:ts proposition nr 57 den 16 februari 1940, s. 9.

²⁵⁵ Kungl. Maj:ts proposition nr 57 den 16 februari 1940, s. 9.

²⁵⁶ 1940 års riksdag: AK motion nr 200.

²⁵⁷ 1940 års riksdag: Lagutskottets utlåtande nr 8.

man också gå tillväga idag, när man vidtar åtgärder till skydd för det svenska samhället.”²⁵⁸

Citaten kan sägas sammanfatta många av de åsikter som framfördes vid den här tiden. Det fanns en medvetenhet om att många av förslagen inte var förenliga med den tryckfrihet som funnits och värnats i Sverige sedan 1700-talet, men de extraordinära omständigheter som rådde innebar en delvis annan inställning. Att ”släcka med det material, som står till förfogande” innebar här att använda sig av de möjligheter lagen medgav, samt förstärka och utvidga dessa befogenheter där det kunde anses nödvändigt.

Det fanns även de som inte ansåg förordningen vara lämplig. Ledamoten Karlsson framhöll att bestämmelserna var svåra att försvara ur rättssynpunkt. Att en tidning som innehållit texter som stred mot lagen straffades var i sig inget märkligt. Men att samma tidning, som redan straffats för dess innehåll, dessutom skulle förbjudas att transporteras av allmänna trafikmedel under sex månader, trots att den under den perioden kanske inte innehöll något brottsligt alls, var ytterst stötande. Ledamoten påtalade också att det var problematiskt att det i det här sammanhanget bara talades om kommunisterna som den stora faran. Det föreföll som att man nästan blivit för nervös i sin iver att poängtera den kommunistiska faran. Dessutom var debatten haltande, när enbart kommunisterna och inte nazisterna lyftes fram som hot emot vilket strängare lagstiftning krävdes.²⁵⁹

När Westman fick ordet inledde han med att medge att han insett när han var med och arbetade fram propositionen att de befann sig på gränsen till det område som skyddas av tryckfriheten. Han ansåg dock att de regler som föreslogs inte stod i direkt strid med den grundlagsskyddade tryckfriheten.²⁶⁰

I andra kammaren speglades flera av de argument som presenterats ovan, både för och emot den föreslagna förordningen. Det förekom dock även nya argument, och det riktades ett större fokus på kommunismen, kommunistiska partiet och frågor kopplade till detta i den andra kammaren.²⁶¹ Exempelvis menade ledamoten Seander att lagen formellt sett riktade sig mot alla, men i praktiken enbart skulle drabba dem som var emot den rådande regimen. På så sätt var lagen ”ett nytt vapen till de många föregående med syfte att förhindra arbetarklassens kamp mot orättvisor och förtryck.”²⁶² Seander ansåg vidare att det larmades om kommunisternas landsförräderi och fara för allmänheten, men ”det finns väl knappast någon, som innerst inne i själ och hjärta tror på påståendena om landsförrädisk verksamhet från kommunisternas sida.”²⁶³ Den verkliga anledningen till detta var enligt Seander att få möjlighet att på nytt stifta lagar för att

²⁵⁸ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 13, s. 35.

²⁵⁹ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 13, s. 40-41.

²⁶⁰ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 13, s. 47.

²⁶¹ Se främst ledamöterna Seander och Hagbergs anföranden.

²⁶² 1940 års riksdag: AK protokoll nr 15, s. 13.

²⁶³ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 15, s. 14.

motverka arbetarrörelsen i Sverige. Förordningen som nu föreslogs menade han vidare var avsedd att strypa den kommunistiska pressen.²⁶⁴

Flera ledamöter i andra kammaren invände mot att lagen skulle vara riktad enbart mot det kommunistiska partiet.²⁶⁵ Ledamoten Flyg kommenterade att den kritik som riktats mot kommunismen var rimlig med tanke på Sovjets frammarscher mot det demokratiska Finland.²⁶⁶ Westman ansåg att det inte var rimligt att betrakta kommunismen som en helt inrikespolitisk angelägenhet, då ideologin förespråkade att demokratin skulle ersättas med diktatorisk statsform och att detta skulle ske i samförstånd med en främmande makt. Detta ansåg han motiverade eventuella ingrepp mot kommunistisk press.²⁶⁷

5.1.3 Konsekvenser av transportförordningen

Under kriget drabbades sex tidningar av transportförbudet. Det rörde sig om de kommunistiska tidningarna *Ny Dag*, *Norrskensflamman*, *Sydsvenska Kuriren* och *Arbetar-Tidningen* som alla förbjöds transport den 21 mars 1940. Transportförbudet varade i tre år förutom för *Sydsvenska Kuriren* som lades ner 1942. Vidare förbjöds den nazistiska tidningen *Sverige Fritt* under perioden 20 april till 19 oktober 1940. Slutligen belades *Trots allt!* med transportförbud i april 1940 till januari 1941.²⁶⁸

För de kommunistiska tidningarna blev resultaten av transportförbudet varierande. *Ny Dag* förlorade stora summor på förbudet. Som en reaktion på transportförbudet startade kommunisterna en ny tidning, *Folkviljan*, 1940. Den var till skillnad från de andra tidningarna belagda med transportförbud inte uttalat kopplad till partiet, detta för att undvika att även den nya tidningen åtalades och belades med transportförbud. *Folkviljan* gick med vinst under 1941 och kom ut med en upplaga på 20 000 exemplar.²⁶⁹

Ture Nerman reagerade starkt på beslutet om att *Trots allt!* belades med transportförbud. Han menade att det var anmärkningsvärt att tyska soldater och tyska vapen fick fraktas fritt genom landet på den svenska järnvägen, men inte tidningen *Trots allt!*.²⁷⁰ Förbudet drabbade tidningen hårt och upplagan sjönk från 15 000 till 8 000 exemplar. Transportförbudet omprövades efter sex månader och vid den tiden hävdade bland annat utrikesminister Günther att förbudet kunde hävas. Majoriteten av nämnden som fattade beslut i frågan var dock av en annan åsikt och förbudet

²⁶⁴ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 15, s. 13-15.

²⁶⁵ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 15, s. 15.

²⁶⁶ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 15, s. 17.

²⁶⁷ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 15, s. 24.

²⁶⁸ Funcke 2006, s. 194-196.

²⁶⁹ Funcke 2006, s. 194 – 195.

²⁷⁰ Nerman 1954, s. 130.

förlängdes med tre månader.²⁷¹

Förordningen om transportförbud ifrågasattes redan innan lagen började användas. Om förordningen skrevs bland annat att regeringens grundlagstolkning, som framgick av propositionen, inte gärna kunde godkännas. Vidare påstods det att förordningen var ett led i regeringens politik som innebar ”eliminering av tryckfriheten genom administrativa ingrepp i distributionsapparaten”.²⁷² Även Eek ifrågasatte förordningen och poängterade 1942 att den när den tillkom stred mot grundlagen. Detta för att 86 § RF stadgade att det inte fick förekomma några av den offentliga makten i förväg lagda hinder mot spridning av en skrift. Motiveringen i propositionen, att den offentliga makten inte omfattade annat än ordningsmakten och rättsväsendet, höll inte menade Eek. I synnerhet inte med tanke på den monopolställning som staten intog på transportområdet.²⁷³ Som framgått tillstyrkte till och med justitieminister Westman att bestämmelserna befann sig i gränsområdet till det som skyddades av tryckfriheten, men ansåg att förordningen inte stod direkt i strid med denna.²⁷⁴

Varför förordningen infördes, vilka bakomliggande syftens som fanns, behandlas av flera författare i litteraturen. Det påpekas att lagen främst användes mot kommunisttidningar. Detta för att förordningen inte främst var ett resultat av påtryckningarna från Nazityskland utan ett sätt att förhindra spridningen av kommunistisk press. Det fanns vid den här tiden, främst efter finska vinterkriget, ett starkt motstånd mot kommunistpartiet inom regeringen och flera åtgärder mot dem föreslogs, till och med partiförbud. Transportförbudet var så långt socialdemokraterna ville gå i ingripandena mot partiet. Att transportförbudet dessutom drabbade *Trots allt!* var för att statsministern Per Albin Hansson personligen starkt ogillade tidningen. Att Ture Nerman själv var socialdemokrat verkar bara ha förvärrat saken.²⁷⁵

Den 23 september 1943 befriades den sista tidningen från transportförbudet.²⁷⁶ I mars 1944 avskaffades förordningen om transportförbud formellt och då avskaffades även löpsedelsförbudet.²⁷⁷

²⁷¹ Funcke 2006, s. 195 – 196.

²⁷² Rönbloom 1940, s. 137 – 138.

²⁷³ Eek 1942, s. 223.

²⁷⁴ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 13, s. 47.

²⁷⁵ Åmark 2011, s. 228.

²⁷⁶ Funcke 2006, s. 197.

²⁷⁷ SOU 1947:60 s. 113.

5.2 Censurlagstiftning

5.2.1 Allmänt om censurlagstiftningen

Utöver de åtgärder som presenterats tidigare tillkom ytterligare en åtgärd för att i så stor utsträckning som möjligt kunna skydda de allmänna intressena. En utredning som tillsattes för att utreda vilka åtgärder som kunde vidtas för att stävja skrивerier som var ”uppenbart skadliga för riket” tillsattes 1939 och den 21 februari 1940 var den klar. Bakgrunden var ett uttalande av statsministern i december 1939 där han sa att tryckfriheten var något som värderades högt i Sverige, men att friheten fick användas med ansvar och utan att riskera det allmännas väl, särskilt i upprörda tider som de nu rådande. Vidare ansåg statsministern att missbruk av tryckfriheten måste straffas och att längre gående åtgärder än de nu befintliga för att beivra sådant missbruk kunde komma att behövas.²⁷⁸

Utredarna hade fått i mandat att undersöka inte bara vilka åtgärder som kunde vidtas genom förändringar av TF, utan även att utreda vilken kompletterande lagstiftning som skulle kunna behövas.²⁷⁹ Mot bakgrund av detta presenterades det i utredningen ett förslag på en ny censurlagstiftning. Detta för att de ansåg att de befintliga möjligheterna i TF i form av åtal och konfiskation inte var tillräckliga, då reglerna i TF tillkommit under perioder av fred och därför inte var tillräckliga i nu rådande tider. Utredarna ansåg att tryckfriheten måste betraktas som en relativ rättighet anpassningsbar till rådande omständigheter. Det var därför ett problem menade de, att det tog så pass lång tid att ändra reglerna i TF. För att komma tillrätta med detta ansåg utredarna att det vore önskvärt om TF enbart innehöll mer grundläggande bestämmelser av allmän karaktär och att alla övriga bestämmelser flyttas till allmänna lagar som kunde ändras enklare. Ett alternativ skulle kunna vara att förfarandet för hur en grundlag ändras gjordes om så att ändringar kunde ske snabbare.²⁸⁰

Utredningen kritiserade de befintliga möjligheterna för att komma till rätta med missbruk av tryckfrihetsbrott i form av konfiskation utan rättegång samt åtal och menade att detta förfarande brast i effektivitet då straffen inte var tillräckligt avskräckande och proceduren långsam. Vidare menade utredarna att en generell förhandsgranskning utförd av en speciell myndighet inte var att rekommendera då erfarenheter från andra länder visade att ett sådant förfarande i längden kunde bli både ineffektivt och skadligt. Indragningsmakten var inte heller tillräckligt effektiv och av detta hade Sverige dåliga erfarenheter. Att förbjuda utgivare av en tidning att utöva sin befattning under viss tid skulle inte det vara tillräckligt effektivt då risken för bulvaner var stor.²⁸¹

²⁷⁸ SOU 1940:5, s. 5.

²⁷⁹ SOU 1940:5, s. 5.

²⁸⁰ SOU 1940:5, s. 15-17.

²⁸¹ SOU 1940:5, s. 18-19.

Utredningen presenterade mot bakgrund av detta ett nytt förslag till lag med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller överhängande krigsfara. När Sverige befann sig i krig eller överhängande krigsfara borde dessutom både RF och TF förändras så att förhandsgranskning kunde användas och utgivningsförbud utfärdas. Regeringen borde ges stora möjligheter att helt förbjuda en skrift under förutsättning att innehållet i skriften ”vid upprepade tillfällen visat sig ägnat att skada rikets försvar eller folkförsörjning eller att störa dess vänskapliga förhållanden till främmande makt eller att undergräva krigslydnaden eller att eljest framkalla fara för rikets säkerhet”.²⁸² Förhandscensuren skulle även enligt utredningen kunna bidra till att ”bli ett effektivt påtryckningsmedel för även för att förmå en tidning att införa vad som av granskningsmyndigheterna önskas”.²⁸³

5.2.2 Behandlingen av lagen i riksdagen

Utredningens förslag behandlades i riksdagen 1940. Utredningen resulterade i en proposition med förslag till ändrad lydelse av 86 § RF, 38 § RO, införande av en ny 6 § i TF med mera. Syftet med ändringarna var enligt propositionen att skapa effektiva åtgärder mot missbruk av tryckfriheten.²⁸⁴ Den nya föreslagna paragrafen i TF innebar att utgivningsförbud kunde komma att meddelas för periodiska skrifter, att förhandsgranskning kunde ske av tryckta skrifter samt ett förbud mot att införa vissa skrifter i riket. Detta skulle bara vara aktuellt i perioder då Sverige befann sig i krig eller krigsfara. Som komplement till den nya föreslagna 6 § TF föreslogs en lag med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara, censurlagen. För att dessa förslag inte skulle strida mot RF föreslogs även en ändring av 86 § RF som innebar ett tillägg till första meningen om att den offentliga makten kunde utlägga hinder på förväg mot utgivna skrifter om de var av tryckfrihetsförordningen förutsedda.²⁸⁵

Ändringarna motiverades med att de krävdes för att tillgodose samhällets grundläggande intressen i perioder av svåra påfrestningar. Restriktioner av det fria ordet borde ske försiktigt och undantagsvis, eftersom det fria ordet om det användes på rätt sätt kunde leda till att utveckla demokratin. Däremot kunde *missbruk* av det fria ordet få allvarliga konsekvenser menade de, särskilt i orostider, och av denna anledning kunde inskränkningar motiveras. Vidare påtalades att de befintliga reglerna för att övervaka pressen inte var tillräckliga och att det därför borde införas nya regler som innebar en möjlighet att införa censur. Av samma anledning behövde även hinder mot sådana bestämmelser i grundlagen undanröjas.²⁸⁶

²⁸² SOU 1940:5, s. 27-28.

²⁸³ SOU 1940:5, s. 24.

²⁸⁴ Kungl. Maj:ts proposition nr 270 den 17 maj 1940, s. 5.

²⁸⁵ Kungl. Maj:ts proposition nr 270 den 17 maj 1940, s. 10-11.

²⁸⁶ Kungl. Maj:ts proposition nr 270 den 17 maj 1940, s. 15-16.

Det fanns en medvetenhet om att ett alltför starkt undertryckande av nyhetsförmedlingen, framför allt över längre tid, kunde komma att motverka sitt eget syfte och tvärtom leda till att okontrollerade rykten spreds. Tryckfriheten kunde också bidra till att upprätthålla eller återställa ett förtroende för politiker och militär, en funktion som gick om intet om tryckfriheten begränsades för mycket. Men dessa skäl ansågs inte väga tillräckligt tungt för att låta bli att hitta effektiva regler för att kontrollera och förebygga skada genom tryckfrihetsmissbruk.²⁸⁷

Det väcktes ett antal motioner sedan propositionen publicerats. I första kammaren föreslog riksdagsledamoten Undén att utgivningsförbudet skulle utgå ur förslaget till 6 § TF samt att censur inte skulle vara möjlig att införa när det enbart rådde fara för krig, utan istället bara för det fall att krig utbröt i landet. Detta för att censur inte skulle användas i större utsträckning än nödvändigt. Vidare menade Undén att en censurmyndighet skulle vara svår för riksdagen att ha direkt kontroll över då den skulle behöva bestå av en mängd personer. Det skulle av den anledningen vara svårt för riksdagen att säkerställa att missbruk och oansvarigt beslutsfattande inte förekom.²⁸⁸

Riksdagsledamoten Pauli inkom med en motion där han poängterade att pressfriheten inskränkts väldigt mycket i de föreslagna reglerna, och de praktiska konsekvenserna av de föreslagna bestämmelserna var oöverskådliga. Bestämmelserna fick vidare anses innebära ett återupplivande av 1800-talets indragningsmakt samt den censur som förekom under det gustavianska enväldet på 1700-talet. Pauli påtalade att det rådde ett instabilt utrikespolitiskt läge och att rådande omständigheter rimligtvis skulle få konsekvenser på många områden. Detta innebar dock inte att propositionens förslag var det bäst lämpade för att hantera situationen, då det innehöll bestämmelser som var så vaga att de skulle kunna komma att tillämpas på i princip all utgivning. Bestämmelsernas vaga karaktär gjorde att det fanns ett stort utrymme för skönsmässiga bedömningar vilket ansågs bidra till en alltför begränsad möjlighet för pressen att förutse vilka åtgärder som skulle kunna vidtas.²⁸⁹

Den sista motionen som väcktes i första kammaren var riksdagsledamoten Ströms. Han påpekade att den svenska tryckfriheten var tydligt förankrad i den svenska historien och att censur inte förekommit sedan 1809. Detta menade han hade lett till att en fri press kunnat utvecklas och denna fria press har fungerat som en ovärderlig kanal mellan de styrande och allmänheten ända sedan dess. Det står klart att de rådande omständigheterna i orostiderna som var krävde en beredskapslagstiftning. Men samtidigt ansåg Ström att det inte innebar att vilka regler som helt kunde motiveras. De aktuella lagförslagen inskränkte kärnan i den svenska demokratin i större utsträckning än nödvändigt. Vagheten i bestämmelserna, som orsakas av begrepp som *oförsiktig* publicering, för samhället *vitale intressen*, för att försäkra sig om *rikets säkerhet* och så vidare innebar att bestämmelserna

²⁸⁷ Kungl. Maj:ts proposition nr 270 den 17 maj 1940, s.16.

²⁸⁸ 1940 års riksdag: FK motion nr 215.

²⁸⁹ 1940 års riksdag: FK motion nr 216.

skulle kunna komma att användas i princip i hur stor utsträckning som helst och på ett oförutsägbart sätt. Detta kunde inte anses lämpligt. Istället menade Ström att frihet föder styrka hos befolkningen och pressen behövde ges en stor frihet för att kunna bidra till att skapa en sådan styrka. Ström menade vidare att rätten att även under krig i lojala former få utöva kritik, fälla omdömen, föreslå reformer och ingripa mot fel måste vara fri och obesuren. Detta är en av sakerna som skiljer en demokrati från en diktatur. Att stänga den ventil som pressen utgör riskerar att leda till att det började spridas rykten, misstankar och oro bland befolkningen. Kommunikation mellan pressen och regeringen var nödvändig i det rådande läget, men en sådan samverkan i godo menade Ström var mer gynnsam än de nu föreslagna reglerna som istället kunde få förödande konsekvenser.²⁹⁰

Även i andra kammaren väcktes motioner rörande lagförslaget. Riksdagsledamoten Nordström poängterade att 1812 års TF var en hörnsten i den svenska demokratin. Den har lämnats orörd och oinskränkt fram till 1939 när statsmakten gått till angrepp mot själva kärnan i förordningen. De föreslagna ändringarna ansåg Nordström skulle leda till att tryckfrihetsförordningen bringades ur kraft och ersattes av fullständigt godtycke. De föreslagna bestämmelserna menade han var tånjbara och oförutsägbara. Mot bakgrund av detta föreslog han att hela propositionen skulle avslås.²⁹¹

Riksdagsledamoten Österström påtalade i en motion att den tryckfrihet som fanns i fredstid av uppenbara skäl inte kunde finnas i krigstider, detta ansåg han skulle leda till stor fara för landet och dess befolkning. Däremot så menade han att erfarenheter visade att pressen var medveten om detta och rädslan för att pressen helt okontrollerat skulle publicera uppgifter som var till skada för landet var obefogad. De stränga åtgärder som föreslogs var därför inte nödvändiga och justeringar behövde göras för att propositionen skulle kunna bifallas.²⁹²

Slutligen inkom en motion av riksdagsledamoten Holmbäck. Han ifrågasatte om alla de ingrepp som föreslogs verkligen var nödvändiga, exempelvis var det osannolikt att både censur och utgivningsförbud behövdes. Han menade därför att möjligheten att förbjuda utgivning av periodiska skrifter borde tas bort. Vidare var han av uppfattningen att censur inte borde vara möjligt vid fara för krig utan enbart om krig utbrutit.²⁹³

Konstitutionsutskottet yttrade sig sedan över förslaget. Inledningsvis konstaterade de att tryckfriheten ansetts vara en ovärderlig tillgång för ett lands befolkning. Även under påfrestande förhållanden, såsom krig eller allmän osäkerhet, borde pressens fria provningsrätt lämnas okränkt i så stor utsträckning som möjligt. Det var dock för utskottet uppenbart att det i orostider måste finnas möjlighet för riksdagen att kontrollera och ingripa

²⁹⁰ 1940 års riksdag: FK motion nr 219.

²⁹¹ 1940 års riksdag: AK motion nr 277.

²⁹² 1940 års riksdag: AK motion nr 282.

²⁹³ 1940 års riksdag: AK motion nr 283.

mot missbruk av tryckfriheten. För att dessa möjligheter, i form av censur, utgivningsförbud och införsel förbud, inte skulle missbrukas var det av yttersta vikt att de endast kunde införas med riksdagens samtycke. Utskottet föreslog därför en skärpning av propositionens lagförslag, innebärande att sådana beslut enbart kunde fattas om tre fjärdedelars majoritet uppnåddes i de båda kamrarna. I övrigt instämde utskottet med förslaget och föreslog att riksdagen antog såsom vilande för grundlagsenlig behandling utskottets reviderade förslag till ändrad lydelse av 86 § RF 38 § RO, införandet av en ny 6 § i TF samt lag med bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara.²⁹⁴ Konstitutionsutskottets förslag till lagändringar var:

86 § RF:

Med tryckfrihet förstås varje svensk mans rättighet att, utan några av den offentliga makten i förväg lagda, av tryckfrihetsförordningen ej förutsedda hinder, utgiva skrifter.²⁹⁵

6 § TF:

Enligt stadganden i särskild av Konungen och riksdagen samfällt stiftad lag må, då riket befinner sig i krig eller krigsfara, meddelas föreskrift om förhandsgranskning av tryckta skrifter och förbud mot införande i riket av sådana skrifter samt, då riket befinner sig i krig, jämväl meddelas förbud mot utgivande av periodisk skrift. [...] För beslut av riksdagen, som i detta stycke avses, erfordras, att minst tre fjärdedelar av de röstande i vardera kammaren vid votering instämt i beslutet.²⁹⁶

Förslaget gällande RO var enbart en mindre justering för att anpassa lagstiftningen till de nya omständigheterna.²⁹⁷ Förslaget debatterades sedan i riksdagen. I första kammaren begärde Westman ordet och påtalade att förslaget enbart skulle bli aktuellt i krig eller krigsfara. Själva tryckfrihetens princip kunde därför inte anses vara angripen. Han menade vidare att den senaste tidens oroliga tider i Europa visat att missbruk av tryckfriheten kunde få allvarliga konsekvenser för rikets säkerhet. Han övergick sedan till att bemöta kritiken som framförts i motionerna som inkommit samt i pressen. Westman argumenterade för att alla de föreslagna åtgärderna måste vara möjliga att vidta vid krig eller krigsfara. De fyllde alla olika funktioner och ingen av dem kunde därför avvaras i sammanhanget.²⁹⁸ Herlitz fick ordet och instämde i Westmans uttalande.²⁹⁹

Undén fick sedan ordet och inledde med att poängtera att tryckfriheten var oumbärlig i ett demokratiskt statsskick och att principerna kopplade till tryckfriheten var historiskt förankrade och därför extra skyddsvärda. Han ansåg vidare att tidningspressen var det viktigaste organet för att upprätthålla offentligheten och bilda opinion. Att sätta munkavle på pressen

²⁹⁴ 1940 års riksdag: KU:s utlåtande nr 28, s. 9-10.

²⁹⁵ 1940 års riksdag: KU:s utlåtande nr 28, s. 10.

²⁹⁶ 1940 års riksdag: KU:s utlåtande nr 28, s. 11-12.

²⁹⁷ 1940 års riksdag: KU:s utlåtande nr 28, s. 11.

²⁹⁸ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 34-36.

²⁹⁹ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 37-40.

ansåg han var lika förkastligt som att sätta munkavle på riksdagens ledamöter. Detta menade han var den grundsyn på tryckfriheten som alla i riksdagen delade, både de som var för och emot de nu aktuella förslaget. För att trots denna grundsyn på tryckfriheten kunna motivera inskränkningar av densamma krävdes därför extraordinära omständigheter som omöjliggjorde andra alternativ än censur.³⁰⁰

Undén talade även om hur klagomål från främmande makter på svensk press skulle hanteras. Han menade att de klagomål som inkom aldrig var från sådana främmande makter som själva hade en fri press. Istället kom klagomålen från sådana stater, som själva hade en kontrollerad press som användes som ett politiskt instrument, på samma sätt som Westman nu menat att den svenska pressen skulle kunna användas. Att ge efter för sådana staters påtryckningar ansåg Undén ledde till ett kompromissande med kärnan i den svenska tryckfriheten då det innebar att man i viss utsträckning avstod från offentlighetsprincipen, oppositionsbildningen med mera. Censuren medförde att pressen blev ett instrument för regeringen istället för en fristående aktör. Det är farligt för ett land att försätta sig i den situationen menade Undén. Därför ansåg han, precis som han anfört i sin motion, att lagen enbart skulle gälla i krig och inte i fredstid när fara för krig rådde. Flera ledamöter instämde i Undéns yttrande.³⁰¹

Pauli begärde sedan ordet och inledde med att påpeka att det kunde finnas baksidor med att vi i Sverige haft en lång tradition av tryckfrihet. Detta menade han kunde göra att den togs för given och inte till fullo skyddades, även om alla instanser hittills sagt att det var just det de ville göra. Att enbart beskriva tryckfrihetens funktion och vikt i samhället, men inte sedan låta dessa principer genomsyra faktiska förslag, var enligt Pauli problematiskt. Han ansåg vidare att det var mot bakgrund av dessa principer som han tyckte att de aktuella bestämmelserna inte skulle kunna gälla i fredstid utan enbart om krig bröt ut. Pauli menade vidare att inget annat land i så stor utsträckning skyddat tryckfriheten i lag som Sverige. Men samtidigt var Sverige nu på väg att inskränka tryckfriheten mer än något annat demokratiskt land. Pauli ansåg att detta stora steg över på den andra sidan inte var att rekommendera.³⁰² Slutligen ansåg Pauli att den som blir lidande av en allt för långtgående censur och indragningsmakt inte i första hand är pressen, då tidningar kan vara lika lönsamma under sådana förhållanden. Nej, den stora uppoffringen skulle det svenska samhället som sådant göra. Mot bakgrund av detta var han av uppfattningen att censurlagstiftningen enbart skulle gälla i krig samt att utgivningsförbud skulle utgå helt ur lagstiftningen.³⁰³

Andersson, som representerade pressen, instämde i var föregående talare sagt och poängterade på nytt för egen del att censur inte borde vara möjligt annat än vid krig samt att utgivningsförbud inte borde vara en möjlighet alls.

³⁰⁰ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 40-42.

³⁰¹ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 43-45.

³⁰² 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 47-48.

³⁰³ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 51.

Detta menade han var av yttersta vikt för allmänheten, något annat skulle äventyra demokratin. Pressorganisationernas invändningar bottnade alltså inte i egennyttiga intresseskäl ansåg han, utan av hänsyn till ”landets och folkfrihetens bästa”.³⁰⁴

Flera ledamöter begärde ordet och instämde i stort med det som sagts ovan. Debatten kretsade i stort kring huruvida lagförslaget skulle gälla både i fara för krig och krig eller enbart i krig samt om nödvändigheten av alla de åtgärder som lagen möjliggjorde. Argumenten för att anta lagförslaget rakt av påminde i stort om de Westman inledde med att framföra, nämligen att rådande tider krävde långtgående åtgärder för att skydda riket.³⁰⁵

Vid omröstningen i första kammaren blev resultatet 103 röster för och 25 röster emot lagförslaget. 8 ledamöter valde att lägga ner sina röster. Utskottets lagförslag bifölls.³⁰⁶

Även i andra kammaren förekom en längre debatt angående lagförslaget. Lindskog anförde att tryckfriheten inte kunde tolkas så, att den innebar en frihet att i rådande tider uttala vilka åsikter som helst, då vissa åsikter kunde få förödande konsekvenser och orsaka allvarlig skada. Samtidigt menade han att censur och indragningsmakt kunde få allvarliga konsekvenser. Han påpekade att censur hade en bismak av diktatur. ”Propositionen försöker försköna detta, men det går här som så ofta vid skönhetsbehandlingar: när delinkventen kommit ut ur skönhetsinstitutet, så är vederbörande ofta mer anskrämlig än föra inträdet”.³⁰⁷ Vidare ansåg han att landets väl gick före pressens frihet i de allvarliga tider som var rådande. Mot bakgrund av detta menade Lindskog att lagförslaget kunde bifallas, men att det var av yttersta vikt att regeringen hanterade frågan varsamt.³⁰⁸

Westman fick sedan ordet och upprepade i stort det han sagt i frågan i första kammaren.³⁰⁹ Andersson fick sedan ordet och påpekade att pressen i stort skötte sig väl i dessa tider, men att det fanns undantag och det var mot dessa som den nya lagen behövdes. Han menade att detta inte var något märkligt, tvärtom fanns det redan gott om lagar som var stiftade med tanke på mindre grupp som till skillnad från mängden misskötte sig. Det var på grund av detta som lagförslaget behövdes, för att skydda landets allmänna intressen och hantera de få undantag i pressen som kunde utgöra ett hot mot rikets säkerhet.³¹⁰

Hallén begärde ordet och poängterade att statsministern garanterat att lagförslaget, om det blev gällande, enbart skulle användas då tvingande nödvändighet förelåg. Dessutom hade den av utskottet föreslagna ändringen,

³⁰⁴ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 51-52.

³⁰⁵ Hela debatten återfinns i 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 32-65.

³⁰⁶ 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35, s. 64.

³⁰⁷ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 32.

³⁰⁸ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 32-34.

³⁰⁹ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 34-37.

³¹⁰ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 38-39.

att det nu krävdes tre fjärdedels majoritet, säkerställt att inte heller kommande regeringar godtyckligt skulle kunna använda sig av lagen i andra tider än den var tänkt att användas. På så sätt menade han att det fanns ett tillräckligt skydd för att lagen inte skulle komma att användas godtyckligt och därför såg han inga problem med att godkänna lagförslaget.³¹¹

Svedman begärde ordet och uttryckte sina betänkligheter mot lagförslaget. Han ansåg att han inte kunde ansluta sig till förslagen på åtgärder varken ur logisk eller teknisk synpunkt. Logisk, då han menade att det var orimligt att hela pressen skulle underkastas inskränkt tryckfrihet enbart för att en liten minoritet ansågs missbruka den. Teknisk, då han menade att det var omöjligt att inrätta en censurorganisation som fungerade på ett ur statens, pressens och allmänhetens perspektiv tillfredställande sätt.³¹²

Höglund poängterade att det fanns en stor risk att lagen användes i andra situationer än det var tänkt. Elasticiteten och vagheten i många av lagförslagets nyckelformuleringar ansåg han öppnade upp för en risk att lagen användes godtyckligt. Att statsministern garanterat att lagen inte skulle användas annat än i yttersta nödfall innebar inte en tillräckligt stor trygghet då det inte var statsministern utan en mängd tjänstemän som skulle komma att tillämpa lagen. Att utöva kontroll över dem skulle vara problematiskt, vilket skulle bidra till en minskad förutsägbarhet. Detta, i kombination med en mängd betänkligheter med lagstiftningen som Höglund framför, utgjorde grunden för hans ställningstagande emot lagförslaget. Han menade att det inte bara var onödigt och överflödigt utan även direkt skadligt.³¹³

Sammanfattningsvis påminner argumenten för och emot lagförslaget i andra kammaren mycket om de som framfördes i den första kammaren. Nästan alla talare inledde även här med att poängtera tryckfrihetens överordnade status i det svenska samhället, dess historiska förankring, dess betydelse i en demokrati etc. Detta var gemensamt för alla talare, oavsett om de sedan uttryckte en åsikt för eller emot det aktuella lagförslaget. Argumenten för lagen bestod i stort av att det var en nödvändighet i allvarliga tider och ett sätt att skydda de allmänna intressena. Argumenten mot kretsade kring det faktum att tryckfriheten ansågs vara en okränkbar rättighet, en nödvändighet i ett fritt och demokratiskt samhälle samt att vagheten i lagförslagets formuleringar öppnade upp för en risk att åtgärderna användes godtyckligt och oförutsägbart.³¹⁴

Lagförslaget röstades igenom men vilandeförklarades till behandling 1941 eftersom det rörde sig om en grundlagsändring.³¹⁵

År 1941 togs frågan upp på nytt. Avseende censurlagen så presenterades ett

³¹¹ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 45.

³¹² 1940 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 49.

³¹³ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 51-54.

³¹⁴ Hela debatten återfinns i 1940 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 27-77.

³¹⁵ 1940 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 75-76.

fullständigt förslag på lag i en särskild proposition som utskottet hemställde riksdagen att antaga förutsatt att 86 § RF, 38 § RO och en ny 6 § TF antogs av riksdagen.³¹⁶ Första kammaren röstade om grundlagsändringarna, presenterade i konstitutionsutskottets förslag³¹⁷, i juni 1941. Förslaget röstades igenom med 79 röster för, 39 emot och 7 som lade ner sin röst.³¹⁸ Även andra kammaren röstade om förslaget i juni 1941. Resultatet i andra kammaren blev att ja-sidan vann vilket innebar att kammaren antagit utskottets grundlagsändringsförslag.³¹⁹

När det gäller censurlagen, som alltså behandlades separat, väcktes det en rad motioner i frågan. I första kammaren väckte Undén en motion med det huvudsakliga innehållet att censur inte skulle vara möjligt att införa i fredstid utan enbart om krig utbrutit, vilket innebar en ändring av första paragrafen i lagförslaget.³²⁰ Även Linderoth väckte en motion med förslaget att riksdagen avsåg den aktuella propositionen. Detta för att han menade att lagförslaget var ett hot mot demokratin samt att syftet med lagstiftningen kunde uppnås utan att så långtgående inskränkningar i tryckfriheten infördes.³²¹

Även i andra kammaren väcktes motioner i frågan. Den första, väckt av Hagberg och Persson, instämde till fullo med den av Linderoth väckta motionen nummer 231 i första kammaren.³²² Den andra, väckt av Mosesson, anförde att riksdagen skulle besluta om en förändring av lagförslaget så att förhandsgranskning vid krigsfara enbart gällde vissa skrifter och att konstitutionsutskottet därför utarbetade ett förslag på ny lagtext i denna del.³²³ Den sista motionen väcktes av Edberg med flera. Det huvudsakliga innehållet i motionen var att förhandsgranskning och införselbud inte skulle gälla vid krigsfara.³²⁴

Konstitutionsutskottet behandlade sedan frågan och yttrade att de inte fann det lämpligt, så som föreslagits i motioner, att enbart låta åtgärderna i lagen vara möjliga att tillgripa om riket befann sig i krig. Utskottet fann det inte heller lämpligt att tillstyrka övriga förslag på ändringar i de andra motionerna. Utskottet hemställde därför riksdagen att anta förslaget till Lag med bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara i den lydelse som återfanns i propositionen.³²⁵ Första kammaren röstade ja till förslaget

³¹⁶ Kungl. Maj:ts proposition nr 253 den 2 maj 1941.

³¹⁷ 1941 års riksdag: KU:s utlåtande nr 20.

³¹⁸ 1941 års riksdag: FK protokoll nr 39, s. 39. Omröstningen föranleddes av en längre debatt där många av de argument som hörts året innan på nytt framfördes. Hela debatten återfinns i 1941 års riksdag: FK protokoll nr 39, s. 75-134.

³¹⁹ 1941 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 40. Precis som i första kammaren föranleddes omröstningen av en debatt i riksdagen. Hela debatten återfinns i 1941 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 21-40.

³²⁰ 1941 års riksdag: FK motion nr 228.

³²¹ 1941 års riksdag: FK motion nr 231.

³²² 1941 års riksdag: AK motion nr 316.

³²³ 1941 års riksdag: AK motion nr 319.

³²⁴ 1941 års riksdag: AK motion nr 320.

³²⁵ 1941 års riksdag: KU:s utlåtande nr 21, s. 12-16.

utan någon längre diskussion.³²⁶ Andra kammaren röstade även den ja till förslaget.³²⁷

5.2.3 Konsekvenser av censurlagstiftningen

Resultatet av den nya lagstiftningen var att regeringen vid krigsfara kunde åtala skrifter, konfiskera skrifter samt genom censur hindra uttalanden i skrifter. Den uppenbara risken med censurlagstiftningen var att regeringen, för det fall att krigsfara ansågs föreligga, kunde uppfattas som ansvarig för allt som skrevs och publicerades. Detta eftersom tryckta skrifter då förhandsgranskats av officiella myndigheter vilka utsågs och lydde under regeringen. Regeringen skulle inte längre ha möjligheten att förklara kontroversiella uttalanden med att pressen var fri, eftersom den svenska pressen inte skulle kunna betraktas som fri för det fall att censurlagen tillämpades. Lagen skulle alltså kunna få stora utrikespolitiska konsekvenser.³²⁸

Grundlagsändringarna i TF, RF och RO gällde under krigsåren men avskaffades snabbt därefter. Censurlagen utgick även den när grundlagarna återställdes efter kriget. När 6 § TF avskaffades försvann också möjligheten för censurlagen att träda ikraft.³²⁹ Lagen var en form av beredskapslagstiftning som aldrig användes under kriget. Den kan därför tyckas vara onödig att behandla. Samtidigt visar lagen i sig, och de omfattande debatter som lagförslaget resulterade i, på den rådande tidsandan. Det får anses vara anmärkningsvärt att Sverige, med sin långa tradition av tryckfrihet, ens funderade på att införa så omfattande inskränkningar. Att förslagen dessutom röstades igenom visar på i hur stor utsträckning de rådande omständigheterna förändrade synen på några av de mest fundamentala värdena i den svenska demokratin. Det material som finns rörande lagstiftningen är därför av största intresse, även om lagstiftningen inte resulterade i några större in- eller utrikespolitiska förändringar.

³²⁶ 1941 års riksdag: FK protokoll nr 39, s. 140.

³²⁷ 1941 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 88-90. I andra kammaren föregick omröstningen av en längre debatt där många av de under det föregående årets debatt anförda argumenten återupprepades. Hela debatten återfinns i 1941 års riksdag: AK protokoll nr 39, s. 40-90.

³²⁸ Tingsten 1940, s. 324-325.

³²⁹ Se mer om detta i följande kapitel.

6 Fortsatt utveckling

6.1 Inledning

Från 1943 förändrades det politiska läget i Europa vilket fick konsekvenser även för den svenska inrikespolitiken. Tyskland, som tidigare varit den ledande makten i kriget, började nu försvagas. Samlingsregeringen som ledde Sverige under kriget, under ledning av statsminister Hansson och utrikesminister Günther, hade under de föregående krigsåren förespråkat en anpassningspolitik gentemot Tyskland för att hålla Sverige utanför kriget. Detta innebar inte enbart en svensk neutralitetspolitik utan en linje som innebar tydliga eftergifter till Tyskland när det ansågs nödvändigt.³³⁰

När kriget vände och Tyskland försvagades förändrades den svenska inrikespolitiken. Flertalet av de åtgärder som vidtogs på tryckfrihetens område under de inledande krigsåren, såsom åtal, konfiskationer och transportförbud, avtog eller upphörde helt att användas. Ytterligare en viktig inrikespolitisk händelse vid den här tiden var att justitieminister Westman avgick 1943 på grund av sjukdom.³³¹ Som framgått ovan spelade Westman en viktig roll i den repressiva tryckfrihetspolitik som fördes under krigets första år. Westman ersattes av Thorwald Bergquist som var justitieminister från 1943 till 1945 när samlingsregeringen upphörde.³³²

Förändringarna från 1943 och framåt är av stort intresse då inställningen till tryckfriheten svänger trots att kriget fortfarande pågår. Begränsningarna som gjorts under de tidigare krigsåren motiverades av kriget som pågick. Trots att kriget fortsatte höjdes nu röster för att möjligheten till inskränkningar av tryckfriheten under krig eller krigsfara inte längre skulle finnas kvar. Debatten rörde både de nya bestämmelser som tillkommit under kriget samt de möjliga åtgärder som 1812 års TF erbjöd.

6.2 Förslag på förändring

År 1944 väcktes på nytt motioner om revision av tryckfrihetslagstiftningen. I första kammaren väckte Natanael Gärde en sådan motion, undertecknad av tretton ledamöter.³³³ Gärde hade tidigare varit justitieminister och skulle komma att spela en stor roll i arbetet som resulterade i den nya tryckfrihetsförordningen som antogs 1949.³³⁴

Gärde poängterade att de förändringar i tryckfrihetsförordningen som tillkommit sedan krigsutbrottet tillkommit under vad han kallade ”olägliga

³³⁰ Åmark 2011, s. 161-162.

³³¹ Karl Gustaf Westman, Nationalencyklopedin.

³³² Thorwald Bergquist, Nationalencyklopedin.

³³³ 1944 års riksdag: FK motion nr. 110.

³³⁴ Natanael Gärde, Svenskt biografiskt lexikon.

förutsättningar”. Det rådde en uppjagad stämning och faror hotade runt om i Europa. Lagstiftningen från den här tiden kunde därför betraktas som en *lex in casu*, vars motivering och existens hänförde sig till en tillfällig situation. Gärde poängterade vidare att det höjts röster både i och utanför riksdagen mot en i administrativa former utövad kontroll av tidningspressen. Mot bakgrund av detta menade Gärde att det nu var nödvändigt att se över reglerna, ompröva dem och säkrare förankra tryckfriheten i grundlagarna.³³⁵

Gärde föreslog ett flertal ändringar i tryckfrihetsförordningen. Inledningsvis ansåg han att 86 § RF borde återgå till den lydelse den hade innan ändringarna 1941, när det efter ”i förväg lagda” insköts ”av tryckfrihetsförordningen ej förutsedda [hinder]”. Gärde poängterade att ändringen 1941 gjorde att portalparagrafen, som varit en viktig utgångspunkt och vägledning för tryckfrihetsbestämmelser sedan den tillkom, förlorade karaktären av konstitutionell garanti för tryckfriheten.³³⁶

Vidare förslog Gärde en ändring av 3 § 9 mom. TF som han ansåg varit den mest omstridda åtgärden under krigsåren. Bestämmelsen ansåg han skulle ändras så att ett så stort ingripande som beslag av tryckta skrifter bara skulle förekomma i samband med åtal inför domstol, konfiskation utan rättegång borde därför utgå. Invändningen gällde även 5 § 13 mom. som Gärde menade skulle utgå. Även 3 § 10 mom. TF borde revideras då den precis som 3 § 9 mom. räknats som antikverad före krigsutbrottet.³³⁷

Gärde föreslog också att 6 § TF, som infördes i tryckfrihetsförordningen 1941, skulle utgå. Paragrafen och de kompletterande bestämmelserna i censurlagen var mycket omstridda och det fanns en utbredd motvilja mot tvångsvis genomförd censur. Bestämmelsen instiftades som en form av beredskapslagstiftning som inte kom till användning och kunde enligt Gärde inte anses ha något värde i nuläget. Han var därför av uppfattningen att den helt borde utgå ut tryckfrihetsförordningen alternativt omformuleras så att den enbart kunde aktualiseras i krigstid.³³⁸

Även i andra kammaren väcktes två motioner angående revision av tryckfrihetslagstiftningen. Den första av Bergvall m. fl. var likalydande med motionen från första kammaren och var undertecknad av sjutton ledamöter.³³⁹ Den andra motionen, väckt av Hagberg, innehöll en uppmaning att möjligheten att konfiskera tryckt skrift utan rättegång skulle försvinna ur lagtexten samt att 3 § 10 mom. andra stycket skulle upphävas.³⁴⁰

Konstitutionsutskottet yttrades sig i anledning av de väckta motionerna. Utskottet presenterade nu en ny syn på tryckfriheten jämfört med vad de

³³⁵ 1944 års riksdag: FK motion nr. 110, s. 3.

³³⁶ 1944 års riksdag: FK motion nr. 110, s. 4.

³³⁷ 1944 års riksdag: FK motion nr. 110, s. 4-5.

³³⁸ 1944 års riksdag: FK motion nr. 110, s. 5-6.

³³⁹ 1944 års riksdag: AK motion nr. 176.

³⁴⁰ 1944 års riksdag: AK motion nr. 347.

förespråkade tidigare under krigsåren. Utskottet yttrade att tryckfriheten var behäftad med allvarliga brister och att en allmän översyn av tryckfriheten därför behövdes. Utöver det menade utskottet att riksdagen redan nu, som ett led i planeringen för förhållandena efter kriget, borde avveckla de av krigsförhållandena föranledda ändringarna i tryckfrihetsförordningen. Utskottet ansåg att reglerna fyllt en viktig funktion i det farofyllda läge som landet befunnit sig i och under den perioden fyllt en betydelsefull uppgift. Nu var det dock tid för förändring och utskottet förordade därför att riksdagen såsom vilande för vidare grundlagsenlig behandling antog förslaget om ändring av tryckfrihetsförordningen innebärande att reglerna återställdes till vad som gällde före 1941.³⁴¹

Utskottets förslag innehöll ett förslag till ändrad lydelse av 3 § 9 mom. och 10 mom. Förslaget till ändring av 3 § 9 mom. innebar enbart att den utvidgning som skett 1941 innebärande att även justitieministern kunde förordna om konfiskation i avvaktan på beslut av regeringen utgick, inte att möjligheten till konfiskation utan rättegång bortföll. Vidare innehöll förslaget ett förslag till ändrad lydelse av 86 § RF och 38 § RO vilket innebar att reglerna återfick den utformningen de hade före 1941. Slutligen föreslog utskottet att 6 § TF skulle utgå.³⁴²

Motionerna och konstitutionsutskottets yttrande efterföljdes av en debatt i de båda kamrarna. I den första kammaren inledde utrikesminister Günther med att säga att han menade att förslaget om att upphäva de 1941 instiftade förändringarna i tryckfrihetsförordningen var ”fullständigt onödigt, för att nu använda ett mycket mildt uttryck”.³⁴³ Günther ansåg, till skillnad från motionärerna, att den kommande tiden kunde bli mycket farofylld och att det därför var direkt olämpligt att avskaffa reglerna nu. Det relativa lugn som infunnit sig den senaste tiden kunde vara förrädiskt enligt Günther som liknade det vid lugnet som rådet i mitten av en cyklon vilken man inte kunde ta sig ur utan att passera den omgärdande hårda stormen. Günther menade vidare att oavsett om kriget fortsatte eller inte så var det bäst att behålla bestämmelserna. För det fall att kriget fortsatte fyllde de en viktig funktion och om fredstider infann sig kunde bestämmelserna enligt dess lydelse inte komma att användas. Det kloka vore därför att behålla bestämmelserna.³⁴⁴

Günther förde sedan ett långt resonemang om 3 § 9 mom. och den viktiga funktionen som han ansåg att konfiskation utan rättegång fyllde. Att paragrafen inte använts på över hundra år före andra världskrigets utbrott menade han enbart visade på att lugnare tider varit rådande då vilket innebar att åtgärden inte behövdes. Däremot hade den fyllt en viktig funktion under kriget och det fanns inget som tydde på att den inte skulle kunna komma att

³⁴¹ 1944 års riksdag: KU:s utlåtande nr 22.

³⁴² 1944 års riksdag: KU:s utlåtande nr 22.

³⁴³ 1944 års riksdag: FK protokoll nr 18, s. 28.

³⁴⁴ 1944 års riksdag: FK protokoll nr 18, s. 28-30.

fylla samma viktiga funktion även i framtiden.³⁴⁵ Ledamoten Bagge begärde sedan ordet och instämde till fullo med var Günther sagt.³⁴⁶

Holmbäck fick ordet och ifrågasatte de starka ord som yttrats av de föregående talarna. Han menade att den enkla anledningen till att motionerna väckts var att det fanns en uppfattning om att de restriktioner som tillkommit 1941 var för långtgående. Han ansåg vidare att det knappast var kontroversiellt att ifrågasätta 3 § 9 mom. och möjligheten till konfiskation utan rättegång; det rörde sig om en förlegad bestämmelse som möjliggjorde beslag av skrifter utan att de var brottsliga eller smädliga. Holmbäck beklagade att utskottet inte redan nu gått på motionens linje och föreslagit en ändring så att konfiskation utan rättegång inte längre skulle vara möjligt.³⁴⁷

Larsson framförde kritik mot Günthers uttalande att motionen var onödig. Han menade att det för hela den skara, som röstat emot ändringarna 1941, stod klart att det inte på något sätt var onödigt att nu arbeta för att få bort reglerna från tryckfrihetsförordningen.³⁴⁸ Även Undén ifrågasatte Günthers inledande anförande och höll med Larsson om att för dem som tidigt motsatt sig åtgärderna som möjliggjordes 1941 var det naturligt att nu arbeta för att återställa reglerna i tryckfrihetsförordningen. Vidare anförde han att vissa av åtgärderna som företagits under kriget nu kunde ifrågasättas. Han nämnde särskilt det beslag av sjutton tidningar som sanningsenligt skildrade tysk tortyr i läger i Norge och menade att till och med Günther måste känna en viss olust inför detta nu i efterhand. Han ansåg dock att det inte fanns någon anledning att uppehålla sig med det förgångna, fokus skulle istället ligga på framtiden. Han övergick därför till att tala om varför tryckfriheten var viktig och argumenten för detta känns igen från tidigare debatter.³⁴⁹

När överläggningen var avslutad bifölls konstitutionsutskottets förslag av den första kammaren.³⁵⁰

Förslaget debatterades även i den andra kammaren. Den korta debatten fokuserade mest på att åtgärderna som vidtogs 1941 varit nödvändiga, men att det nu inte längre var nödvändigt att behålla dem i lagstiftningen. von Friesen menade på att inskränkningarna var ett resultat av Tysklands känslighet för kritik under en period då de var framgångsrika i kriget. Nu, när krigslyckan vänt för dem, fann motionärerna och många med dem att lagstiftningen inte längre var nödvändig. Han ansåg vidare att det inte var önskvärt att vi i fortsättningen anpassade våra grundlagar till främmande maktens önskemål och att tryckfriheten därför behövde skyddas bättre. Därför borde utskottet tydligare ha tagit ställning mot möjligheten till konfiskation utan rättegång eftersom det enligt honom varit de ingripandena

³⁴⁵ 1944 års riksdag: FK protokoll nr 18, s. 31-32.

³⁴⁶ 1944 års riksdag: FK protokoll nr 18, s. 33-34.

³⁴⁷ 1944 års riksdag: FK protokoll nr 18, s. 34-35.

³⁴⁸ 1944 års riksdag: FK protokoll nr 18, s. 40.

³⁴⁹ 1944 års riksdag: FK protokoll nr 18, s. 41-42.

³⁵⁰ 1944 års riksdag: FK protokoll nr 18, s. 44.

som varit mest stötande. I övrigt sades inte mycket i debatten och andra kammaren biföll snabbt konstitutionsutskottets förslag.³⁵¹

Eftersom det rörde sig om grundlagsförändringar så vilandeförklarades de för grundlagsenlig behandling. Året efter, 1945, föreslog konstitutionsutskottet på nytt samma förändringar av RF och TF som föreslagits föregående år.³⁵² Förslagen antogs utan debatt i första och andra kammaren.³⁵³

6.3 Efterkrigstiden

I samband med förslaget om förändringar av tryckfrihetsförordningen 1944 som beskrivits ovan beslöt riksdagen att i en skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning angående en revision av tryckfrihetslagstiftningen. Av skrivelsen framgick att tryckfriheten var behäftad med allvarliga brister vilket enligt riksdagen gjorde att en allmän översyn av tryckfrihetsförordningen behövdes. Skrivelsen poängterade tryckfrihetens utomordentliga betydelse för det svenska samhällsskicket och anförde därför att en utredning snarast borde komma till stånd.³⁵⁴ År 1944 tillsattes en kommitté av sakkunniga på området efter att chefen för justitiedepartementet hemställt om Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla en sådan kommitté. Av hemställan framgick bland annat att 3 § 9 mom. samt 5 § 13 mom. under de senaste åren utsatts för mycket kritik. Därför menade han att konfiskation utan rättegång allvarligt behövde övervägas.³⁵⁵

De sakkunniga anförde i utredningen att en av de viktigaste garantierna för tryckfriheten återfanns i 86 § RF, sedan paragrafen återgått till sin tidigare lydelse. Bestämmelsen innebar att skrifter inte fick granskas i förväg samt att repressiva åtgärder utan stöd i tryckfrihetsförordningen inte var tillåtna. De sakkunnigas förslag utgick ifrån att repressiva åtgärder mot tryckta skrifter enbart fick grunda sig i en domstolsprövning. Detta innebar att det nya förslaget till tryckfrihetsförordningen inte innehöll någon möjlighet till konfiskation utan rättegång. Förslaget innehöll inte heller några möjligheter till förhandsgranskning eller andra administrativa ingripanden under krigstid.³⁵⁶

Anledningen till att lagförslaget inte innehöll några öppningar för beredskapslagstiftning eller undantag i krigstid var att det ansågs vara en svårlöst fråga vad sådana bestämmelser bäst skulle bestå av. Ändamålsenligheten av förhandsgranskning, utgivningsförbud och andra administrativa åtgärder mot tryckta skrifter under krigstid var omstridd och de sakkunniga menade att erfarenheterna från de föregående krigsåren inte

³⁵¹ 1944 års riksdag: AK protokoll nr 18, s. 24-28.

³⁵² 1945 års riksdag: KU:s utlåtande nr 18, s 10 och 12.

³⁵³ 1945 års riksdag: FK protokoll nr 22, s. 20 samt 1945 års riksdag: AK protokoll nr 22, s. 21.

³⁵⁴ 1944 års riksdag: Riksdagens skrivelse nr 291.

³⁵⁵ SOU 1947:60 s. 35-36.

³⁵⁶ SOU 1947:60 s. 41.

gav stöd för att sådana åtgärder var varken lämpliga eller nödvändiga vid krig eller krigsfara. Vidare menade de att det inte var möjligt att utforma bestämmelser avsedda att tillämpas under omständigheter som inte på förhand kunde överblickas.³⁵⁷

Att i tryckfrihetsförordningen införa en möjlighet att under särskilda förhållanden kunna ändra lagen snabbare än vad som vanligen gäller för en grundlagsändring ansågs inte lämpligt eftersom det skulle innebära att tryckfrihetens grundlagsskydd skulle upphöra under perioder när tryckfriheten kunde vara viktigare att skydda än någonsin.³⁵⁸

Vidare innehöll förslaget ett tydligare ställningstagande för att tryckfriheten innefattade inte bara en rätt att uttrycka tankar och åsikter utan även en rätt att meddela uppgifter och underrättelser i vilket ämne som helst. Dessutom föreslogs en uttrycklig rätt att till författare eller utgivare lämna meddelande för offentliggörande i tryckt skrift, förutsatt att meddelaren i fråga inte omfattades av tystnadsplikt på grund av allmän befattning. Förslaget innehöll också en uttrycklig rätt att använda sig av Postverket och andra allmänna transportmedel för att sprida en skrift och att det här inte fick göras någon skillnad på skrifter på grund av deras innehåll.³⁵⁹ Angående 1940 års transportförordning anförde utredningen att likande inskränkningar eller villkor på grund av skriftens innehåll inte längre skulle få uppställas.³⁶⁰ Detta eftersom det rörde sig om ett administrativt ingripande och sådana åtgärder inte längre skulle vara möjliga annat än som ett led i prövningen i domstol.³⁶¹

I utredningen presenterades grunderna som utgjorde utgångspunkten för förslaget. De sakkunniga anförde att tryckfriheten utgjort en nödvändig förutsättning för det nya statskicket som infördes efter det gustavianska enväldet. Tryckfriheten ansågs då vara oumbärlig och konstitutionsutskottet poängterade 1809 att tryckfriheten utgjorde en av de säkraste grundpelarna i 1809 års RF. De sakkunniga anförde vidare att de, i likhet med konstitutionsutskottet 1809, ansåg att tryckfriheten ledde till en bred allmän upplysning och en insiktsfull opinion med möjlighet att granska och bedöma den offentliga makten. Syftet med tryckfriheten ansågs vidare vara att säkerställa ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning.³⁶²

Utredningen poängterade att tryckfriheten inte kunde vara obegränsad och att den inte heller behövde vara det för att uppfylla sitt syfte. Gällande censur anförde utredarna att ett förbud var aktuellt då censur fortfarande förekom i andra länder och fram till nyligen även i Sverige på grund av de bestämmelser som tillkom 1941. Argumenten mot censur menade de var att det inte var ett ändamålsenligt sätt att förhindra tryckfrihetsbrott, då en

³⁵⁷ SOU 1947:60 s. 41.

³⁵⁸ SOU 1947:60 s. 41-42.

³⁵⁹ SOU 1947:60 s. 42-43.

³⁶⁰ SOU 1947:60 s. 113-114.

³⁶¹ SOU 1947:60 s. 168.

³⁶² SOU 1947:60 s. 45-46.

förhandsgranskning av alla tryckta skrifter krävde en enorm organisation och möjligheter att kringgå censuren alltid skulle kvarstå. Det starkaste skälet mot censur ansåg de vidare var att den alltid riskerade att bli godtycklig eftersom avvägningarna som behövde göras var vanskliga och det fanns en stor risk att utfallet skulle variera beroende på vem som granskade skriften i fråga.³⁶³

Mot bakgrund av detta menade utredningen att missbruk av tryckfriheten enbart fick beivras genom åtal vid domstol och att administrativa åtgärder enbart fick förekomma som ett led i domstolsprövningen. Detta innebar att censur, förhandsgranskning, konfiskation utan rättegång och liknande åtgärder inte skulle vara tillåtna.³⁶⁴ Angående konfiskation framhöll de sakkunniga vidare att det inte kunde anses lämpligt att bibehålla möjligheten att utan prövning konfiskera en skrift som ej var brottslig, så som dåvarande lagstiftning möjliggjorde.³⁶⁵

De sakkunniga presenterade ett förslag på en helt ny tryckfrihetsförordning. I den efterföljande propositionen upprepades på nytt många av de argument som de sakkunniga anfört angående behovet av en reformerad tryckfrihetsförordning. Även här poängterades vikten av att prövningen av tryckfrihetsmissbruk skulle ankomma på domstol och att andra administrativa åtgärder inte skulle vara möjliga.³⁶⁶ Gällande särskilda bestämmelser för krigstid framgår det av propositionen att flertalet av remissinstanserna instämt i de sakkunnigas ståndpunkt att det inte borde finnas möjlighet till särreglering för det fall att krig eller krigsfara råder. Här kan särskilt överbefälhavarens instämmande med de sakkunniga framhållas.³⁶⁷

Den nya tryckfrihetsförordningen antogs 1949 och innebar en fullständig redaktionell omarbetning, som samtidigt behöll de allmänna grundsatserna från 1812 års TF. Intresset för att införa en helt ny tryckfrihetsförordning berodde enligt Eek troligen på hur 1812 års TF tillämpats under andra världskriget och den häftiga och relativt allmänt spridda kritik som denna tillämpning mötte.³⁶⁸ De för uppsatsens vidkommande största förändringarna var dels att de möjligheter till administrativa åtgärder som fanns i 1812 års TF och som återupplivades under krigsåren utgick, dels att de ändringar och tillägg som gjorts under krigsåren inte fanns kvar i den nya grundlagen.³⁶⁹

³⁶³ SOU 1947:60 s. 47-48.

³⁶⁴ SOU 1947:60 s. 47-48.

³⁶⁵ SOU 1947:60 s. 168.

³⁶⁶ Kungl. Maj:ts proposition nr 230 den 2 april 1948, s. 85-87.

³⁶⁷ Kungl. Maj:ts proposition nr 230 den 2 april 1948, s. 100-101.

³⁶⁸ Eek 1948, s. 21.

³⁶⁹ Se SFS 1949:105.

7 Analys

7.1 Inledning

I detta avsnitt besvaras uppsatsens frågeställningar och de händelser och åtgärder som redogjorts för i uppsatsens föregående kapitel analyseras. Syftet med analysen är att redogöra för de förändringar som tillkom under krigsåren och försöka utreda vad de berodde på. Utöver detta så placeras även den aktuella perioden in i ett historiskt sammanhang, istället för att enbart betrakta den som ett isolerat och avgränsat avsnitt i historien. På så sätt utreds huruvida det finns återkommande faktorer som påverkar lagstiftningen på tryckfrihetens område, om det finns likheter i hur olika förändringar av lagstiftningen motiverats samt vad vi kan lära och vilka slutsatser vi kan dra av den svenska tryckfrihetens historia.

7.2 Rättsutvecklingen under andra världskriget

När andra världskriget inleddes 1939 hamnade Sverige snabbt i ett pressat läge, med ett brinnande krig in på knutarna. Rädslan för att dras in i kriget var stor och åtgärderna för att behålla den svenska neutraliteten var många. En del av neutralitetslinjen blev att försöka kontrollera den svenska pressen för att undvika att stöta sig med främmande makter. Detta resulterade i en förändrad syn på den svenska tryckfrihetslagstiftningen. Det är dessa förändringar som är i fokus i uppsatsen och utgångspunkten för analysen blir att redogöra för hur rättsutvecklingen gällande tryckfrihet såg ut under andra världskriget samt analysera dessa åtgärder.

Den första åtgärden som vidtogs, i ett försök att kontrollera vad som skrevs om kriget och utländska makter i svensk press, var väckande av åtal i tryckfrihetsmål. Åtalen grundades på något av brotten i tryckfrihetsförordningens tredje kapitel och prövades av en tryckfrihetsjury. Väckandet av åtal var den åtgärd som vidtagits före kriget för att pröva tryckta skrifter eventuella brottslighet och det får därför anses naturligt att det var denna åtgärd som vidtogs även nu. Åtgärden kan i efterhand inte på något sätt anses vara kontroversiell, även idag är det på detta sätt som tryckta skrifter laglighet prövas.

Utgången i målen som rörde kriget varierade, cirka hälften av de åtalade skrifterna fälldes. Åtalen väcktes främst under krigets två första år och sjönk sedan stadigt. Efter 1943 väcktes inga sådana åtal. Det kan argumenteras för att utgången i målen fick stor betydelse för den fortsatta rättsutvecklingen gällande tryckfrihet under krigsåren. Som framgått av uppsatsens tredje kapitel ledde det stora antalet frikännande domar till en stor frustration hos den svenska justitieministern K. G. Westman. Westman hade stora möjligheter att styra vilka tidningar som skulle åtalas på grund av en

bestämmelse i 4 kap 3 § TF. Denna möjlighet till ministerstyre var dock inte mycket värd när tryckfrihetsjuryn inte delade hans syn på vad som var brottsligt. Istället fick justitieministern söka alternativa vägar för att på ett bättre sätt kunna kontrollera den svenska pressen.

Detta blev startskottet för en utveckling som starkt skiljde sig från tidigare svensk tryckfrihetspolitik. Det får anses kontroversiellt att styrande politiker försökte sätta sig över de svenska domstolarna och på egen hand styra pressen, när de inte ansåg att domstolarna dömde som de ville. Redan här började rättsutvecklingen ta en olustig vändning, när maktindelningen åsidosattes för att ge politikerna ökad kontroll. Samtidigt var det följande steget i rättsutvecklingen inte det mest kontroversiella, då det gjordes med stöd av den då gällande tryckfrihetsförordningen.

Åtgärden i fråga var de konfiskationer utan rättegång som nu började användas för att, som Westman uttryckte det i sin dagbok, komma förbi den oberäkneliga juryn. Ingripandena kan ifrågasättas då paragrafen som möjliggjorde konfiskationerna, 3 § 9 mom. TF, av dåtidens ledande jurister på området ansågs vara obsoleta och i strid med tryckfrihetens grundläggande principer. Det mest diskutabla med tillämpningen var det administrativa godtycke som tillämpningen av bestämmelsen ledde till. Eftersom beslagen inte motiverades eller prövades av domstol fanns det ingen möjlighet för de drabbade att varken förstå eller försvara sig. En så ensidig åtgärd får anses tvivelaktig i en demokrati.

Trots att möjligheten till konfiskation utan rättegång började användas, och användes mycket flitigt under krigets första år, ansågs det fortfarande finnas ett behov av ytterligare möjligheter till inskränkning av tryckfriheten för att kunna kontrollera det tryckta ordet. Detta blev startskottet för den kanske mest kontroversiella delen av tryckfrihetspolitiken under krigsåren, nämligen de åtgärder som innebar ändringar i och tillägg till den befintliga tryckfrihetslagstiftningen.

Den första tilläggslagstiftningen som stiftades var reglerna om transportförbud. Reglerna innebar att skrifter kunde förbjudas att transporteras med allmänna kommunikationsmedel. Sådana beslut fattades för sex månader i taget. Lagen var tvivelaktig då den stred mot den grundlagsfästa tryckfriheten i 86 § RF, då lagen innebar ett av den offentliga makten i förväg utlagt hinder. Den omtolkning av paragrafen i regeringsformen som gjordes i propositionen, som innebar att den offentliga makten enbart omfattade ordningsmakten, rättsväsendet och regeringen, innebar en förvrängning av bestämmelsens innehåll. Lagen innebar att inte bara ett visst nummer av en tidning som ansetts brottsligt förbjöds att transporteras, utan även kommande nummer utan att någon prövning av deras laglighet gjorts, vilket innebar ett uppenbart övergrepp på det fria ordet.

Utöver transportförordningen genomfördes ytterligare tveksamma lagändringar och tillägg. Det faktum att 86 § RF kunde utgöra ett hinder mot

en mer restriktiv tryckfrihet resulterade i att paragrafen ändrades. Ett tillägg tillkom, som innebar att av den offentliga makten i förväg lagda hinder var acceptabla om de var av tryckfrihetsförordningen förutsedda. Ändringen innebar att tryckfriheten i praktiken förlorade det grundlagsstadgade skydd som återfunnits sedan början av 1800-talet. De få orden som lades till öppnade upp för en typ av kontroll av det tryckta ordet som ifrågasattes redan på 1700-talet och resulterade i 1766 års TF. Omskrivningen innebar att den offentliga makten fick oöverskådliga möjligheter att på förhand ingripa mot tryckta skrifter vilket innebar att den svenska tryckfrihetslagstiftningen flyttades två hundra år bakåt i tiden.

Möjligheten till sådana av den offentliga makten på förväg utlagda hinder användes omgående och resulterade i de censurbestämmelser som innebar en möjlighet till förhandsgranskning och utgivningsförbud vid krig eller krigsfara. Att en sådan lag kunde röstas igenom av Sveriges riksdag är anmärkningsvärt. På bara några år ändrades inställningen till tryckfrihet fundamentalt, från att ha betraktats som ett historiskt arv och en institution med en särskild överordnad ställning i svensk rätt till att nu ha förminskats till egenkänlighet.

Det är mot bakgrund av detta som debatten om censurlagstiftningen är så spännande. På några få år hade det fullständigt otänkbara, att Sverige skulle öppna upp för möjligheter till censur, blivit tänkbart. Debatten kretsar i stort kring utformningen av de aktuella lagbestämmelserna vilket visar på att många riksdagsledamöter i grunden accepterade förslaget. Samtidigt väcktes flera motioner som ifrågasatte hela lagförslaget lämplighet och de långa debatterna som fördes angående förslagen visar att de föreslagna åtgärderna inte var okontroversiella ens under de då rådande omständigheterna.

Grundlagsändringarna som öppnade upp för möjligheten att införa censur gällde under kriget men censurlagen tillämpades aldrig. Lagstiftningen är fortfarande oerhört intressant då den visar på hur inställningen till tryckfriheten så väsentligt förändrades. Bara det faktum att det fanns lagstiftning som möjliggjorde den typen av ingripande ifrån den offentliga makten, som skulle ha resulterat i skönsmässiga bedömningar och administrativt godtycke till följd av bestämmelsernas vaga utformning, är ofattbart idag. Reglerna innebar en inskränkning inte bara av tryckfriheten utan också av demokratin, eftersom kanalen mellan folket och makthavarna lagligen kunde stängas. Om reglerna tagits i bruk skulle det ha inneburit att pressen inte längre skulle ha haft möjlighet att fritt utöva kritik, fälla omdömen och ingripa mot fel.

Sammanfattningsvis kan sägas att åtgärderna för att kontrollera det fria ordet blev mer och mer kontroversiella. Kanske var det så att riksdagen successivt anpassade sig och vände sig vid förändringarna, vilket innebar att allt fler ingripanden kunde röstas igenom. Skyddet för tryckfriheten kringkars systematiskt och när alla åtgärderna läggs samman i efterhand är det stötande att se hur det fria ordet förtrycktes och hur grundlagsskyddet fullständigt urholkades.

7.3 Värderingar och intressen som påverkade rättsutvecklingen

För att skapa förståelse för vilka faktorer som påverkade lagstiftningen på tryckfrihetens område under krigsåren krävs en analys som går bortom de formella förklaringarna till de olika åtgärderna som vidtogs, och som istället söker svaren i det underförstådda och i den historiska kontexten. Detta görs mot bakgrund av de teorier om texttolkning och begreppsanalys som presenterats i uppsatsens inledande kapitel. Nedan är de begrepp och argument som oftast lyftes fram i debatten kursiverade. Begreppen placeras in i dess historiska kontext för att skapa en större förståelse för dess innebörd, något som Quentin Skinner lyfter fram som centralt för att få en djupare förståelse för texter och uttalanden.

Ett övergripande intresse som kan sägas påverkade alla beslut under krigsåren var en svensk rädsla för att dras in i kriget. Samlingsregeringen bedrev en tydlig neutralitetslinje med stora inslag av undfallenhet som kom till uttryck på många sätt. Linjen är också tydlig på tryckfrihetens område.

Det är lätt att i efterhand ha åsikter om huruvida olika beslut som fattades under krigsåren tiden var kloka eller ej. Det är vidare lätt att glömma den situation som de svenska beslutsfattarna befann sig i och den ovisshet som rådde. Krigshotet var något nytt för alla inblandade och det svenska systemet var i grunden präglad av fredstid. Det faktum att krig inte varit ett reellt hot under så lång tid påverkade givetvis synen på den svenska lagstiftningen, och det är lätt att förstå att det svenska regelverket inte upplevdes som anpassat till den nya situationen som landet befann sig i.

Rädslan för att dras in i kriget är tydlig i debatten från den aktuella tiden. I riksdagsdebatterna som föranledde de olika förändringarna och åtgärderna som vidtogs på tryckfrihetens område, framgår det att det ansågs finnas ett ökat behov av en restriktiv tryckfrihetspolitik på grund av *nu rådande tider*, vilka krävde *ett annat förhållningssätt till tryckfriheten* än i fredstid. Vidare uttrycktes ofta ett behov av att *effektivt kunna kontrollera tryckfriheten*, så att den inte ledde till *missbruk* vilket ansågs kunna resultera i *hot mot rikets säkerhet*. Detta kan sägas vara en helt ny inställning, som skiljer sig fundamentalt jämfört med tidigare syn på och tal om den svenska tryckfriheten under de föregående hundra åren.

Vidare är det tydligt att den utbredda ovisshet om hur kriget skulle komma att påverka Sverige ledde till en försiktighetspolitik som kanske bäst kan beskrivas som en ”hängslen och livrem”-inställning, där makthavarna i stor utsträckning slog i blindo. Detta resulterade i att flera åtgärder och förändringar drevs igenom parallellt och en uppsjö av möjligheter att inskränka tryckfriheten plötsligt stod makthavarna till buds. Som framgått av uppsatsen resulterade det i ett flertal åtgärder och beslut som verkade jämsides för att begränsa tryckfriheten.

Den tidigare synen på tryckfriheten kan sägas prägla argumenten emot de vidtagna åtgärderna. Av riksdagsprotokoll går det att utläsa att de vanligaste argumenten mot en mer restriktiv tryckfrihetspolitik var att tryckfriheten på grund av dess *historiska förankring* hade en *överordnad ställning* i den svenska rättsordningen. Vidare ansågs de föreslagna ändringarna och åtgärderna ofta strida mot *andan i tryckfrihetsförordningen*, mot se svenska *grundlagarna och demokratiska värden*. Det fanns också en rädsla för att de nya bestämmelserna, på grund av deras *vaga formuleringar*, skulle leda till *administrativt godtycke*. Slutligen framfördes det att det i stor utsträckning förekom *för extensiva tolkningar* av olika bestämmelser som inte var förenliga med dess ordalydelse och innehåll.

Rädslan för att dras in i kriget var inte den enda förklaringen till den restriktiva tryckfrihetspolitik som bedrevs under krigets första år. Jag menar att en av de stora anledningarna till alla åtgärder som vidtogs inte var en rädsla för att stöta sig med främmande makter i allmänhet utan med en viss främmande makt i synnerhet, nämligen Tyskland. Det får anses vara förståeligt att det fanns en utbredd rädsla för att stöta sig med Tyskland under krigets inledande år. Landet var framgångsrikt i kriget och ockuperade svenska grannländer. Det är naturligt att Sverige i ett sådant läge kände ett större behov av att blidka just dem framför de andra krigförande nationerna.

Att det var just Tyskland, och inte främmande makter i allmänhet, som i praktiken påverkade åtgärderna framgår på olika sätt i uppsatsen. Av riksdagstryck från krigsåren går det att utläsa att den formella förklaringen till insatserna av olika former var att skydda landets säkerhet. I debatter som föranledde lagändringar på området höjdes röster emot förslagen i fråga. Ett stort antal ledamöter menade att de aktuella ändringsförslagen inte var lämpliga. I en debatt i samband med ändring av bestämmelsen rörande konfiskation utan rättegång förekom en längre ordväxling som berörde det faktum att det fanns en tydlig gemensam nämnare för alla de ingripanden som hittills genomförts, nämligen att det rört sig om skrifter som kritiserade Tyskland. Det framhölls att det var problematiskt när lagar användes och ändrades för att blidka *en* utländsk makt och inte alla de utländska makter som var indragna i kriget.

Att åtgärderna främst användes för att tillmötesgå Tyskland framgår tydligt av statistiken för konfiskationer utan rättegång. Av alla de konfiskationer som genomfördes under krigsåren handlade cirka 85 % av beslagen om skrifter som kritiserat Nazityskland. Beslag mot skrifter som kritiserade de allierade uppgick till cirka 10 %. Tyskland är så pass överrepresenterat i statistiken att det är svårt att dra andra slutsatser än att åtgärden i princip uteslutande användes för att blidka Hitler och Tyskland.

Vidare finns det ett tydligt mönster när det gäller förändringar på tryckfrihetens område. Detta är att tryckfriheten inskränktes mer och mer ju starkare Tyskland blev i kriget. Detta i sig är kanske inget anmärkningsvärt, då det lika väl går att påstå att tryckfriheten inskränktes på grund av kriget i

allmänhet och inte just på grund av Tysklands framgångar. Vad som talar emot detta är dock att tryckfriheten inte inskränktes under hela kriget. Istället förändrades opinionen när Tyskland försvagades. Som framgått av uppsatsens sjätte kapitel så upphörde många av de åtgärder som tidigare vidtagits, såsom konfiskationer och åtal, samtidigt som krigslyckan vände för Tyskland. Och inte nog med det, nu började också röster höjas för att alla de förändringar som genomdrivits under krigsåren i tryckfrihetslagstiftningen skulle återställas. Vissa ledamöter av riksdagen hävdade till och med att lagstiftningen inte bara skulle återställas utan även förändras så att exempelvis konfiskation utan rättegång inte längre skulle vara möjlig.

Att inställningen till tryckfriheten så tydligt förändrades mitt under pågående krig är oerhört spännande och bidrar till en ökad förståelse för vad som var de egentliga skälen till den tryckfrihetspolitik som bedrevs under krigsåren. De officiella skälen till varför tryckfrihetslagstiftningen förändrades och åtgärder vidtogs för att inskränka tryckfriheten under krigets inledande år var, som ovan nämnts, för att skydda rikets säkerhet vid krig eller krigsfara. Samtidigt visar utvecklingen att kriget i sig inte var en tillräcklig anledning för att upprätthålla den restriktiva tryckfrihetspolitiken. Detta eftersom tryckfrihetspolitiken mer eller mindre återgick till hur den varit i fredstid under 1943 trots att fullskaligt krig fortfarande pågick. Detta menar jag tydligt visar på att det inte var kriget i sig som var den fullständiga förklaringen till den uppseendeväckande tryckfrihetspolitik som bedrevs under krigets första år, även om det var den bilden som gavs av den offentliga makten vid den här tiden.

Ytterligare en faktor som får anses ha haft stor inverkan på tryckfriheten under krigsåren är justitieminister Westman. Av uppsatsen framgår att det var justitieministern som väckte liv i bestämmelserna om konfiskation utan rättegång i början av andra världskriget. Detta var enligt hans egna dagboksanteckningar för att ”komma förbi den oberäknliga och i utrikespolitiska frågor omdömeslösa juryn”. I uppsatsens tredje kapitel återfinns en fördjupad studie av ett urval av dessa åtal i tryckfrihetsmål. Sammanfattningsvis kan sägas att tidningar med förhållandevis provocerande innehåll ibland ledde till frikännande domar. Att Westman, som bedrev en hård linje mot pressen och som ständigt försvarade ytterligare inskränkningar av tryckfriheten, fann utgången i målen frustrerande är därför förstaeligt. Det finns fog för antagandet att motsvarande innehåll hade lett till en omedelbar konfiskation om det alternativet använts. Vidare finns det fog för att anta att det stora antalet frikännande domar fick stor betydelse för den fortsatta utvecklingen och för behovet av att hitta alternativa möjligheter att kontrollera pressen.

Den ändring av 3 § 9 mom. TF som genomfördes 1940, som innebar att även justitieministern själv kunde besluta om beslag, kan anses vara en mindre ändring i sammanhanget. Samtidigt menar jag att den fick en avgörande betydelse för användningen av konfiskation utan rättegång. Vad ändringen i praktiken medförde var en utbredd möjlighet till ministerstyre.

Sådant ministerstyre hade kanske inte varit så påtagligt om vi haft en annan justitieminister, men kombinationen av Westmans inställning till tryckfriheten och bestämmelsens utvidgning blev att antalet konfiskationer sköt i höjden.

Statistiken över antalet beslag talar sitt tydliga språk. Från att knappt ha använts alls under krigets första år så började åtgärden plötsligt att tillämpas flitigt. Det kan givetvis argumenteras för att detta inte hade med Westman själv att göra, utan att det var det faktum att kriget eskalerade som var den egentliga anledningen till att antalet konfiskationer ökade. Det som talar emot detta är dock att beslagen avtar 1943 för att sedan upphöra helt. Detta skedde trots att kriget fortfarande pågick. En anledning till detta kan tänkas vara, som ovan nämnts, att beslagen gjordes för att tillmötesgå Tyskland och att de upphörde när kriget vände och Tyskland försvagades. En annan anledning kan tänkas vara att vem som var justitieminister spelade stor roll i sammanhanget. Westman avgick som justitieminister 1943. Det är tydligt att beslagskurvan följer Westmans tid som justitieminister vilket talar för att det inte enbart var det rådande läget som krävde att åtgärden vidtogs, utan att det var Westmans tydliga linje och möjlighet till ministerstyre som påverkade antalet konfiskationer utan rättegång under krigsåren.

7.4 Tryckfriheten under krigsåren i en historisk kontext

Som framgått ovan får tryckfrihetspolitiken under andra världskriget anses uppseendeväckande av den anledningen att den på kort tid gjorde en mycket stor vändning. Från att ha betraktat tryckfriheten som något upphöjt och okränkbart började svenska politiker nu plötsligt tala om vikten av att inskränka och förebygga missbruk av tryckfriheten. Ur ett rättshistoriskt perspektiv är det en spännande period, när synen på vad som framstod som väl förankrade rättsgrundsatser i det svenska samhället plötsligt förändrades. Var det en engångsföreteelse, eller finns det ett återkommande mönster i hur förändringar av tryckfriheten motiverats?

Analysens föregående avsnitt presenterade de argument som framfördes för och emot inskränkningar av tryckfriheten. Det här avsnittet avser jämföra dessa argument med argument som föranlett tidigare förändringar av tryckfriheten. Detta för att så som beskrivits i uppsatsens första kapitel med hjälp av en historisk komparation försöka utreda eventuella historiska mönster. Var det som skedde på tryckfrihetens område unikt eller finns det likheter med tidigare historiska förändringar? Vad kan vi i så fall lära oss av detta?

Tidigare större inskränkningar på tryckfrihetens område, före de som skedde under krigsåren, har som framgått av uppsatsens inledande kapitel varit de som skedde under det gustavianska enväldet samt förändringarna i 1812 års

TF jämfört med 1810 års TF, där främst en skärpning av brottskatalogen och införandet av indragningsmakten innebar en inskränkning av tryckfriheten.

Förändringarna av 1766 års TF som skedde när Gustav III fick makten motiverades med att det skett ett utbrett *missbruk* av tryckfriheten vilket kunde få skadliga konsekvenser. Kungen menade att tryckfriheten i sig var något gott, men bara för det fall att den *användes på rätt sätt*. Rätt sätt i sammanhanget innebar det kungen tyckte var rätt. Tryckfriheten behövde därför *kontrolleras* i större utsträckning än vad som tidigare varit möjligt.

Införandet av indragningsmakten motiverades på liknande sätt. Även här talades det om behovet att stävja det utbredda *missbruket* av tryckfriheten som var ett resultat av 1810 års *allt för generösa tryckfrihetsförordning*. Införandet av indragningsmakten var kontroversiellt då det i likhet med många av de förändringar som tillkom under andra världskriget skedde *i strid med den rådande grundlagen*, då det innebar av den offentliga makten i förväg utlagda hinder mot tryckfriheten. Bestämmelsen var vidare kontroversiell då den riskerade att användas *godtyckligt*. Slutligen innebar förändringarna i 3 § 9 mom. TF 1812 jämfört med 1810 en avsevärd inskränkning av tryckfriheten. Återigen framgår det av propositionen som föranledde förändringen att den var nödvändig för att *inskränka* den allt för generösa tryckfrihet som lett till ett utbrett *missbruk* genom en *åtstramning* av aktuella bestämmelser.

En jämförelse med de argument som framfördes för att motivera inskränkningarna av tryckfriheten under andra världskriget, som sammanfattas i analysens föregående delkapitel, visar på stora likheter. Innebörden i uttalandena är den samma, men dessutom återkommer flera av de mest använda begreppen så som *missbruk* av tryckfriheten och behovet av att i större utsträckning kunna *kontrollera* den.

Alla de ovan beskrivna åtgärderna som syftade till att inskränka tryckfriheten har följts av lagstiftning som återställt alternativt utvidgat tryckfriheten. Åtgärder för att utvidga tryckfriheten har främst skett vid införandet av 1766 års TF, 1809 års RF och 1810 års TF, avskaffandet av indragningsmakten samt arbetet som föranledde 1949 års TF.

1766 års TF var ett resultat av ett arbete för att skapa en *ökad offentlighet* och *insyn i den offentliga maktutövningen*. Tryckfriheten ansågs vidare fylla en viktig funktion som *skydd för skribenter* samt som garant för ett *fritt meningsutbyte* och *åsiktsfrihet*. Slutligen ledde tryckfrihet till ett skydd för *demokrati* och emot ett *auktoritärt styre* och för stark *maktkoncentration*. Det var i mångt och mycket samma argument som senare framfördes vid arbetet med 1809 års RF och 1810 års TF. Tanken var då att återställa den tryckfrihet som inskränkts under det gustavianska enväldet, för att på nytt skapa förutsättningar för ett demokratiskt samhälle. En hörnsten i ett demokratiskt samhälle var tryckfriheten varför ett skydd för den infördes i grundlagen.

Avskaffandet av indragningsmakten i mitten av 1800-talet motiverades med att institutet *stred mot grundlagen*, ledde till *administrativt godtycke* samt att det *tillkommit på ett sätt som stred mot grundlagen*. Detta kan jämföras med de argument som framställdes från 1944 fram till att den nya tryckfrihetsförordningen trädde ikraft 1949. Då talades det på nytt om det problematiska i att tillämpa bestämmelser som tillkommit på ett *grundlagsstridigt sätt*. Vidare ifrågasattes möjligheten till *administrativ kontroll* av tidningspressen samt i övrigt de möjligheter till ingripanden som lagstiftningen från de tidiga krigsåren möjliggjorde. Mot bakgrund av detta ansågs det nödvändigt att återställa grundlagsskyddet för tryckfriheten och i ännu större utsträckning än tidigare skydda det fria ordet. Detta motiverades med att tryckfriheten var en nödvändig förutsättning för ett *demokratiskt styre* och utgjorde en av *grundpelarna i den svenska regeringsformen*. Det poängterades att tryckfriheten varit tydligt förankrad i det svenska statskicket under lång tid och bidragit till utvecklingen av ett stabilt, fredligt och demokratiskt styre. Vidare ansågs tryckfriheten leda till en *bred allmän upplysning*, ett *fritt meningsutbyte* och en *insiktsfull opinion* med möjlighet att *granska den offentliga makten*.

Det är intressant att det finns så tydliga likheter trots att det skiljer långt över hundra år mellan de tidpunkter då argumenten framförts. Åtgärderna som infördes under andra världskriget var på många sätt en udda fågel i den svenska tryckfrihetens historia. Censur hade inte förekommit sedan början av 1800-talet och möjligheter till administrativa åtgärder hade inte utnyttjats sedan indragningsmakten avskaffades 100 år tidigare. Att föråldrade bestämmelser efter så lång tid av utbredd tryckfrihet började tillämpas var i sig kontroversiellt. Att det dessutom tillkom nya bestämmelser som möjliggjorde helt nya typer av ingripanden var i allra högsta grad anmärkningsvärt.

Det är viktigt att poängtera att flera av de bestämmelser som infördes var helt unika för krigsåren då det inte enbart handlade om ett återuppväckande av äldre paragrafer. På det sättet skiljer sig tryckfrihetspolitiken åt från tidigare förändringar på tryckfrihetens område och bidrar till att perioden på många sätt sticker ut från en i övrigt relativt stabil och linjär utveckling med en tydlig röd tråd som löper över flera hundra år. Samtidigt finns det likheter i de förändringar som tillkom under krigsåren och de som tillkommit tidigare i historien, nämligen argumenten som motiverade förändringarna. Genom historien har inskränkningar alltid motiverats med att de varit nödvändiga för att motverka ett missbruk av tryckfriheten.

Argumentet i sig är inte så kontroversiellt, många skulle nog instämma i att det är en rimlig åtgärd för att komma till rätta med problem orsakade av tryckta skrifter. Samtidigt visar historien att sådana perioder av inskränkningar alltid avslutats och ersatts med regler som återupprättat tryckfriheten. Lagstiftare och sakkunniga har i sekler gång på gång kommit fram till att olika begränsningar av tryckfriheten fått olyckliga konsekvenser och därför argumenterat för en vidsträckt tryckfrihet, då de värden som anses bli ett resultat av tryckfriheten värderats högre. Det bör hållas i minnet

att detta skett i nära anslutning till de problem och utbredda missbruk som varit anledningen till en reducerad tryckfrihet. Trots att de sett problemen har de fortfarande med facit i hand kommit fram till att begränsningar inte är lösningen.

Det finns starka skäl för att inte enbart betrakta förändringarna under krigsåren som ett isolerat misslyckande i en i övrigt historiskt framgångsrik utveckling av tryckfriheten. Genom att belysa likheterna mellan krigsårens inskränkningar av tryckfriheten och tidigare sådana, synliggörs de mönster som finns vilket kan bidra till att historien inte upprepar sig. Vad vi kan lära av tryckfrihetsinstitutets egna historia är att perioderna av en så oinskränkt tryckfrihet som möjligt alltid varat längre och gynnat demokratin, det medborgerliga inflytanden, den allmänna insynen och upplysningen samt den stabila samhällsutvecklingen. Det finns därför goda skäl för att verka för en bibehållen tryckfrihet även idag. Tryckfriheten kan inte tas för given i dagens samhälle, den utsätts ständigt för påfrestningar och ifrågasättanden. Det är då viktigt att lyfta fram det faktum att argument för en begränsning av tryckfriheten aldrig fungerat som en långsiktig lösning och att det därför är av vikt att finna alternativa lösningar till problem som uppstår även idag.

7.5 Slutsatser

Uppsatsens inledande frågeställning är hur rättsutvecklingen såg ut på tryckfrihetens område under krigsåren. Rättsutvecklingen kan sägas utvecklas i en mer och mer restriktiv tryckfrihetspolitik under krigets inledande år. Åtgärderna innebar allt större kompromisser med den grundlagsskyddade tryckfrihet som före kriget var tydligt förankrad i den svenska rättsordningen.

Åtgärderna som vidtogs var inledningsvis tryckfrihetsåtal. Dessa resulterade i en större procent frikännande domar än vad vissa ledande politiker fann lämpligt och i ett försök att bättre kontrollera den svenska pressen väcktes bestämmelsen om konfiskation utan rättegång från början av 1800-talet till liv. Åtgärden kom att användas flitigt under krigets första år. Utöver dessa möjligheter till ingrepp ansågs ett ytterligare behov av att kontrollera den svenska pressen fortfarande finnas. Mot bakgrund av detta genomfördes en rad lagändringar som på olika sätt inskränkte den grundlagsskyddade tryckfriheten. Utöver detta tillkom även ny lagstiftning på området, i form av transportförbud och censurbestämmelser. Transportförordningen kom att tillämpas under kriget, censurbestämmelserna tillämpades däremot aldrig.

Uppsatsens andra frågeställning är vilka värderingar och intressen som påverkade rättsutvecklingen under krigsåren. I analysen presenteras mina slutsatser, nämligen att det främst var tre faktorer som påverkade. Dessa var en rädsla för att dras in i kriget, vilken kan sägas genomsyrade hela den svenska politiken under krigsåren. Vidare var det en rädsla för Tyskland i synnerhet och försök att blidka landet under de år då de var framstående i kriget som påverkade. Slutligen menar jag att justitieminister Westman

personligen i stor utsträckning påverkade tryckfrihetspolitiken och de åtgärder som vidtogs mot pressen under de första krigsåren.

Uppsatsens sista frågeställning är hur förändringarna i samband med kriget förhåller sig till tidigare förändringar på tryckfrihetens område. Min uppfattning är att åtgärderna som vidtogs delvis är unika för krigsåren. Detta beror främst på mängden förändringar som tillkom under kort tid. Samtidigt finns det tydliga likheter gällande de argument som framfördes för att motivera både inskränkningar och utvidgningar av tryckfriheten. Mot bakgrund av detta kan det argumenteras för att tryckfrihetsinstitutet har en egen historia och kontext vilken förändringarna under krigsåren var en del av.

Vilka lärdomar kan dras utifrån dessa slutsatser? Jag menar att åtgärderna som vidtogs under krigsåren till viss del var förståeliga med tanke på de extraordinära omständigheter som rådde. När alla åtgärder läggs samman är det dock tydligt att den tryckfrihetspolitik som fördes under krigsåren innebar ett enormt övergrepp på den svenska tryckfriheten. Det går enbart att spekulera i vilka konsekvenser det fick, men bara det faktum att regeringen i så stor utsträckning försökte hämma pressen i en period då spridande av kunskap om de förhållanden som rådde i vår närhet var viktigare än någonsin är anledning nog för ifrågasättande.

Vad kan vi slutligen lära av historien? Det är viktigt att hålla i minnet att den svenska tryckfriheten uppfattades som ohotad och stadigt förankrad i den svenska rättsordningen före andra världskriget, på grund av dess historiska förankring och skydd i grundlagen. Trots detta kunde enorma förändringar genomföras på mycket kort tid. Mot bakgrund av detta kan vi inte heller idag ta tryckfriheten för given. De argument som genom historien framförts för att inskränka tryckfriheten hörs även från olika håll idag. Det är därför viktigt att belysa de historiska mönster som finns och därigenom försöka undvika att vi på nytt dras med i synen på tryckfriheten som sekundär när den resulterar i hot och obehagliga situationer. Perioder av restriktiv tryckfrihet har historiskt sett alltid varit korta och följts av långa perioder av utvidgad tryckfrihet, för att generation efter generation sedan mitten av 1700-talet insett dess betydelse samt de allvarliga konsekvenser som försök att kontrollera det fria ordet lett till. Det är detta vi kan lära av den svenska tryckfrihetens historia – att en utvidgad tryckfrihet och en fri press är det mest gynnsamma alternativet då det leder till ett fritt meningsutbyte, en upplyst allmänhet, ett minskat avstånd mellan folket och makten samt en stabil samhällsutveckling och fungerande demokrati.

Bilaga A

Kap 3.3.2.1.

Hitlers helvetesmaskin.

Konung Belsazar gjorde ett stort gästbud för sina tusen vädige, och han drack vin med de tusen. När de hade smakat vinet, befälde Belsazar, att man skulle bära in de kärl av guld och silver, vilka Nebukadnezar, hans fader, hade borttagit utur templet i Jerusalem...

I samma stund framstucko fingrar av en människohand och skrevo något, mitt emot ljuskronan, på den vitmenade väggen i konungens palats; och konungen såg handen som skrev. Då vart konungens hy förvandlad, och hans tankar förskräckte honom, och senorna i hans höfter upplöstes, och hans knän slogo emot varandra. —

Denna är tydningen av orden: Mene: det är Gud har räknat din regeringstid och avslutat den. Tekel, det är: Du är vägd på en väg och befunnen för lätt. Peres: det är: Ditt rike skall styckas och varda givet åt meder och perser.

En helvetesmaskin exploderade på onsdagskvällen i Bürgerbräu-källaren i München, där Hitler firade årsdagen av München-kuppen med sitt hittills häftigaste hetstal mot England. När detta skrives, vet man att sex "gamla kämpar" av högsta nazisocieteten har dödats och sextio sårats.

Dånet av den explosionen går över hela jorden och in i världshistorien. Hitlers helvetesmaskin tog inte Hitler själv — denna gång — men den visar hela världen det verkliga läget i Hitlers Tyskland. Den visar, hur oerhört svag denna på yttersta våld och utsugning och förtryck byggda regim i realiteten är. England och andra länder har förut haft att utstå attentat med helvetesmaskiner av tyskt ursprung. Onsdagens maskin är i allra egentligaste mening "made in Germany". Och det råder inte minsta tvivel om, att attentatsmännen — de är säkert pluralis — finns i Führerns allra närmaste omgivning. För andra hade dådet varit omöjligt.

Så populär är denna diktatur, som räknar 98,8 % av alla röster vid den "val". Så kallfart är det Tysklands rike som kan vilgande utspänning. Helvetesmaskinen i München tog nog bort tre nollor i den siffran. Allt tyder på, att naziregimens återstående dagar är ganska få. Allt tyder på, att England—Frankrike har räknat rätt, då de inte forcerar kriget utan väntar på att skräckväldet faller samman av sig självt. Följderna av München-smällen blir antagligen konvulsiviska: på högsta ort personligen och i Tysklands inre. Det kan komma till urladdning snart nog även i den väldiga helvetesmaskinen Tyskland. Nazismen kanske i sin förtvivlade situation söker bryta sig fram genom Holland—Belgien. Även om så sker, kan Hitler inte länge lita på sina soldater. München-smällen hörs alldeles extra väl vid fronten. Det kan också hända, att Tysklands militära och ekonomiska ledare, vilka ännu kan förutsättas ha förnuftet i behåll, inför hotet av Tysklands krossande helt enkelt häktar naziledningen och begär fred. Det bör Tyskland i så fall få och får det antagligen. På villkor att det nazistiska gangsterväldet helt utrotas, tyska folket återges sin frihet, judarna sina mänskliga rättigheter, Österrike, Tjeckoslovakien och Polen återupprättas och verkliga garantier ges för ett fredligt Tyskland i framtiden.

Björnen är inte skjuten än. Det är sant. Men jakten har börjat. : : : Det var strålande väderväder på torsdagen.

Kap 3.3.2.2

Kommunister och nazister.

De eländiga svenska drängarna åt den ryska imperialismen har med sin servila applåd åt ryssarnas våld mot Finland väckt en begriplig harm bland alla svenska medborgare, som ännu har kvar något sinne för rätt och orätt. Det har kommit till demonstrationer utanför ryssbladet Ny Dags redaktion och Pressbyrån har under allmänna opinionens tryck slutat att distribuera den kommunistiska pressen. Sådant kan sägas vara naturligt inför dennas oerhörda smädande av vårt för frihet och liv kämpande finska broderfolk.

Men låt oss inte blint följa med strömmen och godta vilka kamrater som helst i aktionen mot de kommunistiska lands- och folk- och klassförrädarna. Vi märker nu, när folkharmen riktar sig mot ryssagenterna, att med oss följer ett mer än misstänkt sällskap: *n a z i s t e r n a*. När ryssarna med sitt överfall på Finland tar allt intresse, tränger sig dessa nazister och nazistagenter under falsk flagg med i aktionen och hoppas på att få sina synder glömda genom att nu spela humanitetsvänliga. Det ska inte lyckas!

Vi måste ha huvudet klart och skilja på anständiga och oanständiga. Sovjet-Unionen i nuvarande regim är inte längre Lenins mänsklighetsbetonade arbetarstat. Den är en imperialistisk, man kan gott säga nazistisk, stat utan förmildrande omständigheter. Den offerar utan hänsyn sin egen och världens arbetarklass. Den har ingått förbund med mänsklighetens fiende n:r 1, nazismen. Den står värdigt vid nazismens sida i brutalitet med brandbomber och överfall på kvinnor och barn. Världens arbetare har med avsky vänt sig från den rent ryska regim, i vilken man numera inte har något av proletärt eller socialistiskt att ta hänsyn till.

Men glöm inte i vreden mot naziststaten n:r 2 och dess legohjon i Sverige naziststaten n:r 1 och dess agenter i vårt land! Nazisterna har inte alls blivit finare eller bättre därför att de s. k. kommunisterna har avslöjat sig. Det officiella Tyskland ser med luan och bifog vi vad som förehas i Finland. Samförståndet Tyskland—Ryssland (nationalsocialism—nationalkommunism) är det allra bästa och axeln Tyskland—Ryssland fungerar taktiskt bättre än axeln Tyskland—Italien på sin tid. Och de "svenska" nazisterna är fortfarande lika mycket agenter åt utländsk makt. Om kommunisterna står redo att hälsa en rysk armé välkommen som "befriare", står nazisterna lika redo att hälsa en tysk-rysk. Det vore ytterligt farligt att nu låta nazistagenterna åka gratis skjuts på sympatien för Finland. De måste bekämpas lika obönhörligt som ryssagenterna. Deras spionverksamhet pågår lika fräckt som förut. Deras presshetsar alltjämt lika skamlöst mot vår regering och riksdag. Det vore enögd dårskap, att bara slå till kommunisterna men lämna deras bundsförvanter nazisterna fria. Bägge sorterna är inga partier utan kriminella konspiratörer och hör under strafflag i ett demokratiskt samhälle, mot vilket de är till för att konspirera. Och glöm inte heller reaktionen med ena benet hos nazismen!

Borgfred är ett missbrukat ord men i nuvarande stund är inre sammanhållning i Sverige av nöden: på rättens och demokratins grund. Vi har så mycket gemensamt att försvara. Men det finns varelsor och rörelser med vilka ingen gemenskap är möjlig. Det är därför vi i dag manar att se upp inte bara med kommunisterna utan också med deras kompanjoner nazisterna. Jämte förtäckta sympatisörer. Mot bägge måste göras bestämd och hård front, demokratin och humaniteten måste göra åtskillnad mot barbariet av alla nyanser.

Ty gränsen mellan människa och buse
få inga feiga fredsslut plåna ut.

(Karlfeldt.)

Kap 3.3.2.3

SVERIGES FLOTTA FÖRRÅDES!

"Bruna marinen" arbetar med cellbildning i hela vårt sjöförsvaret.

Hemliga dokument avslöjar de landsförrådiska utlandsagenterna.

I mer än ett halvt år har Trots allt! vecka för vecka, nummer efter nummer, påvisat de svenska nazisternas landsförrådiska arbete. I årtal har tidigare arbetarpressen dokumenterat det. Myndigheterna har känt till det. Domstolar har avkunnat spioneridomar över svenska nazister för förräderi i Tysklands tjänst. Nazisterna har begått flera inbrott i samma makts tjänst, straffade mycket lindrigt av svenska domstolar. Alla har vetat, att nazismen med ekonomiskt stöd utifrån hållit och håller på att underminera vårt lands frihet för att sälja oss till sina uppdragsgivare. För flera år sedan föreslog en k. kommitté kriminalisering av rörelsen. Regeringen ville inte framlägga förslag till lag därom. Polisen har i det längsta icke vidtagit några åtgärder mot nazisterna. Medan man — med rätta — klämde åt kommunisterna, har man — av fruktan för en viss utländsk makt — inte vågat göra husrannsakingar hos deras tvilling nazisterna. Pressen i stort har nog undvikit att omtala de snygga gossarnas manipulationer, vid behov bagatelliserat dem.

Den svenska demokratin har liksom demokratin i Tyskland, i Tjeckoslovakien och på andra håll med öppna ögon gått vägen till sin egen förintelse. Den svenska demokratis slapphet har varit häpnadsväckande. Den har betytt antingen vanmakt, feghet till hjälplöshet eller medveten krämarberäkning att tjäna på att sälja sig. I bägge fallen något fullständigt motsatt den anda av fosterlandskänsla och hjältemod, som man förr officiellt alltid proklamerade. Först nu, inför nazisternas fruktansvärda förräderi i Norge, inför skandalen Quisling, har man vaknat något och börjat förstå, att det kan vara farligt att tillåta förrädare att husera fritt. Först nu har man börjat betänka likheten mellan dessa

och vanliga inbrottsstjuvar och mordbrännare. Vissa åtgärder lär ha vidtagits mot nazisterna, kanske några är inburade. Vad som åtgjorts får man inte veta. Man ska ha förtroende ändå.

Trots allt! är i dag i tillfälle att — kanske i sista minuten men bättre sent än aldrig — framlägga dokument, som till full evidens visar vad Sveriges nazister har för sig. Dokumenten är kända för myndigheterna sedan länge, sedan två månader, och hänsyn till deras åtgärder har bundit vår tunga hittills. Nu — sedan dokumenten torde ha till fullo utnyttjats av polisen och man av Svenska Dagbladet (18/4) vet, att mycket litet åtgjorts — har Trots allt! som svensk tidning inte rätt att tiga längre. Nu måste vårt folk få veta vad som sker i dess rygg.

Här ovan återges i facsimile två uppslag ur en nazistisk kladd till en liggare från Stockholm, innehållande "Cellindelning inom Skeppholmens Sektion, Brun Marin". På annat ställe i liggaren kallas organisationen "Flottans framtid". Kladden avslöjar, att inom svenska flottan redan finns — och finns sedan åtskilliga år — som cellbildning den naziorganisation i Tysklands tjänst, som är redo att genom en kupp ta hand om vårt försvar och ställa det under främmande makts kommando. I allmänhet innehåller kladden mera vanliga namn, tydligen angivande underbefäl o. d., men där finns även några s. k. fina och adliga namn, och vi kan tillägga, att vi också har belägg på åtskilliga societetsnamn i ett annat dokument.

Tilläggs kan, att bevis finns — med namn — på motsvarande cellbildning även vid andra varv och förläggningar: i Karlskrona, Göteborg, Malmö, på Gotland o. s. v. Namnet "Brun marin" är talande beträffande anslutningen till den

bruna färgens folk i Tyskland. Det säger i sin vidrighet vad den här avslöjade organisationen har för uppgift, och till yttermera visso ser man upptill, hur ett blad har fästs med hakkorsmärken vid kladden.

Den här avbildade kladden är inte dagsfärsk utan två år gammal — hakkorsen har som bekant sista året försvunnit för att inbilla enfaldigt folk att det inte längre är fråga om en tysk organisation — och en del av de i kladden förekommande medlemmarna är kanske nu borta, kanske har en eller annan omvänt sig inför samgåendet Hitler-Stalin. I stort torde dock de ungdomar, som här har låtit sina namn gå till eftervärlden i landsförräderiets tecken, fortfarande stå kvar i sin organisation, och fortfarande finns med full säkerhet denna tyskagentur, denna *Bruna marin*, vid vårt sjöförsvaret.

Denna gång meddelar Trots allt! inga namnlistor. Men de ska komma i ett följande nummer. Där ska också komma nya avslöjanden om hur

S. O. LINDHOLM,
nazistpartiets Führer.

de svenska nazisterna arbetar. N myndigheterna inte vill göra pressen kort med landsförrädarna, det vår plikt som svensk tidning varken tysk eller ryss — att sö väcka vårt folk.

Vi svenskar är fromma, straffvärt fromma. "Die dummen Schweden" kallas vi ju också av tyskarna, som i dessa dagar alldeles särskilt torde sympatisera med denna sida av den svenska folkpsykologien. Medan Sverige intar en ganska hårdhärtad ställning gentemot de av nazismen fördrivna tyska flyktingar, som sökt sig till vårt land, och i flera fall direkt har utlämnat dem till en säker död i Tredje riket, visar vi den allra största älskvärdhet mot den tyska naziregimens tyska anhängare, vilka är många i Sverige och i dessa dagar uppges i större antal än vanligt förekomma på Stockholms gator.

Att naziregimens representanter i vårt land känner sig flyta ovanpå är därför inte underligt. De medges i Sverige en gästfrihet, som är rent häpnadsväckande och som bl. a. lönas så som den sista stora spionageprocessen visat, där tyska legationens läkare måste dömas till långvarigt straffarbete.

En särskilt farlig grupp tyska medborgare är de i höga militär- och förvaltningskretsar *ingifta tyska kvinnorna*. Deras män är genomgående om inte öppna nazister dock varma anhängare av dagens Tyskland. Och man kan vara viss om, att vad dessa tyskor kan få ut om för dem som tyskor intressanta förhållanden det tar de ut — f. v. b.

Hur öppet den tyska trafiken pågår har *Trots allt!* nyligen fått erfara genom ett vilsekommet brev. Brevet är av så sensationell art, att vi omedelbart överlämnade det till myndigheterna, och nu, när de haft det länge nog att kunna till fullo utnyttja det, må det här också komma till den svenska allmänhetens kännedom — som en varning. Vi är kanske nu, vi nonchalanta svenskar, vi "dummen Schweden", lite mera benägna att lyssna till varningar sedan vi upplevat det fruktansvärda avslöjandet Quisling & Co. i vårt olyckliga norska broderland.

Deutscher Frauenbund, Tyska Kvinnoförbundet är en av de män-

Tysk central på Skeppsholmen!

Hemliga sammanträden hos svensk amiralsfru.

Tyskfödda amiralskan tar emot Tyska Kvinnoförbundet i svenska försvarets centrum.

ga nazityska propagandaorganisationerna här i landet. Det har sin plats på det stora schemat av ytterst livligt verkamma naziorganisationer, som finns återgivna i tyska koloniens månadsblad *Der Deutsche in Schweden*, och sammanträder alla tisdagar kl. 13 i Tyska kolonihemmet, Sveavägen 29. Där har man då s. k. svafton för Tyskland. Det må så vara. Men förbundet eller i varje fall dess ledande kvinnor håller dessutom slutna sammanträden och var? Bl. a. på Skeppsholmen i Stockholm, ett centrum för det svenska försvaret, kärnpunkten för Stockholms försvar åt sjösidan. Där, i den klassiska byggnaden Långa Raden, i en svensk amirals hem, samlas en krigförande makts propagandaorganisation, med amiralens tyskfödda fru som värdinna!

Amiralen heter Claës Lindsström och intar en mycket betydande plats i det svenska försvarets ledning: befälhavare vid Ostkustens marindistrikt. Han är ytterligt tyskorienterad och har på sin

tid, för några år sedan, väckt skämtsamt uppmärksamhet med ett föredrag om jordens nedisning, några nytyska geografiskt-geopolitiska fantasier i Ludendorffstil, ett föredrag som av en tidning i Stockholm kallades ett "puerilt pekoral". Amiral Lindsström, som är född 1876, var i tysk örlogstjänst 1910—1912, marinattaché i Berlin och Köpenhamn 1917—1918 och gifte sig 1919 med Hertha von Koerner i dennas andra gifte. Fru Hertha Lindsström är dotter av tysk excellensen Paul von Koerner.

Svensk amiral att se upp med.

*Motarbetade Finlands-hjälpen och har
mycket tyskt umgänge.*

Svenska östkustens marine befälhavare amiral Claës Lindsström är gift med en tyska, som, enligt artikel på annat ställe i dagens n:r, håller sammanträden med Tyska Kvinnoförbundet på själva Skeppsholmen. Men inte nog med det. Varvschefen i Karlskrona, chef för Sydkustens marindistrikt, amiral *Hans Victor Simonsson*, är en utpräglad sympatisör till Nazi-Tyskland. Så ofta ett festligt tillfälle ges att tala för detta, så gör han det. Hans sympatier för det av Sovjet överfallna Finland var däremot svalare. Han uttalade rentut,

att man inte borde skicka Finland några vapen, då vi behövde dem bättre själva. I hans hem umgås Sven Hedin och höga tyska officerare. En av de senare lär vid ett tillfälle ha sagt honom, att det inte är meningen att Tyskland ska ta Sverige, endast företa ett *preventivbesättande*.

Det hör till historien, att även denne amiral är gift med en tyskättling, en halvtyska, vars mor är född Brunau.

Det ser nästan ut som politiskt organiserat tyskt ingifte i det svenska försvarsväsendet.

Kap 3.3.2.1

En fri, oavhängig Finlands kommunistiska parti sänder ut sitt program. Borgarklassens politik kännetecknas av provokationer mot Sovjetunionen.

— Från vår Moskva-redaktion. —

MOSKVA, fredag.

Pravda offentliggör i dag ett uppprop från Finlands kommunistiska parti, vilket uppfångats från en radiosändare. I upppropet heter det bland annat:

Finlands nuvarande makthavare, Cajander, Erkko, Tanner, Mannerheim m. fl. har fört vårt land ända till ett brottligt krig mot Sovjetunionen. De har provocerat till krig så länge att sovjetregeringen till sist måste tålamodet. Högmodigt har de avböjt alla sovjetregeringens förslag till ett gott grannförhållande och för Sovjetunionen återstod slutligen ingenting annat än att med vapenmakt förintna den av den finska bourgeoisin skapade krigshärden för att kunna skydda sina gränser. Sovjetunionen har aldrig oroat eller hotat Finland, utan tvärtom omedelbart efter den stora oktoberrevolutionen frivilligt gett Finland fullständig oavhängighet, vilket ingen annan makt i Ryssland gjort. Men i stället för att med fredliga relationer till det storsinta sovjetfolket söka befästa sin självständighet, har finska bourgeoisin systematiskt missbrukat Finlands läge för att tillfoga sitt stora grannlands säkerhetsintressen skada och därmed skadat också Finland självt.

När de finska makthavandena nu hycklande förklarar — heter det vidare i upppropet — att de alltid blott velat bevara Finlands »sjelvständighet» och »neutralitet» så måste man svara dessa lögnare: med sådana lögnor kommer ni inte långt. De avslöjas av allmänt bekanta fakta.

Första faktum var fälttåget på Dionetok, som företogs av de finska vitgardisterna på våren 1918 tillsammans med Englands och Frankrikes imperialister.

Andra faktum är de finska vitgardistiska bandens fälttåg i Ingermanland på hösten 1918 för att organisera uppprop där just som Judenitz offensiv började och när de finska arbetarnas bödel, Mannerheim, offentligen krävde utskändandet av finska armén för att erövra »Petrograd».

Tredje faktum är fälttåget mot Karelen år 1921—22 under befäl av finska arméns officerare och med understöd från de engelska imperialisterna.

Fjärde faktum — lika karaktäristiskt för den finska regeringens »neutralitet» — är reorganiseringen av Finlands beväpnade krafter under åren 1924—25 av en från England tillkallad militärdelegation under ledning av general Kirk, samme general som på sommaren 1939 besökte Finland för att pröva krigsöberedelserna på Karelska näset.

Femte faktum är den oavbrutna lögnkampanjen mot Sovjetunionen i Finland och chauvinistisk agitation för ett »Storfinland» med vansinniga drömmar om erövringar »ända bort till Ural».

Sjätte faktum: Efter Mannerheims resa till London har finska regeringen hotat att gemensamt med Sverige, mot Sovjetunionens protester, upprätta befästningar på Alandsöarna, för att utnyttjas av imperialisterna i antisovjetkriget.

Sjunde faktum: Med samma syfte byggdes i Finland tio gånger så många flygplatser som var nödvändiga för landets eget flygväsen. Nya kemiska krigsindustrier anlades och garna i Finska viken lördningställdes för att härberga fiendliga eskadror.

Finlands kapitalistiska kretsar har en hel rad sådana brottliga gärningar på sina samviten.

I upppropet heter det vidare: Inte någon tidigare regering har så samvettligt bedragit folket som Kallio, Cajander, Erkko och Tanner. Måtte denna föraktliga regering, som gör allt för att föra vårt folk till avgrändens brant bli

de finska kapitalisterna och godsägarnas sista regering.

Ned med den bankrutta regeringen. Ned med folkets bödlar. De finska kapitalisternas brottliga krig mot Sovjetunionen måste förvandlas till det förtryckta folkets krig mot förtryckarna. Det är nödvändigt att skapa en bred folkfront av de arbetande massorna. Arbetarklassen, bönderna, hantverkarna, småfabrikanter och de arbetande intellektuella måste sluta sig samman i en enhetlig folkfront för att försvara sina intressen och en regering måste bildas som stödjer sig på denna folkfront, det vill säga en folkregering.

Ett regeringsprogram.

En del kamrater menar att man måste kräva organisering av sovjetmakt i Finland. De tar fel. En så viktig fråga i den grundläggande omgestaltningen av hela den sociala regimen kan inte lösas av ett parti eller ens av arbetarklassen ensam. Denna fråga kan lösas endast av hela folket, av alla arbetande klasser. Under alla förhållanden kan denna fråga inte avgöras utan bondeklassens instämmande och inte utan parlamentets sanktion.

Uppropet fortsätter: Den nya regeringens närmaste program måste naturligtvis behandlas kollektivt av de olika grupperna och deras representanter i den kommande folkfronten och regeringen. Vi ställer följande förslag till diskussion:

Första uppgiften för Finlands folkregering måste vara krigets avslutning, upprättandet av demokratisk ordning i vårt land, säkrandet av Finlands oavhängighet genom förbättrade förbindelser med Sovjetunionen och ingäendet av en ömsesidig biståndspakt mellan den demokratiska finska republiken och Sovjetunionen samt slutligen upprättandet av goda förbindelser med alla grannländer.

Regeringen i den demokratiska finska republiken skall vända sig till Sovjetunionens regering med förslaget att förverkliga det finska folkets århundradelånga förhoppning att Sovjetkarelen, som till sin största del är befolkad av karelare, åter förenas med Finland. Vi har anledning hoppas att om vi upprättar vänskapliga förbindelser med Sovjetunionen kommer en sådan framställning att beviljas.

Till de närmaste uppgifterna för en folkregering i Finland hör: 1) Skapandet av en finsk folkarmé. 2) Statskontroll över de stora privatbankerna och storindustrin samt åtgärder för att befria medelator och småindustri. 3) Åtgärder för att likvidera arbetslösheten. 4) 8-timmarsdagens införande, säkerställandet av två veckors semester för arbetare och nedskärning av hyrorna för arbetare och anställda. 5) Konfiskering av godsägarnas jord utan att antasta böndernas jord och egendom. Den konfiskerade jorden överlämnas till jordfattiga bönder och bönder utan jord. 6) Böndernas befrielse från betalning av förfallna skatter. 7) Allmän statlig hjälp för att höja de fattiga böndernas ekonomi, i första hand genom tilldelning av betesmarker och så långt som möjligt skog till husbehov från godsägarnas konfiskerade jord. 8) Demokratisering av statliga inrättningar, förvaltningen och rättsväsendet. 9) Höjning av de statliga anslagen till kulturella ändamål och skolväsendets reorganisering. Säkerställa möjligheterna för barnen till arbetare och andra obemedlade att besöka skolorna liksom allsidigt utvecklande av folkbildningen, vetenskapen, litteraturen och konsten i progressiv riktning.

Den finska bourgeoisins regering, hater det vidare i upproppet, har inga ut-

vågar och den finska armén inga utsikter till seger. Röda armén är oslagbar och bakom den står ett 183-miljonerfolks gigantiska kraft. Varje rödarmist och officer är besjälad av internationalismen och vet att han kämpar för en rättvis sak. Röda armén vet att den inte kommer till Finland som erövrare utan som folkets befriare från den brottliga kapitalismens ok. Den stora Sovjetunionen har inga avsikter att inskränka Finlands suveränitet eller självbestämmanderätt. Också i detta avseende skiljer sig den socialistiska Sovjetunionens politik från de kapitalistiska regeringarnas politik. Sovjetunionen för ingenstans och aldrig erövringskrig. Röda armén är också medveten om detta. Den kommer till Finland som vän och inte som fiende till vårt folk. Röda armén vet å sin sida att den i finska arméns led har tiotusentals vänner och bakom denna armé hundratusenden arbetare och bönder som otåligt väntar på Röda arméns ankomst.

Till slut vänder sig upproppet till de enskilda soldaterna i finska armén, till medlemmarna och förtroendemännen i fackföreningarna, till medlemmarna i de kooperativa organisationerna och socialdemokratiska partiet, till småbrukare och hela bondebefolkningen, till finska arbetarna i Finland, till fiskare och andra arbetande, till kulturarbetare och arbetande intellektuella och slutar med följande:

I första hand vänder vi oss till den arbetande ungdomen. Vår ungdom vet

att man inte kan vinna sin hembygdsfrihet från bödelsvåldet utan kamp och offer. Nu förestår oss en kamp för en sådan avgörande seger för vilken det lönar sig att våga och offra. Tidpunkten för bödelsregimens störtande har kommit. Befrielsens dag för vårt folk har kommit. Leve segern för Finlands arbetare, bönder och arbetande intellektuella! Leve en oavhängig demokratisk finsk republik!

Kap 3.3.2.2

Glädje i New York på finska klubben.

finnarna i USA hoppas på folk-
regeringens seger.

I Förenta Staterna lever åtmin-
stone ett par miljoner finnar. Det
är arbetare och fattiga bönder som
ägats från sin hembygd av svält
och umbäranden, tsarregimens ty-
nani och den Mannerhelmska vita
terrorn under 1918—19. En av de
mest livskraftiga finska kolonierna
finns i Newyork. Arbetartidningen
»Daily Worker's» korrespondent
har besökt denna klubb och skild-
rar sina intryck:

Den 2 november gick jag ner på fin-
ska klubben. Här lever minnet av de

40,000 döda som föll offer för den vita
terrorn. Jag talade med en rad finska
arbetare. En arbetslös finne, Heikki Jus-
sila, förklarade: "Den reaktionära fin-
ska regimen är en av historiens mest
blodbesudlade". En grupp andra finnar
instämde. "Där jag bodde", berättar
en, "högg vitgardisterna hål i isen på
floden. Sedan ställdes arbetarna upp på
isanten så att de föll i vattnet när de
sköts. På så sätt behövde vitgardister-
na inte begrava sina offer." En annan
berättade: Där jag var förklarade man
för de ryska soldaterna, att om de kun-
de räkna till tio på finska skulle de bli
lössläppta. Ingen av dem kom längre
än till ett. Så snart de uttalade det
falskt sköts de." En tredje sade: "Jag
är från Tampere. När de vita kom gav
de order att alla våra sårade skulle kö-
ras ut från det allmänna sjukhuset. De
som inte kunde gå bars ut och lastades
på vagnar. Alla kördes utanför stads-
gränsen, sköts ner och så lät man dem
ligga i en hög. På några ställen i Tam-
pere finns det kullar som ännu kallas
skelettkullar emedan de vita mördat
många här."

Jussila berättade: "Jag var i Finland
i somras. Alla som jag talade med var
emot regeringen. Frihet fanns inte. Jag
måste ge min sväger 50 finska mark om
dagen för att han skulle kunna försörja
sin familj. Jag var glad när jag kunde
resa igen. Folket svält och man var
rädd för att tala öppet."

En av de närvarande nämnde general
Mannerheims namn. Samtliga spottade
föraktfullt. "Alla arbetare i Finland
hatar Mannerheim", förklarade de. "De
kallar honom slaktaren Mannerheim".
Han är inte en gång finne. Han kom-
mer från en svenak familj och var offi-
cer i den ryske tsarens armé. När han
med de vita kom till landet kunde han
inte tala finska en gång. Allt vad han
kunde säga var: "slakta dem". Till och
(Forts. å steta sid.)

med barnen hatar honom. De sjunger
en sång. Berättaren börjar sjunga.
de andra stämmer in. Fier och fier sam-
lar sig kring bordet och deltar i sången.
Det är en smålevisa om Mannerheim.

De finska arbetarna börjar utbyta
meningar från de hjältedådiga dagar, då
det finska folket reste sig för att bilda
en egen regering, som aldrig glömda. De
erinar sig de 40,000 som slaktades ned
av vitgardisterna. En av dem går bort
till bokhyllan och hämtar en bok, "Hi-
storien om 1918 års inbördeskrig". Man
samlas omkring honom, och tittar på fo-
topgraphier med hela berg av döda, lä-
ser ligande statistiken över de mördade.
"Denna regimen har aldrig varit en folkets
regim", säger Jussila. "Den har för-
tryckt folket och fött det med hat mot
Sovjetunionen. Från vaggan fostras de
finska barnen till hat mot ryssarna.

Några av de vanligaste ordvändningar-
na i finskan är: "Det behövs tio ryssar
för att slå en finne", och "en ryss duger
till ingenting om han också är stekt
smör". Den finska regimen har alltid
följt linjen att befrämja hat mot Sov-
jetunionen. Men när jag var över-
somras talade folk om Sovjetunionen
och hur mycket bättre det var där, samt
att de tvekarade att bli arresterade och
de lyssnade på sovjetradion."

Någon kom in i rummet och meddelade
att den nya folkregeringen bildats.
Det blev uppståndelse och de närvarande
de finnarna började ett upprört samtal
på ett modersmål. Jussila förklarade
kort och gott för mig på engelska:
"De är alla mycket glada."

Kuusinen hälsas av finska arbetare i U.S.A.

Amerikas finnar hoppas på snar befrielse
för finska folket.

NEW YORK, tisdag. (Inprekorr.)
Utgivaren av den finska tidningen
"Eteenpäi", mr Vuorela, har sänt ett
telegram till Otto Kuusinen i Terijoki,
i vilket det heter:

En grupp representanter för finska
arbetare i New York ber att genom
er regering få sända det finska folket
sina varmaste hälsningar. Med den
största entusiasm hälsar vi er rege-
rings deklARATION som ett betydelse-
fullt historiskt dokument, som bety-
der ett nytt liv i välstånd för finska

folket, baserat på en förening av det
besläktade karelska folket med de fin-
ska bröderna och på vänskapliga för-
bindelser med den första socialistiska
staten, Sovjetunionen. . . Vi är överty-
gade om att bredaste kretsar av de
i Amerika boende finnarna ansiuter
sig till denna hälsning och vi hoppas
att det finska folket snart skall vara
befriat från de nuvarande härskarnas
och förtryckarnas ok, vilka tjänat si-
na imperialistiska herrar i stället för
det finska folket.

Finländska folkarmén har börjat organiseras.

Regeringens deklARATION behandlad på armémöte.

TERIJOKI, tisdag (Inprekorr.).

Finnska folkarméns första kår har på
möte med soldater och befäl antagit följande resolution:

Vi soldater och befäl i finska folk-
arméns första kår har behandlat dekla-
rationen som utsänts av Finländska de-
mokratiska—republikens folkregering
med Kuusinen i spetsen. Vi hälsar vår
folkregering och godkänner de i dekla-
rationen förutsedda åtgärderna. Vi lo-
var att ge alla våra krafter, och om det
är nödvändigt också våra liv, för att
säkra det finska folkets frihet och full-
ständiga oavhängighet. Vi vill inte föra

ett brottsligt krig mot Sovjetunionen och
vi skall förinta de härskande klasserna
i Finland. Cajander och Tanner-rege-
ringarna har sålt det finska folkets in-
tressen till utländska imperialister och
dragit in det finska folket i ett brotts-
ligt krig mot Sovjetunionen.

Vi hälsar återföreningen av de karel-
ska och finska folken och sänder Sov-
jetunionen, som är finska folkets upp-
riktiga vän, våra varma hälsningar.

Leve den fria och oavhängiga finländ-
ska demokratiska folkrepubliken.

Leve folkregeringen med Kuusinen i
spetsen.

Mannerheims "demokrati".

På de svenaka krigsaktivisternas stora möte i Auditorium på onsdagen yttrade socialdemokraten Fredrik Ström bl. a.:

Nu har Finland sedan länge en av världens mest demokratiska författningar.

Vi begagnar tillfället att illustrera Fredrik Ströms ord med följande fakta, vilka samtliga här be styrkts av ledande socialdemokrater i Sverige och Finland!

Den kapitalistiska regimen i Finland, som 1918 med inbördeskrigets vapen gick i kamp mot det egna folket, kunde endast rädda sig på samma sätt som general Franco, med hjälp av utländska trupper: 12.000 man tyska stöttrupper, som landsattes i Hangö, och vitgardisternas brigad från Sverige. Sedan arbetarna besegrats arkebuserades enligt den socialdemokratiska ministern Väinö Tanner bevisligen 15.817 fångar och ytterligare 15.000 utlämnades att dö av svält. Tiotusentals finska arbetare drevs i landsflykt till Sovjetunionen, Förenta Staterna, Kanada och Sverige. En av dem var den störtade arbetarledningens kulturminister O. W. Kuusinen, som länge jagades av vitfinnarnas och som på den tiden av Z. Höglund i Politiken hyllades som den finska arbetarrörelsens främsta ledargestalt.

Under upprorets dagar fanns bara ett parti i Finland, det socialdemokratiska partiet, vilket sommaren 1917 erövrade majoriteten till den finska lantdagen. Denna majoritet bortjagades av den ryska socialdemokratiska inrikesministern Tseretelli som även vägrade att ge Finland självständighet. Det var bolajevikerna som efter segern i november genom Lenin och Stalin proklamerade Finlands självständighet. Den finska socialdemokratin som fick bestå legalt och på den tiden bekämpade den vita terrorregimen, erövrade vid lantdagsmannavalet den 1-3 mars 1918 av lantdagens 200 mandat. Det kommunistiska partiet, som bildats under tiden, var illegalt. Det är att märka att förutom de många tiotusenden som stupat, mördats eller svultit ihjäl och de många tiotusenden som drivits i landsflykt hade icke mindre än 90.000 finska arbetare förts till fångelser och tukthus av den vita regimen. Tanner offerar krigsminister Theodoroff, att det tre månader efter de vitas seger fanns 72.533 fångar i fånglägren, därav 4.715 kvinnor. Bland de arkebuserade fanns många av kvinnor och halvvuxna.

Trots dessa ohyggliga förföljelser mot de radikala arbetarna kunde de våren 1918 bilda Finlands Socialistiska Arbetarparti, 20 av de främsta deltagarna häktades redan vid kongressen och 11 av dem dömdes för "förberedelse till högförräderi". Detta förföljda och jagade parti, som bestod vid sidan av det socialdemokratiska, kunde ändå vid valet 1922 samla 127.000 röster och valde därmed 27 av landets 200 riksdagsmän. I augusti 1923 häktades alla 27. Folkets hus-lokalerna och tryckerierna stängdes, partiets fem tidningar slogs sönder, Socialistiska Arbetarpartiet upplöstes och 189 av partiets ledande krafter, däribland riksdagsmännen, dömdes till sammanlagt 381 års tukthus och 1.100 års förlust av medborgerligt förtroende!

Men Finlands radikala arbetarklass gav inte tappt. Några år senare hade de vid sidan av det socialdemokratiska partiet skapat ett arbetar- och småbrukarparti som 1930 hade 23 man i riksdagen. De radikala arbetarna hade ledningen i landsorganisationen varför landsorganisationen upplöstes och de fackliga ledningarna häktades. Borgarna sökte i samförstånd med den svenska landsorganisationens ledning skapa en ny lydlig landsorganisation som passade borgarklassen bättre.

Ordföranden i arbetarnas och småbrukarnas riksdagsgrupp år 1930 var Mauri Rosenberg som nu är finansminister i Kuusinens folkregering. Han häktades för att han deltagit i en legal kongress i Stockholm. Trots att han var svårt sjuk sattes han i en cell som var så fuktig att vattnet rann efter väggarna och så kall att han måste ligga med fångkläderna på. Trots sin sjukdom fick han arbeta så hårt att han bröt samman. När han slutligen frigavs kunde han via Sverige finna en fristad i Sovjetunionen. Det är folkregeringens finansminister.

Den 5 juli 1930 hämtade lappofascisterna arbetar- och småbrukargruppens riksdagsfraktions representanter i grundlagsutskottet, Eino Peckala och Jalmari Rötö, kidnappade dem i bilar, körde dem till Lapua och misshandlade dem ytterst brutalt. Två timmar efter detta fascistöverfall häktade och rannan resten av arbetar- och småbrukargruppens riksdagsmän — 21 man. På nytt slog man sönder de tidningar och legala möjligheter som de radikala arbetarna skapat. Lappofascisterna torterade och pryglade massor av arbetare och intellektuella inte bara de som misstänktes vara kommunister utan också socialdemokrater och borgerliga vänstermän. Även en av Kallios företrädare, förre rikspresidenten Ståhlberg, som ansågs vara liberal, utsattes för lapposkjuts.

Antalet politiska fångar i Finland taxerades år 1932 till över 1.000. Från senare år minns vi

Antikainenprocessen och processen mot Herta Kuusinen, som dömdes till 6 års tukthus, endast därför att hon var den av fascisterna hatade arbetarledaren O. W. Kuusinen's dotter.

Under alla dessa tjugo år har ochranan och dess provokatörer begått det ena illdådet efter det andra mot Finlands arbetare. Trots att socialdemokraterna Tanner, Fagerholm och andra tidvis suttit i regeringen tillsammans med reaktionärerna, har blotta misstanken att en arbetare tillhört det förbjudna kommunistiska partiet betytt flera års tukthus. De beryktade lappolagarna som bl. a. förbjuder röda fanor och Internationalen gäller alltså i de delar av Finland som behärskas av de vita.

Hr Fredrik Ström kan icke bestrida ett enda av de fakta vi anfört om den tjugoåriga terrorn mot Finlands arbetarklass. Ändå framträder han på krigsaktivisternas möte och framställer Mannerheims Finland som ett ytterst demokratiskt land. Ändå framträder Z. Höglund och Fredrik Ström bland de svenska aktivisterna som vill störta Sverges land och folk i krig för att rädda Mannerheim-regimen och för att hindra den finska arbetarklassen att skapa en demokratisk folkrepublik i ett fritt och självständigt Finland.

G. J.

Folkmöte i Petsamo tar ställning för folkregeringen.

Appell till soldaterna i finska armén.

tet genomfördes under utomordentlig entusiasm. Representanter för de arbetande massorna i Petsamo uppträdde på mötet och hälsade med glädje den finska demokratiska folkregeringen med Otto Kuusinen i spetsen. Mötet antog enhälligt en resolution, i vilken det heter:

»Den länge efterlängtdade dagen för det finska folkets befrielse från fasorna, förtrycket, rättslösheten och armodet har kommit, vår glädje är stor. 'Regeringen' Ryti-Tanner är en folkfientlig regering. Den representerar inte det finska folket. Den är fientlig gentemot Finlands alla arbetande massor. Det är ett bankrutterat band, reaktionära plutokrater och krigsprovokatörer, som mot folkmassornas vilja började krig mot Sovjetunionen, — de arbetande massornas socialistiska stat, det finska folkets stora vän. Vi är djupt övertygade om att den timmen icke är avlägsen, då det rebellerande och befriade finska folket med röda arméns broderliga hjälp för alltid befriar Finland från dessa det finska arbetande folkets svurna fiender och kastar ut alla dem från sitt land, som förtryckt och hånat det finska folket, som alltid sålt dess intressen, provokatörerna och krigsbrandstiftarna till be-

kommer att ingå i historien som begynnelsen till ett nytt liv för de finska folkmassorna. Vi är för fred och vänskap med folken i den stora Sovjetunionen. Vi godkänner folkregeringens handling, då den avslöt en ömsesidig vänskaps- och biståndspakt med Sovjetunionen, vilken garanterar Finland dess sanna oavhängighet, dess trygghet och existens. Det finska folkets dröm i många år har gått i uppfyllelse. Sovjetunionen har förverkligat det finska och karelska folkets under århundraden hysta förhoppningar om ett återförenande i en oavhängig, finsk stat. Med tillfredsställelse och glädje har vi mottagit programmet för folkregeringens inrikespolitik. Men vi förstår alla mycket väl, att förverkligandet av dessa åtgärder endast är möjligt under förutsättning av en framgångsrik kamp mot vitgardisterna för att störta imperialisternas »regering». Därför består vår uppgift, uppgiften för varje medborgare, för vilken hemorten och dess framtid är dyrbar, framför allt i att koncentrera alla krafter och ansträngningar på att slå ned och förinta förtryckarnas tyranni. Vi uppfordra alla medborgare i den demokratiska finska republiken, vilka kan bära vapen, att inträda i folkarméns trupper och gemensamt med röda armén förinta den av folket hatade fienden och skaka den mörka reaktionens skaror från folkets skuldror.»

Uppropet slutar med en appell till soldaterna i den finska armén att inte bekämpa det finska folkets sanna vänner, utan sluta sig samman till kamp mot det finska folkets förtryckare.

Kap 3.4.2.3

Ni lät Spaniens folk förblöda men hjälper vitgardisterna

Den franske arbetarledaren André Marty, skaparen av de Internationella Brigaderna i spanska republikens hjältehär, ägnar i följande artikel de svenska borgerliga och socialdemokratiska politikerna en allvarsam avbanning. Utan förbarmande håller han fram deras uppträdande då det gällde och gäller spanska folket, dess soldater, de internationella brigadernas hjältar som nu sändes döden till mötes i Francos knektläger eller pinas ihjäl i Daladiers koncentrationsläger. Med bitande ironi visar Marty samma »ädla själar» med-

ömkan med de finska godsägarna, bankirerna och vitgardistiska äventyrarna. Vi ber varje läsare att göra allt för att de socialdemokratiska arbetarna skall få läsa Marty's artikel, och vi ber var och en att göra allt för att kamrat Marty's förhoppning på det svenska folket och Sveriges arbetarklass inte skall komma på skam.

Man påstår att svenska politiker är folk med kallt blod. Att döma av de senaste meddelandena från detta land tycks detta knappast vara fallet. Sedan åtta dagar tillbaka bedriver politikerna i Sverige och i första hand ledarna för det socialdemokratiska partiet och för fackföreningarna en feberaktig agitation. De talar om, att »komma Finland till hjälp». Naturligtvis gäller det därvidlag inte det arbetarnas Finland, som plågas av en brutal reaktion, inte de finska bönderna och skogsarbetarna, och överhuvudtaget inte det finska folket, som tillsammans med sin folkregering kämpar för sin frihet. Det gäller tvärtom herr Rytis Finland, de i London-citys tjänst stående bankirernas Finland, hr Erkkos Finland, hr Erkkö, som liksom de franska socialdemokratiska ledarna, »är oändligt lycklig över, att Chamberlain nu försvarar deras socialistiska uppfattningar, om det nuvarande kriget.

För att hjälpa det finska folkets tillsvarende förtryckare och/ utsugar sysselsätter sig nu dessa »ädla själar» i Sverige framför allt med att riva ihop pengar. Rytis och hans vänner skall få väl fyllda plånböcker, så att de skall kunna slå sig ned i Amerika och England, då Finlands folkregering om några dagar kommer att veckla ut befrielsens baner i Helsingfors. Och för att garantera dessa beklagansvärda stackars bankirer och utsugare en framtid har en storslagen enhetsfront bildats i Stockholm. Landsorganisationen och det socialdemokratiska partiet, som så ofta tillbakavisat de svenska kommunisternas enhetsförslag till fredens och det republikanska Spaniens försvar, har nu tillsammans med de svenska arbetarnas värsta utsugare bildat en gemensam kommitté under den kände reaktionären Edströms ordförandeskap.

Den svenska frälsningsarmén och andra religiösa organisationer understödjer kommittén och kampanjen. Och till och med det svenska Röda Korset appellerar till utlandet att skänka pengar. Herrarna uppger sig redan ha samlat flera tiotusental pund sterling. Och då

harr Ryd och hans jämlingar inte alla är säkra på sitt eget folk, har två tåg från Sverige medfört icke endast en riklig proviantransport för honom, hans ministrar och vita garden utan även ett visst antal kvalificerade individer, som tillsammans med Intelligence Service' agenter efter Rydz-Smigly och Moscickys exempel skall förbereda hans säkra avresa till andra, gästvänligare stränder.

Vilka ädla själar är ändå inte dessa borgerliga och socialdemokratiska politiker i Sverige!

— — —
Man erinrar sig några fakta!

De första dagarna i februari i år kom 450,000 män, kvinnor och barn från Katalonien, över gränsen till Frankrike. Många av dem hade redan tre gånger fördrivits från sina hemorter. De hade alla upplevt dagliga luftbombardemang, och på gatorna förföljts av jaktflygplan. Det fanns kvinnor, som alltjämt bar sina döda barn i armarna, dödade av bomber eller köld, åldringar, som släpat sig fram hundratals kilometer. Tusentals och åter tusentals präktiga soldater, besegrade därför att man på den franske socialdemokratiska ledaren Blums påskyndande undanhöll dem vapen. De kom med blödande sår till Frankrike. Bland dem befann sig 6,000 kämpar ur de internationella brigaderna — arbetare från Tyskland, Österrike, Tjeckoslovakien, Polen, Ungern, Balkan och andra länder, som eftersöktes av reaktionen i sina länder.

Under många månader måste de genomgå ett fruktansvärt martyrium i de franska koncentrationslägren, som inte på något sätt skiljer sig från koncentrationslägren i Tyskland. Man skulle ha kunnat rädda dem, om »demokratiska» länder sådana som Sverige varit beredda att uppta dessa fredens och frihetens kämpar.

Den svenska regeringen underlät inte heller att yttra sig i frågan. Det var begripligt: bland männen i de franska koncentrationslägren, spanjorer och internationella, fanns det inte blott kommunister, utan även tusentals och åter tusentals socialdemokrater, republikaner, syndikalister och katoliker. Bland

dem befann sig arbetare och professorer, bönder och läkare. Och då den Internationella Hjälpkonferensen för de spanska flyktingarna sammanträdde i Paris den 15 juli 1939, då kunde f. d. parlamentsledamoten, professor Perrin föredra det med otålighet inväntade meddelandet från den svenska regeringen. Det lydde:

Svenska legationen i Paris meddelar, att det synes den svenska regeringen svårt att under nuvarande förhållanden AV KLIMATISKA SKAL uppta ett stort antal spanska flyktingar.»

Vilka ädla själar de svenska ministrarna dock är! Deras hjärta sammanstöres i kramp vid tanken på de spanska och internationella flyktingarnas martyrium och då vill de även bespara dem köldens plåga i Sverige! Med rätta anmärkte en delegat på konferensen, att den svenska regeringen kanske kunde förfråga sig hos sovjetregeringen rörande de medel, varmed denna skyddar de tusentals män, kvinnor, barn och svårt sårade spanjorer och internationella, som den upptagit i sitt land utan att fråga efter kostnaderna, hur denna regering skyddar dem för kölden, en köld, som för övrigt är strängare i Sovjetunionen än i Sverige.

Och detta är inte allt. Efter krigsutbrottet har behandlingen av de i Frankrike internerade spanjorerna och internationella flyktingarna blivit grym. Den franska regeringen kräver helt enkelt, att de skall återvända till Spanien, vilket är liktydigt med tukthus eller död, eller att de skall inträda i Främlingslegionen. Och då varken spanjorerna eller de internationella är beredda att föra krig mot arbetarklassens intressen och för dem som förorsakade deras nederlag, så utsattes de för rasande förföljelser utan motstycke. Dagligen utlämnar Daladier hundratals republikaner till Franco för att få hans understöd i det nu pågående kriget. Dödligheten i koncentrationslägren ökar och kommer snart att återigen vara lika hög som i februari, d. v. s. 30 till 60 döda dagligen i lägre på 8—10,000 personer. För att tvinga in människor i den franska arméns tjänst svälter Daladier ut män, kvinnor och barn, vägrar dem varje vård, beslagtar deras postpaket och kläder

man sländer dem, tvingar dem att ligga på bara marken med endast ett täck för två personer, låter dem vara regnet utan skor och endast med tunn kläder på kroppen. »Låt dem dö ...» det är parollen från den reaktion, som för närvarande regerar i Frankrike.

De vänliga sjuälarna i Stockholms ministrarna och de socialdemokratiska ledarna och de religiösa organisationerna, skulle där ha ett verkligt verk att utföra: Skandinavien skulle kunna ta emot flera tusen av dessa kämpar för freden och mot reaktionen, och de skulle likaledes finansierat kunna underlätta överfarten till Amerika för de i de franska koncentrationslägren — alla internationella regler till trots — kvarhållna internationella flyktingarna och spanjorerna. Men dessa svenska herrar har till och med uppöpat de

gamla hjälpkommittén för det republikanska Spanien!

De ville inte bereda äventyraren Daladiers regering, denne den franska plutokratins nuvarande prokurist, som så kraftigt understödjes, rådfrågas och hjälpes av herrarna Blum och Jouhaux — den minsta svårighet. De rörde inte ett finger, då denna regering trampade lagen under fötterna och kastade i fängelse 40 kommunistiska deputerade, som inte gjort någonting annat än att strikt utnyttja sina parlamentariska rättigheter och krävt en diskussion i kammaren om freden. Helt lagstridigt lät Daladier polisen ur kammaren avlägsna en kommunistisk deputerad, som hade all rätt på sin sida. Han likviderar de sista resterna av de tidigare demokratiska fri- och rättigheterna, föreningsrätten och pressfriheten. Han dömer till sex års fängelse för avsikten att sprida ett flygblad och till nio års fängelse för att ha spritt ett. Han har nu också "för att förintä dem" som polisordern lyder konfiskerat icke blott alla verk av Lenin och Stalin utan även böcker sådana som "Biologi och marxism", av professorn i Sorbonne Prenande, "Stål" av André Philippe, "Järnhälen" av Jack London, "En mor" av I. I. Gorkij, tidskriften La Pensée (Tanken), vars ledare professor Langevin, var medlem av Institut de France, och i vilken män sådana som dr Wallon, professor vid College de France och ett stort antal läkare och ingenjörer liksom också docenter och professorer vid universitetet medarbetat. De ädla själar i Sverige och framför allt det socialdemokratiska partiet och de fackliga ledarna anser det inte nödvändigt att intressera sig för dessa reaktionära våldsdåd. De intresserar sig blott för Finlands vitgardistiska banditer, det finska folkets utsugare och bödlar, Chamberlains betalda agenter. Därför vill de nu säkra dem en bra pension som kompenserar dem för deras

"olycka".

Men vi är övertygade om, att de arbetande massorna i Sverige och Norge tvärtom kommer att göra allt vad de kan för att hjälpa det finska folket att befria sig från sin hittillsvarande av den engelska finansens köpta reaktionära regering. Vi är övertygade om, att de kommer att brännmärka den brottsliga tystnaden om den lössläppta franska reaktionen, ty denna bevisar att Daladiers och Chamberlains krig framför allt är ett krig mot de franska och engelska folken, blott och bart i de fransk-engelska imperialisternas intresse. Och vi är övertygade om, att de kommer att ge sin hjälp åt dessa arbetare, det arbetande folket, de intellektuella, de valda representanterna för det franska folket, som trots fängelse och skändligt förtryck, som så skamligt krävdes av Blum och Jouhaux, i sin kamp för frihet, fred och social frigörelse kommer att högt bära fana för det franska proletariatets vackraste internationella traditioner.

Det kallas frivilliga — men det är intervention.

FAKTA SOM BELYSER DET FARLIGA SPELET MED SVERGES FRED

Vad värningskontrakten innehåller.

Det är inte frivilliga i vanlig mening som reser till Finland för att kämpa på den vita sidan. Det är faktiskt interventionstrupper, organiserade och ledda av svenska officerare, utrustade med svensk fältutrustning (de värvade medför dock leke personligen sina vapen, så vitt vi kunnat finna) samt sammanfattade och organiserade vid svenska militärförläggningar. Sker allt detta med regeringens tillstånd? Eller hur har det annars kunnat ske?

De frivilliga består av två kategorier. Den ena är övertygade fascister, som med liv och lust kommer att slakta ner de rödarmister som de kommer åt, och för övrigt liksom 1918 nöja sig med att slakta ner finiska arbetare. Den andra gruppen är vilseledda arbetare, nästan alla arbetslösa, som ockats av de goda anställningsvillkoren, med vilka de penningstarka värvarna kan skryta. En och annan är regelrätt shanghajad. De flesta av dessa arbetslösa skulle dock icke ha bytt sitt hårda öde i "folkhemmet" mot ett ännu hårdare i Lappo-landet, om de icke trots på den socialdemokratiska pressens samvetslösa lögnhistorier om Röda arméns "oduglighet".

De frivilliga registreras på värningsbyråer, som sedan efter lägenhet ger dem order att inställa sig vid vissa samlingspunkter. Biljetterna bealås av värvarna. Vid samlingspunkterna sker en ny uppdelning i vaenslag, vinterutrustning utdelas och instruktioner ges. En del av interventionstrupperna organiseras först i Finland. Men en del organiseras redan här, på olika militärförläggningar. Svenska officerare med underbe-

fäl har till yttermera visso i en del fall sysslat med detta arbete iförda den svenska arméns uniform.

Det är också typiskt att den förutgående läkarundersökningen är mycket grundlig. För denna användes samma registreringskort som i svenska armén.

Mellan den frivillige och den finska regeringens ombud upprättas avtal i fyra exemplar. De utskrivs av värningscentralen i Stockholm under ledning av major Winge men undertecknas först vid gränsen. Man förklarar detta med att man måste upprätthålla fiktionen om den svenska "neutraliteten". Knepet är för plumpt, och därtill onödigt, ty vår "neutralitet" är illa nog komprometterad allaredan.

Innehållet i avtalet liksom förehållandena för övrigt vid upprättandet av interventionskåren skall hemlighållas — det inskärpes strängt hos de svenska vitgardisterna. Det är begripligt, ty dokumentet avslöjar, trots sin ofullständighet, det verkliga innehållet i den svenska "neutraliteten". Det lyder sålunda:

AVTAL

mellan undertecknad av Finlands regering befullmäktigad representant och undertecknad (namn), född den... angående fullgörande av krigstjänst i republiken Finlands krigsmakt.

1:o

Undertecknad (namn), härneda kallad den frivillige, förbinder sig att tjänstgöra i den under svenskt befäl stående frikår, som skall ingå i republiken Finlands krigsmakt, samt att underteckna sig honom såsom krigsman åliggande lydnessplikt och för Finlands krigsmakt gällande lagar, förordningar, reglementen, instruktioner och order.

2:o

Avtalet kan uppsägas till upphörande en månad efter uppsägning, vilken uppsägning av den frivillige tidigast kan verkställas den 31 maj 1940.

3:o

Träffas den frivillige av varaktig tjänsteoduglighet upphör kontrahenternas skyldigheter utom vad angår bestämmelserna i punkterna 6 och 7.

4:o

I händelse av allmän mobilisering i Sverige skall den frivillige beredas tillfälle att dit återvända.

5:o
Inställelse till tjänstgöring sker enligt följande anvisning.

6:o

Från den dag den frivillige anmäler sig för enligt punkt 5 anvisad militär myndighet i Finland är han i avseende å kost, inkvartering, grundlön, dagspenning, flygtillskott och andra dylika för måner likställd med finska krigsmän i krigstid av den grad den frivillige vid varje tid innehar.

Samtliga dessa löne- eller andra för måner utgår till den frivillige men skal grundlönen utbetalas i svenska kronor efter för varje tid gällande kurs till Finlandskommittén i Stockholm för den frivilliges räknning. Den frivillige må här om skriftligen annorledes förordna.

Resa till vederbörande truppavdelning i Finland som och återresa bekostas av Finska Statsverket och inberäknas i reskostnad jämväl dagtraktamente enligt i Sverige gällande resereglemente. I fall så äskas erlägger Finska Statsverket efter uppskattning även ersättning för de ekipageföremål vederbörande frivillig medfört till Finland.

7:o

Adrager sig den frivillige genom sitt deltagande i kriget fullständig eller partiell invaliditet, tillkommer honom här för ersättning enligt enahanda grunder som gäller för finska krigsmän i krigstid av den grad den frivillige vid varje tid innehar. Avlider den frivillige på grund av kroppsskada eller sjukdom som under tjänstgöring ådragits, skal till den avlidnes änka och minderåriga barn livränta erläggas jämlikt de grunder, som angivits i den för den finska militären gällande olycksfallsagstiftningen. Enligt sagda lagstiftning utgår ända penningersättningar erläggas Sverige i svenska kronor med en förhöjning av trettio (30) procent.

8:o

Ansökan om utbekommande av i föregående punkt nämnda ersättning skal av den frivillige, eller, om han avlidit hans änka eller utsedd förmyndare eller godmen för hans rättshavare ingivas till Finlands försvarsministerium inom ett år från det vederbörande ådragit sig skada eller avlidit på grund av under tjänstgöringen åsamkad skada. Beträffande senare inträffad försämring eller förbättring av hälsotillståndet gäller, vad som är stadgat i förhållande finska olycksfallsagstiftning.

Av detta avtal är fyra exemplar upprättade och utväxlade.

..... den 19....
För Finlands regering

Härtil kommer ett tillägg. I detta bestämmes, att den frivillige skall få 105 kronor i månaden i krigslön. Han får emellertid endast ut den lägre finska krigslönen. Skillnaden mellan

denna och den svenska krigslönen utbetalas till person, som den frivillige utser, av Finlandskommittén i Stockholm. Där finns även bestämmelser om livränta och invaliditetsersättning. Som växelkurs gäller under alla förhållanden 8:60 kronor på 100 mark. Denna del av avtalet under-tecknas i Finlandskommitténs namn av bl. a. en herr C .A. Ehrensvärd. (Sannolikt överstelöjtnant Ehrensvärd, förutvarande chef för svenska försvarsstabens organisationsavdelning, nu frivillig i Finland.)

Grundbeloppet för livränta är för menig 5.400 mark, för dagpenning 15 mark.

Dessa villkor kan, verkligen vara lockande för en svensk arbetslös, i synnerhet om han tror på de borgerliga och socialdemokratiska lögnerna om Röda arméns oduglighet. Stacks-kars människor! De kommer att få erfara att Röda arméns effektivitet är fruktansvärd, att Finland är fascistiskt och att Ryti-regeringen aldrig kommer att kunna uppfylla sina vackra löften. Såvida den inte skall göra det från en tillflyktsort i utlandet...

Det blir hett om öronen på värvarna med agenter, Z. Höglund och Rickard Lindström främst, om de arma frivilliga någonsin kommer tillbaka igen. Krigshetsarna har lastat på sig ett ohyggligt ansvar.

Sådana löften kunde inte den spanska folkregeringen ge. Det blev ingen riklig krigsavlönning och ingen livränta för de efterlevande. Den fick inte ens lova något, ty det var förbjudet att värva frivilliga till Spanien eller att resa dit som frivillig på eget bevåg. De spanska frivilliga reste av idealitet, vilket icke är bevekelsegrunden för de finska...

Den i avtalet infogade bestämmelsen, att frivillig får återvända vid mobilisering i Sverige är tydligen endast en maskering. Utan den bestämmelsen skulle man inte kunna tala om frivilliga i egentlig mening. Nu är det verkliga förhållandet det, att de frivilliga av regeringen och militärmyndigheterna ställs till Ryti-regeringens förfogande på obestämd tid. Även så till vida rör det sig om en interventionskår, icke om frivilliga. I pressen fann vi den 29 december följande meddelande:

Något hinder för sådana som för närvarande är utkallade i olika former av vapentjänst att anmäla sig möter icke. De kan inlämna sina ansökningar och sedan blir det byråns sak att föra de vidare förhandlingarna.

Det tyder på att folk kan ryckas från beredskapstjänstgöringen och givetvis då också mobilisering för att ta tjänst hos Mannerheim. Det är således en interventionskår!

Så länge regeringen tillåter denna trafik att fortgå, utsätter den Sverges fred för de allvarligaste risker. Hur länge skall Sverges arbetande folk tillåta sådan ansvarslöshet? Tillåter det är för sent?

Finska traditioner.

De ändlösa krigen mellan de båda världena utkämpades nästan undantagslöst på finsk mark. Men i en sak var de båda slagkämparna ense: finska folket skulle förintaa, skulle utplånas som nation. Man undertryckte våldsamt och samvetsgrant alla yttringar av finskt kulturliv, man försvenskade och förrysade. Ända in på 1500-talet lyckades svenskarna förhindra allt användande av finskt skriftspråk inom sitt område.

Finlands historia är en nattsvart historia om förtryck och bödelsvalde, men också en härlig historia om ett kärnsunt folks okuvliga hjältemod och kamp mot övermakten. Där är Ilkkas klubbekrig mot den svenske satrapen Klas Flemming, där är de legendariska partisanerna Luukkonens och Tiainens strider mot ryssarna, där är alal dessa namnlösa sissit och kivekkäät, fredlösa kämpar mot svenskt och ryskt förtryck. . .

Men ännu mer beundransvärd än den väpnade kampen är finnarnas heroiska kulturella kamp genom sekler av förtryck och elände. Från släktled till släktled bevarade de sina gamla nationella sägner och sånger i all deras ursprungliga storvulnhet. Genom mer än åtta sekler av nationellt slaveri bevarade de sitt gamla klangfulla, rikt utvecklade språk så gott som kemiskt fritt från varje svenskt och ryskt inflytande. Och där sprängde sig fram en finsk litteratur, som med sin kärva folklighet och sunda realism intar en rangplats i världslitteraturen.

Detta folk kan inte nog beundras och högaktas. Intet folk kan vara mer förtjänt av vår sympati och obrottliga solidaritet.

Men herrar Mannerheim, Ryti och

Vi högkultiverade, med kulturanor från hedenhös begåvade svenskar har i samtliga i våra skolböcker fått lära, att det finska folk, som före år 1153 bebodde sitt mellan Bottenhavet och Vita Havet belägna land, var stackars armar i mörkret vandrande hedningar, och att den svenske konungen Erik Jedvardsson detta år meriterade sig för helgonglorian genom att med vapenmakt omvända åtminstone en del av dessa hedningar till kristendomen.

En mindre nationellt högfärdsgalen historieforskning har emellertid slagit fast, att dessa finska hedningar i själva verket var ett för denna tid och dessa breddgrader ovanligt intelligent, hyfsat och kultiverat folk, som hade alla förutsättningar för att utveckla sig till en högtstående kulturnation. Däröfver vittnar ju även dess urtida storslagna episka folksånger såsom Kalevala och Kanteletar. Dessa finnar livnärde sig inte såsom vissa andra nordiska folk på krig och plundringståg, utan av hårt och idogt arbete på den mark de bebodde, därmed även skapande grunden för en god och sund materiell utveckling.

Men denna lovande utveckling stoppades av mera krigiska och rovljystna grannar. Under 11- och 1200-talen bröt sveakonungarnas härar från väster och de ryska Novgorodfurstarnas från öster in över det idoga och fredliga finska landet. Både svenska och ryska monarker räknade sedan dess Finland som sitt "livsrum". Svenskarna bet sig fast i väster, ryssarna i öster. Finnarnas nationella, sociala och kulturella frihet förintades. I öfver sjuhundrafemtio år fick de tjänstgöra som utplundringsofver och krigsboskap åt svenska kungar och ryska tsarer.

Tanner? Representerar de detta utsvulna finska folk, dess frihets- och kulturtraditioner?

Mannerheim, den tsarryske generalen och svenska baronen, som inte ens ansett det mödan värt att lära sig det finska språket?

Mannerheim tillhör en herreklass, som ville sälja land och folk till det tyska kaiserdömet sedan Finland år 1917 genom socialismens seger i Ryssland för första gången på 764 år erhöll sitt nationella oberoende! Den vittfinska landsförrädiska borgarklassen hämtade då dit kaisertyska arméer för att slå ner den finska folkmajoriteten. På det mest bestialiska sätt mördades 40.000 av det finska folkets bästa söner och döttrar.

Det är Flemmings och Bobrikovs traditioner som upprätthålles av Mannerheim, Ryti, Tanner & Co. Och de upprätthålles värdigt, det är inte tu tal om den saken.

Men vilka är det som uppbär det finska folkets verkliga frihets- och kulturtraditioner?

Jå, de uppbars av de utsvulna och dåligt beväpnade röda garden, som år 1918 kämpade sin sagolika heroiska kamp mot utländska maskinarméer. De uppbars av Finlands stora kommunistiska parti, som i tjugo år av illegalitet och terror okuvat kämpat och hållit de sociala frihetens fana högt. De uppbar av det folk som i det socialistiska Keurelen sorgfälligt tillvaratagit det finska kulturarvet och byggt vidare på det samma i socialismens och det universella broderskapets anda. De män, som i dag bär upp dessa kamp- och kulturtraditioner heter Toivo Antikainen, Otto Kuusinen, Jalmari Virtanen, Axel Anttila...

Det skrivs mycket över Finland i dessa dagar. Det vrålas jämmer över att den i allo legitima och rättmätiga folkregeringen av 1917 återuppstått och nu med den socialistiska Röda arméns hjälp är i färd med att likvidera en usurpatorregim.

Det är finska folkets fiender som skriker. Svenskar, som vill upprätthålla Erik Jedvardssons och Klas Flemmings ärelösa traditioner. Folk, som har mage att skuta upp på Mannerheims sida.

Kapitalismens hejdukar skriker. Illvrålar i förtvivlan över att socialismen vinner ännu en sektor av jordklotet och mänskligheten.

Art. M.

Norges tragedi demokratins skuld!

Skriken om "nazistiska förrädare"
skall dölja de huvudskyldiga

Kap 3.5.2.1

Den norska tragedien har nu utvecklats så långt, att man kan bedöma det skedda om också icke dess konsekvenser. Efter Finlands stolta försvarskamp har den norska demokratin bidragit till den nordiska krigshistorien med — trots all enskild norsk tapperhet — det ömkligaste kapitel denna hittills innehållit.

Först två årtionden av sant demokratiskt käbbel, nedrustning och pacifistisk agitation i Norge. Så efter stormaktskrigets utbrott officiella neutralitetsdeklarationer, intensiv ensidig hets mot den ena parten i kriget, men fortfarande inga effektiva försvarsåtgärder, eftersom man förlitade sig på den andra partens övermäktiga flotta. När så just denna part — England — begick ett grovt övergrepp på norskt område (Altmarkaffären) i närvaro av norska krigsfatryg, försvarade dessa icke Norges ära med insats av egna liv, såsom urgammal nordisk sedvänja kräver det, utan lät det helt enkelt ske. Befälhavarna fingo — oss veterligt — varken bestraffning eller ens kritik för sitt uppträdande, och man kan förutsätta att det skedde enligt instruktioner från högre ort.

Tyskland meddelar att saken kommer att ha de "allra allvarligaste konsekvenser". Ändå ingen ökad norsk beredskap, inga repressalier mot den i Altmarkaffären brottsliga parten, endast värdelösa pappersprotester. Värdefullare blevo de knappast heller genom att utrikesministern kort efteråt passade på att tala om att han föredrog Englands krigsmål i omskrivande men lätt förståeliga ordalag.

Nästa akt: Kapplöpning till de norska farvattnen. Tyskarna sända trupptransportfartyg medan engelsmännen sända minfartyg för att minska på norskt vatten — och förbereda enligt tyska uppgifter landringar av trupper. Norska regementet än att protestera.

Tyskland anfaller Norge

Små tyska truppstyrkor taga Norges viktigaste städer från sjön och från luften. Norska pansarskepp, som icke erhållit några förvarningar, torpederas av svagare tyska fartyg. Först i efterhand, när flera mobiliseringsplatser redan besatts av inkräktarna, utfärdas mobiliseringsorder. De mobiliserade lämnas flera dagar utan order så att fientliga cykelpatruller på ett tiotal man kunna ta hela landskap.

Vilka voro de skyldiga?

Man tycker att de politiker som bragt sitt land i en så fruktansvärd situation som de norska regeringsmedlemmarna, bort bekänna sin oförmåga och lämna plats åt andra. I Finland övergick makten dock i verkligheten i Mannerbeims händer i och med krigsutbrottet. Men de norska demokraterna visste bättre råd.

De utnyttjade att en f.d. demokratisk politiker och en liten obetydlig del av hans organisation hade gått

nenden tillhanda genom att han proklamerat sig som "statsminister". All skuld lades på "nazistiska förrädare" som förut angivits som en betydelselös sekt; nu voro de alltså starka nog att överlämna halva Norge i tyskarnas händer — detta trots att Quisling icke fått med sina egna anhängare i företaget!

Man kolporterar ut över hela Norge och Sverige historier om hur dessa allestädes närvarande "sabotörer" hindrat trupperna att få material eller att slåss mot inkräktarna. En lång rad av dessa sabotagehistorier ha redan erhållit sin enkla förklaring i larv och organisationsbrist eller för

demokratiska lika typiska fall av vankelemod och feghet, vilket icke hindrar att nya sabotagehistorier oavbruttet utsändas av demokratiska agitatorer.

Ta ett exempel! På tisdagen rapporterades en av Bonniers för ändamålet utsända korrespondenter, att den första ockupationsdagen kom en order undertecknad av utrikesminister Koht till en av fästningarna i Oslofjorden att fästningen skulle låta de tyska fartygen passera utan motstånd. Det var naturligtvis en Quislingförfälskning!

Är det rimligt att en kuppman som själv en längre tid varit försvarsminister skulle låta en förfälskad order utgå från fel departement? Det erbjöd väl dock inga större svårigheter att kraspa ner försvarsministerns namn, som fästningschefen var skyldig att åtlyda. Är det icke ofantligt mycket rimligare att utrikesminister Koht lät skrämna sig av den tyske ministern och att Koht i det sant demokratiska kaos som rådde icke kunde få tag på försvarsministern utan sände ordern i eget namn? För att därefter förneka hela saken och skylla på Quisling, när han hotades av efterräkningar från andra håll. Granskar man dessa "sabotage"-historier ha de flesta lika enkla lösningar.

Det värsta sabotaget utfördes i Norge av den demokratiska fegheten

Hur går det i Sverige?

Underhandlingarna mellan tyska och norska regeringarna ge samma bild av demokratiskt vankelemod. Heja det första dygnet tycks man ha vägt mellan att rädda sina maktpositioner genom att ställa sig under tyskt beskydd och förhoppningar om engelskt understöd. Först då tyskarna gingo in för "regeringen" Quisling blev valet lätt. Då kom den demokratiska regeringen i Norge plötsligt ihåg Norges frihet, när en kapitulation även skulle betyda en uppoffring av de egna köttgrytorna. Så släpptes den ideologiska hatagitationen lös medan Norges ungdom väntade på order och vapen. (Jfr övermarxisten Tranmäls manifest!)

Det är otäckt att åse hur ett grannland av sådana ledare göres till ett stormaktskrigets slagfält och hur det uppdelas mellan två främmande makter. Men det värsta är, att vi i detta

hu icke ha någon som helst garanti för att vår demokratiska regim skall handla annorlunda. Demokraten Nygaardsvold visade en olycksdiger undfallenhet mot England, och demokraten Stauning utlämnade Danmark till Tyskland. Vad säkerhet ha vi för att våra demokrater, om de ställas på prov, kommer att handla med den klokhet eller den viljekraft som läget kräver?

Vi svensksocialister äro beredda att till det yttersta kämpa för vårt lands frihet, varifrån den än hotas. Kunna vi lita på att detta lands ledande demokrater äro det?

Marinofficer kräver besked av hr Sköld

Kap 3.5.2.2

Jagarköpet en jätteskandal

Försvarsministerns förtroendeman måste hämtas hem
av utsända militärer

Enorma provisionsbelopp. Storbank inblandad?

Engelsmännens kapning arrangerad i samförstånd
med den svenske delegaten?

De så omsorgsfullt hemlighållna omständigheterna kring inköpet av de italienska jagarna synes vara avsedda att söka dölja en verklig jätteskandal. För mycket har emellertid sippat ut för att det smygande talet ska kunna stävjas och följderna därav går i främsta hand ut över marinens folk. En marinofficer i aktiv tjänst har därför i avsikt att frambringa en ordentlig undersökning och ett offentligt klargörande av alla omständigheter tillstått. Fol-

kets Dagblad följande skrivelse med därtill fogade nio öppna frågor till försvarsminister Sköld. Skrivelsen lyder:

Herr chefredaktör!

I december månad förra året väckte det inom mariningenjörkåren ett visst uppseende, att en f. d. mariningenjör, som lämnat aktiv tjänst i medio av 1920-talet, erhållit statsrådet Skölds uppdrag att leda en svensk kommission, som i samma månad skulle avresa till Italien i och för underhandlingar om förvärfv av viss materiel för flottans räkning. De aktiva inom kåren blev därigenom förbigångna och detta med orätt, eftersom kåren inom sig förlägar över många synnerligen förtjänta män.

DA de inköpta örlogsmännen lämnat italiensk hämn, skulle följaktligen kommissionen resa hem, eftersom uppdraget slutförts. Detta skedde också med undantag för dess ledare Grafman, trots att denne fått upprepade förståndiganden härom. Det gick slutligen så långt, att marinförvaltningen icke hade möjlighet komma i förbindelse med statsrådets förtroendeman, vilken, enligt bestämda uppgifter, avskriftligen höll sig dold nere i Italien. Härigenom kom marinförvaltningen i en mindre angenäm situation, enär någon fullständig redovisning icke kunde presteras för de av förvaltningen utanordnade medel, vilka med stöd av personlig

fullmakt från statsrådet Sköld skulle av Graffman utbetalas dels till italienska staten, dels till olika italienska mellanhänder i form av provisioner.

Med utledning av detta förhållande har marinförvaltningen tvingats sända ner officerare till Italien för att där söka uppsöka den svenska kommissionens ledare, vilket också slutligen lyckats. Denne vägrade emellertid att resa hem, och som skal härfor förebrå han en mängd olika orsaker, olycksfall, sjukdom m. m. Han ställdes då under svensk övervakning nere i Italien.

Inom lären talas nu man och man emellan, att här skulle föreligga en skandal av ovanade dimensioner. Man vill bl. a. göra gällande, att ett belopp på mellan 1-2 miljoner kronor — utöver utbetalda löstprovisioner — är spärbart bokta, att reglementernas kapning skulle ha utmangerats av den svenska delegaten nere i Rom i samförstånd med vissa engelska löjtnanter, att Graffman stått under engelska Rom-besiktningens skydd etc. Vad som är utgångspunkt i detta påstående, har jag tyvärr icke möjlighet kontrollera.

När den svenska expeditionen kom till Göteborg, utvaldes officiellt en grundlig undersökning av alla förhållanden, förhållanden, krigsrit samt att alla papper skulle ligga fram för allmänheten i den mån dessa icke äventyrade rikets säkerhet, vilket meddelande hälsades på oss, officerare och underofficerare med stor tillfredsställelse, ty därmed hoppades vi, att flottan skulle komma att rentas från den fläck, som ett meningslöst hemlighetsmakeri framkallat.

Det torde vara Eder, herr chefredaktör, bekant, att detta utlova- de kjerläggande av alla detaljer numera icke är att förvänta, eftersom mäktiga politiska krafter satts i rörelse för att undertrycka all offentlighet. Detta förhållande smär- tar och förtryter oss inom flottan. Vi vet mycket väl, att det numera gäller att i första hand skydda en politiker, statsråds sköld, som på ett skandalöst sätt misakött denna angelägenhet från början till slut, och att detta skall ske på flottans och dess mans bekostnad. Detta anses vi vara upprärande.

Av det här ovan anförda torde Ni, herr chefredaktör, förstå mina och mina kamraters känslor, vilka är orsaken till att jag vågat be- svära Eder på detta sätt. Jag be- klagar, att mina uppgifter i vissa fall kan vara svävande men min tjänsteställning är tyvärr begrän- sad, varför jag icke har möjlighet att utforska alla detaljer så som önskvärt vore. Ni, herr chefredak- tör, har emellertid säkerligen möj- lighet att i viss mån kontrollera riktigheten av det väsentliga i läm- nade upplysningar, vilka jag för- säkrar vara korrekta.

Med utmärkt högaktning

"Officer."

Enligt vad Folkets Dagblad er- farit blev mariningenjör Graffman, sedan han lämnat sin tjänst inom marinen anställd hos Svenska Tändsticksbolaget och utförde en del uppdrag i Mexiko. I samband med den stora kraschen inom detta företag kom Graffman sedan i en av de svenska storbankernas tjänst där han sysslade med en del valuta- affären. Det förefaller sannolikt att denna storbank funnit det ange- läget att se till att han blev enga- gerad i jagareköpet.

Från initierat håll uppges vidare att Graffman av två marinoffice- rare i början av denna vecka pr öng återfördes från Italien och emellanåt inlades på ett sjukhus i Sverige.

Kap
3.5.2.3

Inbördeskrig hotar i SVERIGE?

Ett märkligt påstående och ett par djärva frågor av en svensk officer

En känd svensk officer, som hittills veterligen aldrig tagit någon del i politiskt arbete eller ens intresserat sig för politik, har tillställt VECKANS P.M. ett brev, ur vilket vi med brevskrivarens tillåtelse saxa en del punkter, som kanske kunna intressera även en större allmänhet.

Vi vilja för dagen icke göra något eget uttalande i den sak som här beröres, utan låta frågorna gå vidare till allmänheten och återkomma möjligen i ett kommande nummer till saken.

Redaktionen av VECKANS P.M.

Jag har fått mig tillsänd en kopia av Edert Budkavlebrev nr 1, och då jag inte har någon aning om vem som sänt det till mig, utan endast vet att det inte kommit direkt från Eder, har jag dragit den slutsatsen att det måste ha kommit från någon av mina närmaste regementskamrater. Flera omständigheter tyda på den saken, bl. a. den omständigheten, att det bland mina närmaste vänner inte finns någon, som exakt känner min nuvarande adress. Jag skulle gärna vilja veta, vem det är som jag har att tacka för Budkavle-brevet, men jag förmodar att Ni icke utlämnar namnet — som nog måste vara känt för Er — till någon, vem det än är? (Riktigt! Det är en regel som gäller för alla, och som vi obrottligt följa. — Red. anmärkning.)

Jag har i vilket fall som helst värvat fem prenumeranter för Er tidning, såsom framgår av bifogade förteckning, och jag anser mig därför berättigad att bli medlem av »H. I. T.», som jag anser kan bli

EN UTOMORDENTLIGT VIKTIG OCH VÄRDEFULL FÖRBINDELSLÄNK

mellan å ena sidan de nationellt sinnade, fria och oberoende svenska sanningssägare, som jag förstår måste stå bakom Eder tidning och Eder nyhetsorganisation — och å andra sidan den stora svenska allmänheten, som numera måste vara ganska medveten om att den i vanliga tidningar endast serveras patenterade propagandasanningar och önskenyheter.

Jag är övertygad om, att en sådan tidning som VECKANS P.M. och dess nyhetstjänst »HIT» kan bli en oerhört värdefull makt i sanningens och frihetens tjänst, vad som än för övrigt kommer att hända i vårt land, och jag tillönskar Er all lycka och framgång i Ett djärva företag att förse svenska folket med verklig upplysning och värdefull information, oberoende av alla ekonomiska sidoblickar eller politiska partiintressen.

Men tiden hastar, och jag skulle förestå att Ni handlar snabbt och energiskt nu, ty ingen vet vad som kan hända i vårt land inom en månad eller två. Allt tyder ju på att stormen är i antågande. Och många tecken tyda också på, att starka krafter i

vårt land förberett sig på desperata handlingar, om så skulle anses erforderliga, för att få vårt land med i kriget »on the right side». Jag vet kanske mer än jag har rättighet att yppa, såsom militär, men så mycket kan jag yppa, att

ETT INBÖRDESKRIG MED BERÄTT MOD FÖRBEREDES INOM STORA KRETSAR AV VÅRT LAND

där man hellre ser att bolsjevismen släppes lös över landet, än man vill tänka sig den möjligheten att vårt land i rent självförsvar en dag kan behöva göra gemensam sak med Hitlers Tyskland.

Om den dagen kommer, att vi genom omständigheternas makt alltså tvingas att taga ställning för bolsjevismen, då är inbördeskrigets blodiga vanvett över oss. Och då väntar oss i detta land ett ännu värre öde än Norges, ett ännu mera upplåtande skådespel än det finska inbördeskriget 1917—18, ja, utan tvivel ett ännu hemskare blodbad än det som Spanien haft att genomgå. För inte så många år sedan. Ty något annat än ett inbördeskrig kan det knappast bli frågan om, den dag då Sveriges ungdom kastas ut i ett krig på bolsjevismens och kommunismens sida. Tiotusentals svenskar komna den dagen säkert att protesterat... och vågra att falla vårt finska bröderfolk i ryggen...

Vad som sedan kommer att hända här i Sverige är överflödigt att profetera om. Men tydligen finns planer redan utarbetade för en politisk kupp, som skall tillförsäkra landets pålitliga och rättrogna röda ledare total diktatorisk makt under korståget på bolsjevismens sida.

DET ÄR GENOM POLITISK TERROR SOM MAKTEN DÅ SKALL SÄKRAS FÖR DE RÖDA PÄVARNA

och i denna terror kommer givetvis att ingå ett hänsynslöst blodbad på alla sidans svenskas män och kvinnor, som hittills beväpnat bolsjevismens makter. De komma alla att stämplas som landsförrädare, femte- eller sjätteklassiga nazistagenter eller vad som helst för passande gläpord, som kan »tillfärdigas

deras fängslande och utrotande. De stämplas ju också redan nu som landsförrädare...

Vi vet också, att dessa röda förberedelser i Sverige avancerat mycket långt. Det har redan upprättats kompletta listor över svenska män och kvinnor, som det är meningen att arresteras utan vidare öm och rannsakan, den dag de röda i vårt land släppa lös mordsignaler. Det utdrag ur dessa arresteringslistor har redan publicerats i bokform av ett statsminister Hansson ganska närstående bokförlag i Stockholm, under den genomsökta skylden att boken innehåller en vetenskaplig utredning över vilka svenskar i landet som äro »nazister», och såsom sådana alltså »opålitliga» för den nuvarande politiska regimen i Sverige.

Jag är själv icke med i denna förteckning — ännu (och kanske endast genom ett förbittrade) — men jag har en nära släkting som är med, och jag finner det upprörande att denne person stämplas som »femtekolonnare» och »landsförrädare» typ. Han har nämligen aldrig tillhört någon politisk organisation, aldrig försvurit sig åt något partipolitiskt system, han är en ärlig svensk patriot och har alltid varit det, en laglydig, duglig och hårt arbetande man, som fortrat många duktiga barn och gjort sitt fosterland heder och ära både härhemma och i utlandet. Han har aldrig gjort en människa något för när, och jag har aldrig i mitt liv ens hört honom uttala sig nedsetande om en principiell motståndare, även om han själv byter en ganska bestämd personlig uppfattning om, var den europeiska gränsen mellan civilisation och barbari går. Han har nämligen varit mycket och känner de flesta europeiska länder bättre än genomsnittssvensken.

Men denne man är alltså numera stämplad som »fosterlandsförrädare» och upptagen på denna vidriga lista över svenskar som ha ett omilt öde att vänta, den dag vårt land eventuellt råkar i krig »on the right side».

SÅ LANGT HAR DET ALLTSA GÅTT MED SVERIGE OCH SVENSKARNA

— detta är vad som nu väntar vårt lands få verkliga patrioter.

Den röda terrorkampanjen står färdig att slå till och utrota dem. En röd moab skall släppas lös för att infänga dessa »fosterlandsförrädare», röda mordantlar skola till-

Forts. på sid. 8

...skap finns i entré hallen.

Prot. bil. 3-Nº 77
1942

INBÖRDESKRIG . . .

Forts. från sid. 4

tera och plåga offren till döds och därefter skall röda exekutionsplutoner avsluta bödelsarbetet. Det är de framtidsvyer som Sveriges nationellt sinnade män och kvinnor ha att vänta, om vi råka ut för olyckan att komma med i kriget »on the right side».

Det är beklämmande. Och det allra mest beklämmande är, att hela det svenska högerpartiet är totalt ur spelet. Alla de borgerliga partierna gå numera viljelöst i ledband hos de röda. Tidningar som Falu-Kuriren, Gefle Dagblad, Nerikes Allehanda och åtskilliga andra organ ha t. o. m. panna att — liksom Dagens Nyheter i Stockholm — applådera publicerandet av dessa exekutionslistor!

Och vilka är det, som skulle kunna samla Sveriges nationella och åtminstone försöka hålla stånd mot de röda hordernas mordattacker? Var finnas de svenska män och kvinnor, som redan nu äro villiga att sluta sig samman till en gemensam försvarskamp, mot den röda terror som vi vet planeras mot oss?

Finns det i hela detta land inte en enda modig svensk man, som kan stå upp och samla de av de röda dödsdömda patrioterna till ett gemensamt försvar, ett svenskt Alcazar om så skulle behövas, ett fäste som svär på

att hålla ut och hellre dö, än ge sig som fångar åt den röda mördarhopen?

Eller äro Sveriges fosterlandsvänner i dag verkligen så splittrade och till den grad upptagna av småpolitiska partistrider och avundsjuka inbördes dragkampsdueller, att de sakna förstånd och förmåga att inse, att tiden nu är inne för en snabb handling och en gemensam aktion?

Det måste finnas tiotusentals svenskar i detta land, som äro medvetna om att de inte ha någon pardon att vänta av ett rött terrorvälde i Sverige. Ämna de alla låta sig överrumplas och gripas försvarslösa, fraktas bort som en hop slaktboskap och få se sina hustrur och barn vandra samma väg, alla såsom fångar på väg till den blivande röda diktaturens tortyrkammare och arkebuseringsplatser? Eller ämna de göra något för att försvara sig själva och de sina?

Men om dessa svenskar inte handla nu, och handla snabbt, komma de tydligen alla att var och en för sig likvideras av de röda makthavare, som just nu göra sig beredda att utrota alla motståndare, den dag vårt land dras in i kriget.

Stunden är inne att handla. Vem stiger fram och tar initiativet, innan det är för sent?

Broder till en dödsdömd.

ONKEL SAM . . .

Forts. från sid. 5

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Lagar

Sweriges Rikes Lag. Gillad och antagen på Riksdagen Åhr 1734. [cit. 1734 års lag]

Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning Angående Skrift- och Tryckfriheten; Gifven
Stockholm Then 2 December 1766. [cit. 1766 års TF]

Kongl. Maj:ts Nådiga Förnyade Förordning och påbud angående Skrift- och Tryckfriheten. Gifven Then 26 april 1774. [cit. 1774 års TF]

Kongl. Maj:ts och Riksens Ständers fastställda regeringsform. Gifven 6 juni 1809. [cit. 1809 års RF]

Kongl. Maj:ts och Riksens Ständers faststälde Tryckfrihets-Förordning. Gifven 9 mars 1810. [cit. 1810 års TF]

Kongl. Maj:ts och Riksens Ständers faststälde Tryckfrihets-Förordning. Gifven 16 juli 1812. [cit. 1812 års TF]

Kungl. Maj:ts Förordning nr 117 rörande förbud mot befordran av vissa periodiska skrifter med statliga trafikmedel m.m. Given Stockholms slott den 1 mars 1940. [cit. 1940 års transportförordning]

Lag med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara [cit. Censurlagen]

Statens offentliga utredningar

SOU 1940:5 Promemoria med förslag till vissa åtgärder mot missbruk av tryckfriheten

SOU 1947:60 Förslag till Tryckfrihetsförordning

SOU 1979:49 Grundlagsskyddad yttrandefrihet

Propositioner och kungörelser

Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Rikets ständer, rörande tryckfriheten. Gifwen Örebro slott den 26 maj 1812 (tryckt i Bihang till samtliga Riks-Ståndens Protokoll 1812 Band 1) [cit. Kungl. Maj:ts proposition 26 maj 1812]

Kongl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till förordning rörande förbud mot befordran av vissa periodiska skrifter med statliga trafikmedel m.m: given Stockholms slott den 16 februari 1940 [cit. Kungl. Maj:ts proposition nr 57 den 16 februari 1940]

Kungl. Maj:ts kungörelse om förbud att å allmän plats uppsätta löpsedlar m.m. rörande vissa periodiska skrifter. Given Stockholms slott den 8 mars 1940 [cit. Kungl. Maj:ts kungörelse 8 mars 1940]

Kongl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av § 110 RF samt § 3 mom. 9 och § 3 mom. 10 i tryckfrihetsförordningen: given Stockholms slott den 17 maj 1940 [cit. Kungl. Maj:ts proposition nr 268 den 17 maj 1940]

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till ändrad lydelse av § 86 regeringsformen och § 38 riksdagsordningen samt till införande i tryckfrihetsförordningen av en ny paragraf, betecknad såsom § 6, m. m.; Given Stockholms slott den 17 maj 1940 [cit. Kungl. Maj:ts proposition nr 270 den 17 maj 1940]

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara; Given Stockholms slott den 2 maj 1941 [cit. Kungl. Maj:ts proposition nr 253 den 2 maj 1941]

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till tryckfrihetsförordning m.m; Given Stockholms slott den 2 april 1948. [cit. Kungl. Maj:ts proposition nr 230 den 2 april 1948]

Riksdagstryck

1809 års riksdag: Konstitutionsutskottets memorial, nr 10. [cit. 1809 års riksdag: KU:s memorial nr. 10]

1812 års riksdag: Constitutions-Utskottets memorial den 22 juni 1812 (tryckt i Bihang till samtliga Riks-Ståndens Protokoll 1812 Band 2) [cit. 1812 års riksdag: KU:s memorial 22 juni 1812]

1812 års riksdag: Konstitutionsutskottets memorial, nr 13. Stockholm, 1902
[cit. 1812 års riksdag: KU:s memorial nr. 3]

1815 års riksdag: Ridderskapets och adelns protokoll, fjärde bandet.
Stockholm, 1815 [cit. 1815 års riksdag: Ridderskapets och adelns protokoll
Bd 4]

1815 års riksdag: Preste-ståndets protokoll, andra bandet. Stockholm, 1815
[cit. 1815 års riksdag: Preste-ståndets protokoll Bd 2]

1815 års riksdag: Borgare-ståndets protokoll, andra bandet. Stockholm,
1815 [cit. 1815 års riksdag: Borgare-ståndets protokoll Bd 2]

1815 års riksdag: Bonde-ståndets protokoll, andra bandet. Stockholm, 1815
[cit. 1815 års riksdag: Bonde-ståndets protokoll Bd 2]

1840 års riksdag: Konstitutionsutskottets utlåtande, nr. 16. Stockholm, 1841
[cit. 1840 års riksdag: KU:s utlåtande nr 16]

1840/41 års riksdag: Ridderskapets och adelns protokoll, nionde bandet.
Stockholm, 1841 [cit. 1840/41 års riksdag: Ridderskapets och adelns
protokoll Bd 9]

1840 års riksdag: Preste-ståndets protokoll, femte bandet. Stockholm, 1841
[cit. 1840 års riksdag: Preste-ståndets protokoll Bd 5]

1840 års riksdag: Borgare-ståndets protokoll, tredje bandet. Stockholm,
1841 [cit. 1840 års riksdag: Borgare-ståndets protokoll Bd 3]

1840 års riksdag: Bonde-ståndets protokoll, sjätte bandet. Stockholm, 1840
[cit. 1840 års riksdag: Bonde-ståndets protokoll Bd 6]

1844 års riksdag: Ridderskapets och adelns protokoll, andra bandet.
Stockholm, 1844 [cit. 1844 års riksdag: Ridderskapets och adelns protokoll
Bd 2]

1844 års riksdag: Preste-ståndets protokoll, tredje bandet. Stockholm, 1844
[cit. 1844 års riksdag: Preste-ståndets protokoll Bd 3]

1844 års riksdag: Borgare-ståndets protokoll, första bandet. Stockholm,
1844 [cit. 1844 års riksdag: Borgare-ståndets protokoll Bd 1]

1844 års riksdag: Bonde-ståndets protokoll, fjärde bandet. Stockholm, 1845

[cit. 1844 års riksdag: Bonde-ståndets protokoll Bd 4]

1940 års riksdag: Första Kammaren, motion nr. 215. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: FK motion nr 215]

1940 års riksdag: Första Kammaren, motion nr. 216. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: FK motion nr 216]

1940 års riksdag: Första Kammaren, motion nr. 219. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: FK motion nr 219]

1940 års riksdag: Första Kammaren, motion nr. 226. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: FK motion nr 226]

1940 års riksdag: Andra Kammaren, motion nr. 200. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: AK motion nr 200]

1940 års riksdag: Andra Kammaren, motion nr. 277. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: AK motion nr 277]

1940 års riksdag: Andra Kammaren, motion nr. 278. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: AK motion nr 278]

1940 års riksdag: Andra Kammaren, motion nr. 282. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: AK motion nr 282]

1940 års riksdag: Andra Kammaren, motion nr. 283. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: AK motion nr 283]

1940 års riksdag: Konstitutionsutskottets utlåtande, nr. 27. Stockholm, 1940. [cit. 1940 års riksdag: KU:s utlåtande nr 27]

1940 års riksdag: Konstitutionsutskottets utlåtande, nr. 28. Stockholm, 1940. [cit. 1940 års riksdag: KU:s utlåtande nr 28]

1940 års riksdag: Första Kammarans protokoll, nr. 3. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: FK protokoll nr 3]

1940 års riksdag: Första Kammarans protokoll, nr. 13. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: FK protokoll nr 13]

1940 års riksdag: Första Kammarans protokoll, nr. 35. Stockholm, 1940 [cit. 1940 års riksdag: FK protokoll nr 35]

1940 års riksdag: Andra Kammarens protokoll, nr. 15. Stockholm, 1940 [cit.
1940 års riksdag: AK protokoll nr 15]

1940 års riksdag: Andra Kammarens protokoll, nr. 39. Stockholm, 1940 [cit.
1940 års riksdag: AK protokoll nr 39]

1940 års riksdag: Första lagutskottets utlåtande, nr. 8. Stockholm, 1940. [cit.
1940 års riksdag: Lagutskottets utlåtande nr 8]

1941 års riksdag: Första Kammaren, motion nr. 228. Stockholm, 1940 [cit.
1941 års riksdag: FK motion nr 228]

1941 års riksdag: Första Kammaren, motion nr. 231. Stockholm, 1940 [cit.
1941 års riksdag: FK motion nr 231]

1941 års riksdag: Andra Kammaren, motion nr. 316. Stockholm, 1941 [cit.
1941 års riksdag: AK motion nr 316]

1941 års riksdag: Andra Kammaren, motion nr. 319. Stockholm, 1941 [cit.
1941 års riksdag: AK motion nr 319]

1941 års riksdag: Andra Kammaren, motion nr. 320. Stockholm, 1941 [cit.
1941 års riksdag: AK motion nr 320]

1941 års riksdag: Konstitutionsutskottets utlåtande, nr. 20. Stockholm, 1941.
[cit. 1941 års riksdag: KU:s utlåtande nr 20]

1941 års riksdag: Konstitutionsutskottets utlåtande, nr. 21. Stockholm, 1941.
[cit. 1941 års riksdag: KU:s utlåtande nr 21]

1941 års riksdag: Första Kammarens protokoll, nr. 9. Stockholm, 1941 [cit.
1941 års riksdag: FK protokoll nr 9]

1941 års riksdag: Första Kammarens protokoll, nr. 39. Stockholm, 1941 [cit.
1941 års riksdag: FK protokoll nr 39]

1941 års riksdag: Första Kammarens protokoll, nr. 44. Stockholm, 1941 [cit.
1941 års riksdag: FK protokoll nr 44]

1941 års riksdag: Andra Kammarens protokoll, nr. 9. Stockholm, 1941 [cit.
1941 års riksdag: AK protokoll nr 9]

1941 års riksdag: Andra Kammarens protokoll, nr. 39. Stockholm, 1941 [cit. 1941 års riksdag: AK protokoll nr 39]

1942 års riksdag: Första Kammaren, motion nr. 158. Stockholm, 1942. [cit. 1942 års riksdag: FK motion nr. 158]

1942 års riksdag: Konstitutionsutskottets utlåtande, nr. 13. Stockholm, 1942. [cit. 1942 års riksdag: KU:s utlåtande nr 13]

1942 års riksdag: Första Kammarens protokoll, nr. 13. Stockholm, 1942 [cit. 1942 års riksdag: FK protokoll nr 13]

1942 års riksdag: Andra Kammarens protokoll, nr. 20. Stockholm, 1942 [cit. 1942 års riksdag: AK protokoll nr 20]

1944 års riksdag: Första Kammaren, motion nr. 110. Stockholm, 1944. [cit. 1944 års riksdag: FK motion nr. 110]

1944 års riksdag: Andra Kammaren, motion nr. 176. Stockholm, 1944. [cit. 1944 års riksdag: AK motion nr. 176]

1944 års riksdag: Andra Kammaren, motion nr. 347. Stockholm, 1944. [cit. 1944 års riksdag: AK motion nr. 347]

1944 års riksdag: Konstitutionsutskottets utlåtande, nr. 22. Stockholm, 1944. [cit. 1944 års riksdag: KU:s utlåtande nr 22]

1944 års riksdag: Första Kammarens protokoll, nr. 18. Stockholm, 1944 [cit. 1944 års riksdag: FK protokoll nr 18]

1944 års riksdag: Andra Kammarens protokoll, nr. 18. Stockholm, 1944 [cit. 1944 års riksdag: AK protokoll nr 18]

1944 års riksdag: Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av väckta motioner om revision av tryckfriheten m. m. [cit. 1944 års riksdag: Riksdagens skrivelse nr 291]

1945 års riksdag: Konstitutionsutskottets utlåtande, nr. 18. Stockholm, 1945. [cit. 1945 års riksdag: KU:s utlåtande nr 18]

1945 års riksdag: Första Kammarens protokoll, nr. 22. Stockholm, 1945 [cit. 1945 års riksdag: FK protokoll nr 22]

1945 års riksdag: Andra Kammarens protokoll, nr. 22. Stockholm, 1945 [cit. 1945 års riksdag: AK protokoll nr 22]

Övrigt

Instruction för Riksens Stränders Justitie-Ombudsman Gifven den 27 februari 1810 [cit. JO:s instruktion år 1810]

Litteratur

Andolf, Göran: ”De grå lapparna. Regeringen och pressen under andra världskriget”. I: Hugemark, Bo (red): *Nya fronter? 1943 - Spänd väntan*, Stockholm, 1994

Boberg, Stig: *Gustav III och tryckfriheten*, Stockholm, 1951

Burius, Anders: *Ömhet om friheten*, Uppsala, 1984

Drangel, Louise: *Den kämpande demokratin. En studie i antinazistisk opinionsrörelse 1935-1945*, Stockholm, 1976

Edberg, Rolf: ”Är skriften ej smädlig”. I: *Tiden*, nr 6, 1947 a

Edberg, Rolf: ”Han kan böla som en tjur...”. I: *Tiden*, nr 6, 1947 b

Eek, Hilding: *Om tryckfriheten*, Uppsala, 1942

Eek, Hilding: *Nya tryckfrihetsförordningen*, Stockholm, 1948

Ericsson, Gustaf: *Hitler skjuts kl. 24!*, Stockholm, 1939

Funcke, Nils: *Tryckfriheten under tryck*, Stockholm, 1996

Funcke, Nils: *Tryckfriheten. Ordets män och statsmakterna*, Stockholm, 2006

Grafström, Sven: *Anteckningar 1939 – 1944. Utgivna genom Stig Ekman*, Stockholm, 1989

Heirbaut, Dirk: ”Exploring the law in medieval minds. The duty of the legal historian to write the books of non-written law. I: Musson, Anthony & Stebbings, Chantal: *Making legal history. Approches and Methodologies*, Cambridge, 2012

Hirschfeldt, Johan: ”1766 års tryckfrihetsförordning och offentlighetsprincipens utveckling”. I: *Förvaltningsrättslig tidskrift*, 2008

Ibbertson, David: ”Comparative legal history: a methodology”. I: Musson, Anthony & Stebbings, Chantal: *Making legal history. Approches and Methodologies*, Cambridge, 2012

Kleineman, Jan: ”Rättsdogmatisk metod”. I: Korling, Fredric och Zamboni, Mauro (red): *Juridisk metodlära*, upplaga 1:2, Lund, 2013

Malmgren, Robert: *Sveriges grundlagar och tillhörande författningar med förklaringar*, Stockholm, 1937

Malmgren, Robert: *Sveriges grundlagar och tillhörande författningar med förklaringar*, Stockholm, 1942

Musson, Anthony & Stebbings, Chantal: *Making legal history. Approches and Methodologies*, Cambridge, 2012

Nerman, Ture: *Trots allt! Minne och redovisning*, Stockholm, 1954

Nilsén, Per: *Att ”stoppa munnen till på bespottare”. Den akademiska undervisningen i svensk statsrätt under frihetstiden*, Stockholm, 2001

Olsson, Gunnar: ”Diplomatisk kvarstad och konfiskation 1810-1939”. I: *Statsvetenskaplig tidskrift* 1944

Rydén, Per: ”Guldåldern (1919-1936)”. I: Lundström, Gunilla, Rydén, Per & Sandlund, Elisabet (red.): *Den svenska pressens historia III. Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)*, Stockholm, 2001

Rönblom, Hans-Krister: *Tryckfriheten i Sverige*, Stockholm 1940

Rönblom, Hans-Krister: ”Konfiskation utan rättegång enligt TF § 3 mom. 4”. I: Håstad, Elis (red.): *Festskrift till professor Axel Brusewitz. Utgiven till 60-årsdagen den 9 juni 1941*, Uppsala, 1941

Sandlund, Elisabeth: ”Beredskap och repression (1936-1945)”. I: Lundström, Gunilla, Rydén, Per & Sandlund, Elisabet (red.): *Den svenska pressens historia III. Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)*, Stockholm, 2001

Thulstrup, Åke: *Med lock och pock. Tyska försök att påverka svensk opinion 1933-45*, Stockholm, 1962

Tingsten, Herbert: ”Tryckfriheten i fara”. I: *Tiden*, nr 6, 1940

Tully, James: *Meaning & Context. Quentin Skinner and his Critics*, Oxford, 1988

Vallinder, Torbjörn: *Nio edsvurna män*, Stockholm, 2000

Von Vegesack, Thomas: *Smak för frihet*, upplaga 2, Stockholm, 2001

Von Vegesack, Thomas: *När ordet blev fritt. Den långa vägen till tryckfrihet*, Stockholm, 2003

Wahlbäck, Krister: *Regeringen och kriget. Ur statsrådets dagböcker 1939-1941*, Stockholm, 1972

Westman, K.G: ”Tryckfrihetsförordningen 3:9”. I: *Svensk Juristtidning* 1942

Åhlén, Bengt: *Ord mot ordningen*, Stockholm, 1986

Åhlén, Bengt och Agneta: *Censur och tryckfrihet*, Stockholm, 2002

Åmark, Klas: *Att bo granne med ondskan. Sveriges förhållande till nazismen, nazityskland och förintelsen*, Stockholm, 2011

Dagstidningar

Den Svenska Folksocialisten utgiven 1940-04-20 [cit. DSF 1940-04-20]

Eskilstuna-Kuriren utgiven 1939-11-30 [cit. EK 1939-11-30]

Folkets Dagblad utgiven 1940-08-02 FD [cit. 1940-08-02]

Folkets Dagblad utgiven 1945-05-02 [cit. FD 1945-05-02]

Ny Dag utgiven 1939-12-02 [cit. ND 1939-12-02]

Ny Dag utgiven 1939-12-06 [cit. ND 1939-12-06]

Ny Dag utgiven 1939-12-08 [cit. ND 1939-12-08]

Ny Dag utgiven 1939-12-12 [cit. ND 1939-12-12]

Ny Dag utgiven 1939-12-23 [cit. ND 1939-12-23]
Ny Dag utgiven 1939-12-29 [cit. ND 1939-12-29]
Ny Dag utgiven 1940-01-02 [cit. ND 1940-01-02]
Ny Dag utgiven 1940-02-03 [cit. ND 1940-02-03]
Trots allt! utgiven 1939-11-10 [cit. TA 1939-11-10]
Trots allt! utgiven 1939-11-18 [cit. TA 1939-11-18]
Trots allt! utgiven 1939-12-09 [cit. TA 1939-12-09]
Trots allt! utgiven 1940-04-20 [cit. TA 1940-04-20]
Trots allt! utgiven 1940-06-08 [cit. TA 1940-06-08]
Veckans PM utgiven 1942-03-27 [cit. VPM 1942-03-27]

Elektroniska källor

Anders Chydenius, Svenskt biografiskt lexikon, hämtad den 20 maj 2015 från <http://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=14849> [cit. Anders Chydenius, Svenskt biografiskt lexikon]

Karl Gustaf Westman, Nationalencyklopedin, hämtad den 8 maj 2015 från: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/karl-gustaf-westman> [cit. Karl Gustaf Westman, Nationalencyklopedin]

Natanael Gärde, Svenskt biografiskt lexikon, hämtad den 16 april 2015 från: <http://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=13438> [cit. Natanael Gärde, Svenskt biografiskt lexikon]

Nils Flyg, Svenskt biografiskt lexikon, hämtad den 20 mars 2015 från: <http://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/14269> [cit. Nils Flyg, Svenskt biografiskt lexikon]

Ture Nerman, Svenskt biografiskt lexikon, hämtad den 20 mars 2015 från: <http://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/8846> [cit. Ture Nerman, Svenskt biografiskt lexikon]

Thorwald Bergquist, Nationalencyklopedin, hämtad den 8 maj 2015 från: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/thorwald-bergquist> [cit. Thorwald Bergquist, Nationalencyklopedin]

Rättsfallsförteckning

Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 121/1939

Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 129/1939

Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 131/1939

Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 133/1939

Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 142/1939

Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 32/1940

Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 33/1940

Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 62/1940

Stockholms rådhusrätt, Avd. 3, brottmål nr 77/1942